

264

CHRISTOPHORI WITTICHII
EXERCITATIONES
THEOLOGICÆ.

- I. DEUS MUNDI RECTOR.
- II. CHRISTUS HUMILIS & ALTUS.
- III. FIDES SANCTORUM
PERSEVERANS & CERTA.
- IV. FUCATA GENTIUM VIRTUS.
- V. VERITATES & ERRORES
FUNDAMENTALES
CUM ANNEXIS,

Editæ cura & studio ipsius Auctoris, multis quoque
in locis auctæ.

Accessit

ORATIO INAUGURALIS
De Oraculorum divinorum Veritate & Gentilium
Falsitate.

Apud CORNELIUM BOUTESTEYN.
LVGD. BATAV.
MDC LXXXII.

P R Æ F A T I O

A D

L E C T O R E M.

ata sunt hæ Exercitationes, quas uno volumine hîc compingi vides, diversis temporibus, dum pro Disputationibus publicis argumentum aliquod elaborandum fuit, ut Academica juventus haberet, in quo se exerceret & vires suas experiretur; quas in eum finem etiam Corollariis suis sæpe augere solent, ut Respondentibus juxta ac Opponentibus major copia experimentum sumendi de viribus suis exhibeatur. Non tamen ejusmodi omnes propterea censet Præsides dignas, ut extra cancellos Academiae se proripiant, & Eruditorum Orbis examini subjiciantur. Quæ exercitiis Academicis destinata sunt, quæ sententiæ per unam aut alteram horam sæpe tantum ventilandę proponuntur, (quales sunt quęstiones, de quibus vel inter eruditos adhuc lis est nondū decisa vel etiam ipsi Defendenti hærent scrupuli, & difficultates, quæ ut discutiantur pro disputationum materiã proponit) non ideo in publicum emitti debent, nec jus lucris cupidis Typographis aut Bibliopolis conceditur eas, non consulto vel etiam invito earum Auctore evulgandi. Sunt sane hi foetus ingenii ejus, qui earum est auctor. Solus ille jus in istos habet vi generationis, Parenti ergo suo relinqui debent, donec lambendo eos & refingendo eò usq; perfecisset, ut dignos æstimaret, qui judicio publico subicerentur. Qui sic invito genitore auctoritatē sibi in istos sumit, an nō

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Plagii argui possit aliis expendendum relinquo. Vidi-
sti, Benevole Lector, ante tres menses libellum in 8. hoc
titulo insignitum: *Christophori Wittichii &c. Professoris
Ordinarii Celeberrimi Dissertationes Variæ in Theologiâ,
I. de Providentiâ Dei actuali. II. De Humilitate &
Exaltatione Christi. III. De Perseverantiâ & Certitu-
dine Fidelium. IV. Ad duodecada Quæstionum Pontifi-
ciarum. V. De Bonorum Operum Veritate.* Lugduni Ba-
tavorum apud Jacobum Moukæ 1681. Inscriptio ipsa
prodebat hominem & Plagii convincebat. Quilibet enim
æquus rerum æstimator facile videbat, me, nisi ceritus fo-
rem, nolle prodire in publicum sub nomine Celeberrimi
Professoris, quod ipsemet ebuccinarem. Mutavit quoque
pro arbitrio titulum Dissertationis, quam vocat, Secundâ,
cùm ego disputaverim *De Statu Humiliationis & Exal-
tationis Christi & Quartæ*, cùm mea inscriptio fuerit
Dyodecas Quæstionum Pontificiarum; & ordine eo istas
omnes collocavit, qui ipsi placuit. Vix cogitaveram un-
quam de Secundâ, Tertiâ & Quarta parte in publicum
emittenda, nec Primam & Quintam fuissem editurus, nisi
ubi majori otio abundassem, quod ad illas augendas, ornan-
das & emaculandas requirebatur. Nunc verò Necessitas
mihi imposita, ut potius ego meum fœtum pro virili ex-
ornatum & auctum jure meo in lucem ederem ejusque cu-
ram ipsemet fusciperem, quàm ut paterer illotum, incom-
tumque exponi. Hoc jure usus & nomina mutavi, & Ordi-
nem istis Exercitationibus hunc assignavi, quem natura ipsa
videtur exigere. Quæ in iis sunt exposita *ὡς ἐν νεφέλαις*
repræsentabo.

Exercitatio Prima demonstrat, *variis argumentis contra
atheos, existere Deum Mundi Rectorem, qui sapientissimâ
& optimâ ratione Mundum, & quæ in eo sunt omnia, gu-
bernet, ne minimâ quidem re exceptâ, eundem omnia Conser-*
vare,

PRÆFATIO AD LECTOREM.

vare, & rerum quæ in mûdo sunt omnes actiones, quoad omnem
suâ realitatem producere, ipsum quoque Lib. Arbitrium, cujus
natura & existentia simul eadem operâ probatur, & ne con-
fundatur Libertas Conditionis cum Libertate Naturæ cave-
tur; quâ occasione explicatur, in quo identitas numerica cu-
juslibet humanæ animæ sit sita, comparatione instituta cum
corporum identitate. Quomodo autem Deus agendo in Lib.
Arbitrium nullam vim ei inferat, sed efficiat ut liberè ve-
lit, porro ostenditur, & ut Necessitas non omnis pugnet cum
Libertate, sed tantum ea, quæ est Naturalis & Coactionis.
Afferitur, etiam illa effecta, quæ efficiuntur per actiones
creaturarum, à Deo quoad omnem suam realitatem depen-
dere, eaque omnia effecta Deum attingere immediate
Virtutis & Suppositi, quæ ratione quid Concurfus Dei sit
cum creaturis accuratè docetur. Sequitur Scholasti-
corum illa quæstio: *Utrum Specificatio actus dependeat
à Deo. an à creatura?* ut &, *an Creaturæ possint appel-
lari Dei instrumenta?* Operatio Dei, qua producit
actionem creaturæ, etiam appellatur Prædeterminatio; quæ
naturæ ordine præcedit actionem creaturæ; unde Concur-
sus Dei Universalis & Indifferens, quem Jesuitæ finxerunt,
cadit, ut &, quod Deus concurrat cum creatura rationali,
modo illa velit. Gubernatio divina spectat creaturarum
rationalium ordinem; à qua uti rerum est Necessitas, ita &
Contingentia, quæ tamen rebus tribuitur non respectu Dei,
sed respectu nostri. Ab eadem Gubernatione divina de-
pendet Casus & Fortuna, ut & Terminus Vitæ nostræ, qui
à Deo unicuique homini certus & immutabilis est consti-
tutus. Utendum tamen mediis à Deo præscriptis ad vitam
conservandam. Quod sit & quid sit Peccatum ostenditur,
quod Gubernationi Dei subtrahi non potest, à quo Volun-
tas creaturæ rationalis, quoad omnem suam realitatem de-
pendet, & nihilo minus dicitur peccare. Distinguendus est
Ordo

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Ordo Mundi Universalis à Particulari, qui est in mundo. Quænam sint Dei operationes circa peccatum, quarum nulla Deum auctorem & causam peccati facit. Causa Peccati Efficiens propriè sic dicta nulla est. Causa Peccati latè sumpta est abusus Voluntatis. Nec datur alia ejus Causa quàm Deficiens, Quid sit Permissio Peccati, quæ opponitur Impeditioni & Coactioni. Quomodo Deo competat Permissio Peccati. Sic Deus vult Peccatum evenire se permittente, & vult eventum Peccati. Incommoda tamen est locutio, si dicatur, Deum velle peccatum. Deus peccata non tantum permittit, sed etiam ordinat & ex iis bonum elicere novit. Distincta est Voluntas Dei malum improbens bonumque Approbens à Voluntate ejus Decernente. Nulla est Pugna inter istam Dei Voluntatem & Decernentem. Ordinantur & Peccata, ut sint Pænæ aliorum Peccatorum. Deus excæcat & indurat homines impios. Exemplum singulare istius Excæcationis est in Induratione Pharaonis, quam imprimis licet spectare in plagis Aegyptiis. Deus quidem hic est Causa omnis Boni, quod est in Induratione, sed non est causa Malitiæ. Examinantur & explicantur loca Scripturæ, ex quibus videtur inferri, Deum esse causam Peccati, & ostenditur, hanc sententiam non stabiliri in Scriptura. Nec Ecclesiæ nostræ admittunt illud dogma, quod Deus sit auctor & causa peccati & omnis mali. Dd. Reformati alieni sunt quoque ab ista sententia, quorum dicta varia examinantur; explicantur, defenduntur vel excusantur. Nec tamen minus duræ phrasæ extiderunt Pontificiis, Lutheranis & Remonstrantibus.

In Secundâ Exercit. reperis Christum primò Humilem, postea Altum, qui duplex Christi Status fundatur in Phil. II. 6.—13. Humiliatio autè Christi non tantum spectat naturam Christi humanam sed & divinam. Assumptio humanæ naturæ, prout facta est in forma servi, etiam ad istam Humi-

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Humiliationem pertinet. Minora in illo statu habuit dona Natura humana, quàm quæ postea accepit. Sapientia ejus capiebat incrementum. Quomodo in Christo fuerit Fides & Spes. Initio factus servus Patris sui, adeoque omnibus ejus legibus se subjecit. Servus etiam est factus omnium nuncupatorum Deorum sub V. T. Omnibus infirmitatibus & omni generi miseriarum semetipsum subjecit. *Συμπάσις* affectum etiam sensit. Tandem horrendis passionibus in fine vitæ fuit confectus, quarum alia animæ obvenērūt ex corporis afflictione, alia immediatè animæ sunt illatæ. Huc pertinet anxietas in horto; quæ sudorem sanguineum ipsi expressit. Hæ passiones rectè appellantur Dolores infernales, & huc spectat Descensus Christi ad inferos. Quid vox *ἦν* significet. Quomodo pænæ infernales, quas Christus sustinuit, differant à pænis, quas sustinent damnati. Quales dolores inflixerit Christo Diabolus. His omnibus doloribus exantlatis plenissimè satisfecit, etsi nec Mortem spiritualement, nec æternam damnationem sustinuerit. Triumphavit in ipsa cruce & tropæum erexit. Sepultura Christi & triduanæ ejusdem in sepulchro detentio. Humiliatione sua externa Christus meritis est Exaltationem. Pars exaltationis prima fuit Christi Resurrectio, quæ patefacta fuit variis hominibus, quibus apparuit vivus. Corpore ejus viro reddito apertum est ab Angelo sepulchrum, ex quo profuerit factum. Ascensus Christi in cælum est pars Exaltationis secunda, qui verus & localis fuit. Idem illud corpus, cum quo resurrexit Christus, in cælum retulit, illud, ut altera parte Sacerdotii fungi posset intercedendo in cælis pro nobis. Aliæ utilitates Ascensionis. Pars tertiæ Exaltationis est Sessio ad dexteram Dei Patris. Quod illa non sit Localis, sed Honorem & Potestatem Christi designet maximam.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Tertia Exercitatio, *Fide vera & salutaris delineata, ostendit, eam esse constantem & perseverantem. In Regemto manet Dei semen, propter quod non potest peccare. Fidem Historicam possunt homines amittere, non salutarem. Ex Hebr. VI. 4, 5, & 6. non potest elici Sanctorum Apostasia. Immutabilitas Fidei salvifica elicitur ex Joh. IV. 14. Ponit hæc promissio ipsam conditionem, quam quis hic putaret dici requiri. Nititur Constantia Fidelium Dei decreto Rom. VIII. 29, 30. E libro vitæ nemo deleri potest. Nititur & Constantia Fidelium custodia Christi. Fides Sanctorum etiam est Certa nec potest destitui Fidelis anima sua certitudine, dum Fidem habet. Est hæc Certitudo, ut loquuntur, Subjectiva & Formalis. Quomodo de ista certitudine disputatum fuerit in Conc. Tridentino. Fideles semper non sunt certi, sed aliquando dubiis conflictantur. Possunt esse certi Certitudine experimentalis, se credere, possunt item habere certam persuasionem de remissione suorum peccatorum, item, de Electione, Perseverantia & salute æterna, eaque tanta debet esse, ut ei falsum subesse nequeat. Prob. ex Rom. VIII. 31. — 39. Conscii suæ Fidei cum sunt possunt dicere, Novi cui credidi 2 Tim. I. 12. Hinc & Certi esse queunt, quod sint in statu Gratiæ. Non pugnat cum hac Certitudine Eccl. IX. 12. Cum Fide illa conjuncta est πίστις & ἀληθοφροσύνη, & illa ipsa est arrhabo hereditatis nostræ, ad quam ob signationem consequendam nulla opus est conditio. Certitudo Fidei laudatur in Scripturis. Neque huic certitudini obstat Phil. II. 12. quod cum timore & tremore debeamus conficere salutem.*

Quarta Exercitatio, ut detegat Fucum Virtutis gentiliū, observat Requisita Virtutis & Bonorum Operum, quorum primū est Regeneratio, cujus auctor est Sp. Sanctus. Alterum requisitum est, ut procedant ex Fide & Charitate

PRÆFATIO AD LECTOREM.

te erga Deum & Mediatorem Jesum Christum. Tales non querunt se, & sua commoda, sed Dei gloriam. Etiam debent convenire cum sua norma, cujusmodi est divina voluntas in lege ejus expressa. Quæ pro norma habent mandata humananequeunt pro bonis Operibus censerī. Nec sufficit ad Virtutem sive ad Bona Opera bona intentio. Cadit hinc omnis ἡδεοδῆγορεια & cerimonia Pontificia. Refutantur qui putant, Gentilium Virtutes fuisse veras. Exemplaria varia recensent historia gentilium virtute præditorum, Socratis, Aristidis aliorumque. Zwinglius putavit, etiam gentiliū quosdam fuisse servatos per fidem extraordinariē illis concessam. Sed gentilium virtutes simulachra potius Virtutum, quàm veræ Virtutes fuerunt. Virtus tantum est unica, quamvis varias accipiat denominationes, prout ad diversa refertur Objecta & diversis vestitur circumstantiis. Naturam Virtutis gentiles non noverunt. Deprehenditur hæc Ignorantia in Aristotele, in Stoicis quoque, qui è numero Virtutum expungunt Benignitatem in condonandis peccatis & Misericordiam, qui tamen officiis vitæ varia præscripserunt præcepta, sed quæ possunt observari sine virtute. Ignorant Stoici Pietatem erga Deū, statuentes, Virtutem posse fieri, etsi sis destitutus Amore erga Deum & studio ejus gloriæ. Ignari fuerunt Resipientia. Licitam putarunt ἀνὸς ἡδονή. Pythagoras quoque & ejus asseclæ naturam Virtutis ignorarunt. Quamvis Hierocles sublimia tradat de Amore erga Deum, attamen ille quidem agnovit veram Virtutis rationem, qui deos plures coluit. Nec præscripsit veram viam, quā peccator rediret ad Deum. Extollentes Pythagorici vires Lib. Arb. plus debito, loco Virtutis docent Superbiam. Socrates & Plato quoque veram ignorarunt virtutem. De Deo non docuit vera Plato. Platonici prudentiores videntur agnovisse in agnitione & possessione Creatoris sui summū Bonum.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

num existere. Sed dum minoribus suis diis ea adscripserunt, quæ sunt Dei supremi, loco ejus Idolum mentis suæ substituerunt. Ignorarunt etiam verum medium restitutionis hominis peccatoris. Deterior adhuc fuit Ethnicorum vita quam Doctrina. Id constat ex Senecæ exemplo. Quod Amore Dei fuerint destituti constat ex horrenda eorum Idololatria & superstitione. Multi quidem agnoverunt, unicum esse Deum Opt. Maximum, eumque solum esse colendum. Quam tamen cognitionem magna admodum comitata est Ignorantia. In Vita eorum non conspicitur Amor Dei, sed Amor sui ipsius. Quæsi verunt propriam suam gloriam eique unice litarunt. Quæsi verunt etiam proprium commodum in omnibus. Tolerantia Anaxarchi & Epicteti etiam cadere potest in scelestos. Socratis vitia observantur. Ut & Prisci Catonis, Cimonis, Aristidis. Cum solus Deus fuisset querendus, omnia ad se retulerunt tanquam ad scopum unicum, ut exemplo Socratis patet. Huc pertinent exempla ἀποχρησίας adeo frequentia. Pleni fuerunt superbiā & φιλαυτία. Quod ad se omnia retulerint ex eorum precibus patet, cum quibus comparantur preces Sanctorum in Scripturis.

In Quinta Exercitatione ostendimus, fundamentales articulos esse vel generales vel speciales. Plures Necessarii sunt Ministris cognitu quam vulgo fidelium. Fundamentales articuli sunt illi, qui ad Fœderis observationem sunt necessarii, quos præciso & certo numero determinari non est necesse, est quoque talis determinatio impossibilis, sufficit hic determinatio laxior. Potest fieri, ut aliquod dogma evertat fundamentum, quod tamen in mente illud tenentis non evertit, si non videat contradictionem. Non est necessarium, ut præcisè omnes errores fundamentales in numero habeantur. Schismatis auctores quinam sint. De necessitate consequentiarum judicat quilibet in sua conscientia. Judice visibili controversiarum non indigemus, sufficit, nos Normam habere infallibilem,

PRÆFATIO AD LECTOREM.

fallibilem, quam diligentèr scrutari debemus; hæc potest appellari vox Judicis sive Dei, adeo ut sic Deus in Scriptura loquens queat dici supremus & infallibilis controversiarum Judex. Normam istam dum quilibet fidelis adhibet, exercet Judicium Discretionis. Consensus Patrum universalis non facile potest cognosci, nec tamen, si cognitus foret, posset haberi pro apto medio ad decidendas Controversias, cujus variae adducuntur rationes. Patres non raro consenserunt in erroribus, nec ipsi Pontificii ubique volunt ex Consensu Patrum obligari. Concilia OEcumenica non possunt ita decidere controversias, ut quilibet fidelis teneatur in Conscientia ad istiusmodi decisionem. Prætextu quod articuli fundamentales in paucis consistant, non debet studium proficiendi impediri. Disputationes de Religione & Scripta eristica quomodo utilitatem præstare queant. Qui negat eos fidei articulos, sine quibus Fiducia in Christo consistere non potest, non habet fidem. Quomodo & quando possint tolerari à magistratibus Reformatis Pontificiorum errores. Doctores Reformati non possunt tolerare Pontificiorum errores, quin iis contradicant. Distinguuntur errores Pontificii in eos, qui sunt formaliter Antichristiani, qui fundamentum salutis evertunt, & in eos qui aliquid illicitum in conscientia imperant. Syncretismus non possumus inire cum Pontificiis. Tolerantia debet exerceri inter fratres, eo vero nomine non possumus habere Pontificios. Conciliatio dogmatum controversorum non debet fieri per ambigua verba, sub quibus utraque pars dissidens latere potest.

Hæc monenda censui, ut scires, quid in istis Exercitationibus contineretur. Rogo autem te, Cordate Lector, ut nihil quicquam nomine meo, sive sub titulo Dictatorum, vel Commentariorum, vel alio quovis, à quocunque typis vulgatum Typographo admittas, cui Præfationem, quæ ego

illud ipsum ut meum agnoscam, non videris præfixam. Quod si Bibliopola vel Typographus eò usque audaciæ processerit, ut & Præfationem, quasi à me auctore præfixam mentiri audeat, faciam, quantum in me fuerit, ut tanquam Reus *criminis falsi* damnetur; ast, si ne quidem suum nomen Libro à se impresso adjicere fuerit ausus, vel hoc ipsum pro certâ tibi erit notâ, me hunc supposititium Fœtum suo auctori relinquere, nec quicquam ut pro eo moliar, expectes.

DEUS

MUNDI RECTOR.

I.

ui dicunt, Deum non esse, vel, si sit, non differre à Mundo, vel, si differat, Mundum non regere & gubernare, hos apud omnes rectè sentientes eodem loco haberi oportet. Atque horum sententias unâ & eâdem operâ iisdemque argumentis refutari posse cenfeo. Solet autem opus illud, vel Actio illa Dei, quâ regitur Mundus, à Theologis Providentia appellari. Quo nomine hîc non aliud intelligimus, quàm æternam Dei Voluntatem, non quatenus ea tanquam attributum Dei, aut potius actus Dei simplicissimus ab ipso Deo non distinctus concipitur, quomodo considerata *Decretum Dei* à Theologis solet appellari, sed, prout ipsa illa Voluntas refertur in tempore ad totum Universum, omnesque in eo contentas creaturas, tam corporeas, quàm incorporeas, quæ ab illâ ipsâ voluntate conservantur, ac sapientissimè gubernantur, & ad certos fines diriguntur, quam distinctionis ergo *Providentiam Dei Actuale* Theologi vocare solent. Eam omnes Scripturæ paginæ loquuntur, ut Christiano, & qui sacrarum literarum recipit auctoritatem, de Providentiâ dubitare sit nefas.

II. At Gentium Philosophos si spectemus, eosque omnes, quî non adorant & venerantur Numen in sacrâ paginâ loquens, reperimus in varias divisos esse sectas, & opiniones, easque tam parum probabiles, ut qui scripta horum vel fugitivo oculo inspexerit, aut sententias de Deo & Providentiâ divinâ, ex iis, qui de vitis & placitis Philosophorum scripserunt, leviter cognoverit, agnoscere teneatur, quod observavit Cicero lib. 2. de divinatione, *Nihil tam absurdè dici posse, quod non dicatur ab aliquo Philosophorum*; & imprimis comperiat verum esse, quod divinus Paulus juxta datam ipsi sapientiam (2 Pet. III. 15.) de gentium sapientissimis verba faciens scripsit, Rom. I. 21. 22. *Sed vani facti sunt in ratiociniis suis, & obtenebratum est cor eorum intelligere nescium; Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.* Sapientiam omnes crepabant, alique alios stultitiæ accusabant, cujus rei vel solius Ciceronis libri de naturâ Deorum luculentorum testium loco esse possunt, in quibus Epicurei,

A

curei, Stoici & Academici concertantes inter se invicem introducuntur, atque quilibet solam suam sectam sapere contendentes, aliorum opiniones tanquam stolidas traduentes. Unde rectè Apostolus observat 1 Cor. I. 25. id quod vel *stultum* sit *Dei*, si quid esse possit apud Deum, quod sit minus sapienter factum, quàm aliud, esse sapientius, quàm id, quod quàm maximè sapiens sit hominum, sive, quod inter homines pro maximè sapienti possit haberi; atque similiter id quod sit *infirmum Dei*, si scilicet quid esse possit à Deo factum, in quo Dei impotentia, sive infirmitas Dei deprehendatur, esse potentius quàm id, quod quàm maximè sit *validum hominum*, sive, quod inter homines pro validissimo queat haberi.

III. Nolo nunc ad examen revocare omnes de Diis vel Deo sententias, innumerabilem illam Deorum multitudinem, quos colebant, rideo; ad eos me solos converto, qui vel dubitabant an sit Deus, vel eum existere apertè negabant, vel Mundum, aut Naturam pro Deo substituebant, aut quicumque sit Deus, sive unus sive plures, curam hujus Universi vel nullam habere putabant, vel eam ad cœlestia & maxima, susque deque habitis parvi momenti, si quæ sint, iisque ductui cæcæ alicujus Fortunæ, aut Naturæ commissis, restringebant.

IV. An sint Dii, teste Cicerone, dubitavit omnino Protagoras, juxta quem lib. 1. de natura Deorum pag. 9. edit. Wecheliana, sese negat omnino de Diis habere, quod liqueat, sint, non sint, qualesve sint, & pag. 33. Neutrum sibi liquere, dicit, nec esse Deos nec non esse; unde Atheniensium jussu, urbe atque agro est exterminatus, librique ejus exusti p. 18. Horum librorum initium, teste Laërtio hoc fuerat: περι μη θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι, ἢ ὅθ' ὡς εἰσιν, ἢ ὅθ' ὡς οὐκ εἰσιν. Πολλὰ γὰρ κωλύοντα εἰδέναι, ἢ τε ἀδηλόγους, ἢ βραχυὸς ὢν ὁ βίος, ἢ ἀνθρώπων. De Diis quidem scire nequeo, neque an sint, neque an non sint. Sunt enim plurima, quæ id scire prohibeant, nempe & rei incertitudo & brevis vita hominis. Nullos esse Deos omnino Diagoras Melius & Theodorus Cyrenaicus putaverunt, quod testatur Cicero lib. 1. de natura Deorum p. 1. quam ob causam ἀθεῖται iste fuit dictus, juxta eundem p. 18. Idem p. 33. alios quosdam commemorat in eodem errore constitutos: Sunt, inquit, qui dicant, totam de Diis immortalibus opinionem fictam esse ab hominibus sapientibus religionis causâ. Testatur hoc ipsum lib. 1. de placitis philosophorum cap. 1. Ἐνιοὶ τῶν φιλοσόφων, καθάπερ Διαγόρας ὁ Μιλήσιος, καὶ Θεόδωρος ὁ Κυρηναῖος, καὶ Εὐήμερος ὁ Τεγέτης καθόλου φασὶν μὴ εἶναι θεούς. Nonnulli philosophorum, quemadmodum Diagoras Milesius, Diogenes Cyrenensis, Euemerus Tegeates Deos prorsus nullos esse censuerunt.

V. Fue-

V. Fuerunt etiam veterum Philosophorum non pauci, qui Mundum pro Deo habuerunt. In hac sententiâ fuerunt Stoici in universum omnes, sequuti Zenonem suum Principem, qui tamen idita tradiderunt dogma, uti refert Laërtius, ut nullo modo sibi constare videantur. Aliquando duo principia fuisse statuerunt: Δοκεῖ δὲ αὐτοῖς ὅτι τὰς εἰρήνας εἶναι τὸ ὅλον δύο, τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν. τὸ μὲν ἐν πάσχειν εἶναι τὴν ἀπορίαν εἰς τὴν πᾶν ὕλην. τὸ δὲ ποιεῖν ἐν αὐτῇ λόγον καὶ θεόν. Videtur autem illis, duo esse rerum principia, agens scilicet & patiens. Quod igitur patitur esse substantiam sine qualitate, quod verò agit esse rationem, quæ in ipsa sit Deus. Et paulo post: ἐντε εἶναι θεόν, καὶ νῦν καὶ εἰμαρμένην καὶ Δία: πολλὰς ἐτέρας ὀνομασίας προσνομιάζει δὲ ἓν Vnum quoque esse idemque Deum & mentem & fatum & Iovem, multisque aliis nominari nominibus. Item: λέγουσι δὲ κόσμον τελεῶς αὐτόν τε καὶ θεόν, καὶ ἐκ ἀπάσης εἰσίας πῶν, ὅς δὲ ἀφθαρτός ἐστι, καὶ ἀκίνητος, δημιουργός ὢν τῆς ἀφθαρσίας, καὶ πάλιν ἐξ ἐαυτοῦ γινώσκων, καὶ αὐτὴν τὴν ἀφθαρσίαν εἶναι λέγουσι καὶ τὴν σωτηρίαν ἐξ αὐτοῦ. Mundum vero tripliciter dicunt: ipsum Deum, quem ex omni substantia dicunt esse qualitatem, qui & incorruptibilis, & ingenuus sit, opifex tanti operis & ornamenti, juxta periodos temporum certa qualitate præditas in se ipso omnem substantiam consumens, ac eam rursus ex se gignens. Sed etiam ornatum astrorum mundum esse dicunt; & tertio quod ex utrisque est compositum. Iterum: πᾶν δὲ τὸ ὅλον (ψυχὴν) ἀφθαρτόν, ἥς μέρη εἶναι τὰς ἐν τοῖς ζώοις. Universi animam esse incorruptibilem, cujus partes sint animæ in animalibus. De Cleanthe discipulo Zenonis hæc habet Cicero lib. 1. de nat. Deorum pag. 11. & 12. Cleanthes autem, qui Zenonem audivit, una cum eo quem proxime nominari, tum ipsum mundum Deum dicit esse, tum totius naturæ menti, atque animo hoc nomen tribuit; tum ultimum & altissimum atque undique circumfusum & extremum, omnia cingentem, atque complexum ardorem, qui æther nominetur, certissimum Deum judicat. Et de Chrysippo, qui Stoicorum somniorum vaferrimus habetur interpret, idem Cicero pag. 12: At enim, vim divinam in ratione esse positam, & universæ naturæ animo atque mente: ipsumque mundum Deum dicit esse, & ejus animi fusionem universam: tum ejus ipsius principatum, qui in mente & ratione versetur, communemque rerum naturam universa atque omnia continentem, tum fatalem umbram & necessitatem rerum futurarum: ignem præterea, & eum, quem antea dixi, æthera: tum ea, quæ natura fuerent atque manarent, ut aquam & terram, & ætherem, solem, lunam, sidera, universitatemque rerum, quæ omnia continerentur: atque homines etiam esse eos, qui immortalitatem essent consequuti.

V I. Neque aliunde incertum sententiarum Stoicarum patet melius quam ex Seneca lib. 2. cap. 49. Recitaverat in antecedentibus Ethnorum & Philosophorum de fulmine sententias, easque sic ex sua mente explicaverat, ut nihil absurdi continere viderentur, atque hanc rem hunc in modum concludit: *Ne hoc quidem crediderunt, Jovem, qualem in Capitolio & in ceteris adibus colimus, mittere manu fulmina, sed eundem quem nos Jovem intelligunt, custodem rectoremque universi animum ac spiritum, mundani hujus operis dominum & artificem, cui nomen omne convenit. Vis illum fatum vocare non errabis. Hic est ex quo suspensa sunt omnia, causa causarum. Vis illum providentiam dicere? recte dices. Est enim cuius consilio huic mundo providetur, ut inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Est enim, ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu vivimus. Vis illum vocare mundum? non falleris. Ipse enim est totum quod vivimus, totus suis partibus inditus, & se sustinens vi sua. Intelligi enim non potest, quomodo idem Deus Rector mundi & ipse Mundus dici queat, nisi in vocabulo Mundus lusus fecerint, id diversa planè ratione accipientes; quo nos ducere videtur Arius Didymus in sua Epitome apud Euseb. de Preparatione Evangelicâ lib. 15. cap. 15. Sic ille de Stoicis: "Ολον ὃ καὶ κόσμον σὺν ταῖς ἐαυτοῦ μέρεσι περιεργάζεσθαι θεόν. τῶν δ' ἕνα μόνον εἶναι φασι, καὶ πεπερασμένον, καὶ ζῶον, καὶ αἰδίων, καὶ θεόν. ἐν ᾧ τὰ πάντα περιέχεσθαι τὰ σώματα, κενόν δ' μηδὲν ὑπάρχειν ἐν αὐτῷ. τὸ δ' ἐκ πάσης τῆς οὐσίας ποιοῦν περιεργάζεσθαι τὸ καὶ τὴν ἀγκόσμησιν τὴν ποιῶν τὴν ἀγκόσμησιν ἔχον. διὸ καὶ μὲν τὴν περιέχον δοῦναι, αἰδίων καὶ κόσμον εἶναι φασι. καὶ τὴν ἀγκόσμησιν ἡμνητὸν & μεταβλητὸν περιόδους ἀπείρους γεγονότας τε & εὐδοκίμους. καὶ τὸ μὲν ἐκ τῆς πάσης οὐσίας ποιοῦν κόσμον αἰδίων εἶναι καὶ θεόν. λέγουσιν δὲ καὶ κόσμον, σύστημα ἐξ ἕρποντος, καὶ ἀέρος, καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης, καὶ τῶν φύσεων. λέγουσιν δὲ κόσμον, καὶ τὸ οὐκ ἐκ τῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἡρώων ἡρώων. Mundum verò universum cum suis partibus Deum appellant. Hunc verò unum duntaxat esse dicunt, absolutum, animal sempiternum ac Deum. In illo enim corpora omnia contineri, & vacuum tale quid superesse nihil. Quod enim ex totâ substantiâ conflatum sit, id ipsum tale quid nominari, quatenus ornatum ejusmodi aliquem partiumque dispositionem complectitur. Itaque si prioris explicationis ratio habeatur, sempiternum ipsum mundum esse ajunt: sin ornatus spectetur, genitum & juxta periodos infinitas, qua jam præterierunt vel postea futura sint, mutabilem. Atque ita, quod ex omni substantiâ tale quid existit, mundum esse sempiternum ac Deum; dici autem mundum systema ex cælo, aëre, terrâ, mari, ac naturis, quæ in iis sunt, constitutum. Mundum præterea Deorum simul & hominum, imò & illorum, quæ*

ipsorum causâ facta sint domicilium vocari.

V II. Sed quicquid sit de Stoicis, Plinius certè absque omni dubio censendus est, mundum habuisse pro Deo. Sic inchoat lib. 2. cap. 1. *Mundum, & hoc quod nomine alio Cælum appellare libuit, cujus circumflexu reguntur cuncta, numen credi par est, æternum, immensum, neque genitum, neque interituum unquam. Hujus extera indagare nec interest hominum, nec capit humana conjectura mentis. Sacer est, æternus, immensus, totus in toto, imò vero ipse totum, finitus & infinito similis, omnium rerum certus & similis incerto, extra, intra cuncta complexus in se: idemque rerum natura opus & rerum ipsa natura. Meliora tamen aliquanto reperias cap. 7. initio. Quapropter effigiem Dei formamque querere, imbecillitatis humane reor: Quisquis est Deus si modo est alius, (subintellige, à mundo) & quacunque in parte, totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus anima, totus animi, totus sui. Manilius post varias sententias de origine mundi recensitas subjicit lib. 1. edit. Plantin. pag. 5.*

Aut neque Terra patrem novit, nec Flamma nec Aër

Aut humor, faciuntque Deum per quatuor artus,

Et mundi strinxere globum, prohibentque requiri

Ultra se quicquam, quum per se cuncta creantur,

Frigida, ne calidis desint aut humida siccis

Spiritus aut solidis, sitque hac discordia concors,

Qua nexus habiles & opus generabile fingit,

Atque omnis partus elementa capacia reddit.

Ita Lucanus Catoni tribuit lib. 9. *Iupiter est quodcunque vides, quocunque moveris; ut nunc in aliis ad testimonium vocandis non sumus prolixi.*

V III. Id satis convenit cum eorum sententia, qui Naturam pro Deo habent; (quæ locutio quamvis commodum sensum possit admittere, quo videtur accepisse Seneca IV. de beneficiis cap. 7. *Quid aliud est Natura, quam Deus & divina ratio, toti mundo & partibus ejus inserta?* & 2. quæst. Nat. cap. 45. *Vis Deum Naturam vocare? non peccabis; est enim ex quo nata sunt omnia; quò etiam potest referri illud Virgilii lib. IV. Georgic. vers. 220.*

Deum namque ire per omnes

Terrasque tractusque maris, cælumque profundum:

Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum;

Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas,

Scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri

Omnia.)

alii tamen per Naturam non nisi quid corporeum intelligunt.

gunt. De his Cicero lib. II. de nat. Deorum. p. 58. Namque alii Naturam censent esse vim quandam sine ratione, cientem motus in corporibus necessarios. Eandemque sententiam ipse videtur fuisse secutus sub personâ Cottæ lib. III. p. 91. Balbum Stoicum refutantem. Naturæ ista sunt, Balbe, naturæ non artificiosæ ambulantis, ut ait Zeno: quod quidem quale sit jam videbimus, sed omnia cientis & agitantis motibus & mutationibus suis. Itaque illa mihi placebat oratio, de convenientiâ consensuque naturæ, quam quasi cognatione continuatam conspirare dicebas. Illud non probabam, quod negabas, id accidere potuisse, nisi ea uno divino spiritu contineretur. Illa vero coheret, & permanet naturæ viribus non Deorum, estque in ea iste quasi consensus, quam συμπαθείαν Græci vocant: sed ea, quo sua sponte major est, eò minus divinâ ratione fieri existimanda est. Ad hos referendus Strato Lampfacenus Theophrasti auditor, is qui Physicus appellatur, de quo Cicero lib. I. de nat. Deorum p. 11. qui omnem vim divinam in naturâ sitam esse censet, quæ causas gignendi, augendi, minuendive habeat, sed careat omni sensu & figurâ. Aug. lib. 6. de civ. Dei. c. 10. fragmentum quoddam ex Senecâ sic loquente citat: Ego feram, aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem: quorum alter (Plato) Deum sine corpore fecit, alter (Strato) sine animo? Sed idem Seneca hanc sententiam tangit lib. I. Quæst. nat. in præfat. Neque hæc intra vulgum dementia est, sed sapientiam quoque profectos contigit. Sunt enim, qui putent, sibi ipsis animum esse, & quidem providum, ac dispensantem singula, & sua & aliena, hoc autem Unversum, in quo nos quoque sumus, esse expers consilii, & aut ferri temeritate quadam, aut Naturæ nesciente quid faciat. Platonis tempore plures tales fuisse, qui sic sentirent, liquet ex Sophistâ ejus, & lib. x. de Legibus. τῶ ποικῶν δόγμα καὶ ῥῆμα, τὴν φύσιν πάντων ἡγουμένην ὑπὸ τῆς αἰτίας αὐτομάτης, καὶ ἀνδρὶ διανοίας φύσεως. Hoc multorum dogma est & dictum, Naturam omnia gignere suâ sponte, & vi, sine ratione aliqua producere. Quin integri populi secuti sunt hanc opinionem, teste Cicerone lib. I. de nat. Deorum pag. 33. Prætereo Samothraciam, eaque quæ Lemni nocturno aditu occulta coluntur sylvestribus sepibus densa, quibus explicatis, ad rationemque revocatis, rerum magis natura agnoscitur, quam Deorum.

IX. Ab horum sententiâ non differt Stoicorum quorundam. Sic enim Chrysippus apud Gellium lib. 6. cap. 2. Εἰμαρμένως esse dicit φυσικῶς πάντας τὸ ὅλων ἐξ αἰδῆς τῶν ἐτέρων πῶς ἐτέροις ἐπικραθεύων, καὶ μὴ πολὺ μὲν ἐν ἀπαρχαῖς ἔσσης τὴν ποιότητος συμπλοκῆς. Fatum esse, inquit, naturalem compositionem universorum ab æterno mutuo sese consequen-

tium, immutabili & inviolabili hac complicatione. Ubi Lipsius quidem naturalem compositionem explicat, quod rebus fuerit insita à communi & primâ illâ naturâ, id est, Deo, sicque existimat, Chrysippum facere Deum superiorem istâ naturali compositione, ejusque auctorem, Lib. I. Stoicorum Dissert. xi. Sed an satis id fuerit ex mente Chrysippi dubitare nos jubet Stobæus in Eclogis Physicis, dum lib. I. de fato hæc Chrysippo tribuit: Εἰμαρμένη ἴσιν, ὃ ὁ κόσμος λόγῳ & c. μεταλαμβάνει δ' ἀντὶ τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν, τὴν αἰτίαν, τὴν φύσιν, τὴν ἀνάγκην: Fatum est Ratio mundi & c. Mutat interim (Chrysippus) & pro ratione supponit Veritatem, Causam, Naturam, Necessitatem. Hæc enim cum prioribus collata videntur talem nexum inferre, qui ad Deum nullum habeat respectum; in quo propterea nulla sit prima nec secunda causa, sed qui sit absque initio & fine. Seneca quidem istum nexum suspendit à Deo de Provid. cap. 5. Eadem necessitas & Deos alligat, irrevocabilis divina pariter atque humana cursus vehit. Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidem Fata, sed sequitur. Semper paret, semel jussit. Attamen in quibusdam Deum quoque suspendit à materiâ. Sic enim eodem c. 5. de Providentiâ. Quare tamen Deus tam iniquus in distributione Fati fuit, ut bonis viris pauperiatem, vulnera & acerba funera adscriberet? Non potest artifex mutare materiam, hæc passus est. Revera enim, si aliquod tale sit Fatum, à quo & ipse Deus dependeat; si materiam Deus non potest mutare, ea utique sic statuitur causas gignendi, augendi, minuendive habere, ut præced. art. audivimus loquentem Ciceronem. Huc quoque tendere videntur verba Antonini lib. 3. §. 11. Διὸ δὲ ἰφ' ἐκάσῃ λέγειν, τῶ μὲν πρὸ Θεῶ ἡκίς, τῶ δ' ἡ καὶ τὴν σύγκλησιν, καὶ τὴν συμμηνομήνῃ σύγκλωσιν, καὶ τὴν ποιότητος σύνθεσιν τε καὶ τὴν φύσιν: De singulis ergo dicendum est, hoc divinitus venit, hoc à satis serie connexâ contextâque, vel à concursu fortuito istiusmodi; fatum enim hic expressè considerat tanquam causam Deo oppositam. Tribuitur quoque Stoicis, tanquam commune ipsorum effatum: Magna Deos curare, parva negligere, quod videre licet apud Ciceronem lib. 2. de nat. Deorum. pag. 83. quo posito, saltem parva illa ad necessitatem quandam aut fortunam referenda erunt.

X. Epicurus etiam subtrahens mundum divinæ providentiæ, naturam eum dicit factum, nihil opus fuisse fabricâ, apud Ciceronem lib. I. de Nat. Deorum p. 15. Unde Vellejus Epicureus ibid. p. 16. Stoicis hæc objicit: Quod quia, quemadmodum natura efficere sine aliquâ mente possit, non videtis, ut tragici Poætæ, cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad Deum. Unde apparet, Epicureos quoque sive ad naturam, sive ad

ad materiam omnia referre, quæ nunc sunt & oriuntur in mundo, cum eadem mundi semper sit ratio, neque alia nunc ejus sit fabrica vel administratio, ac olim fuit.

XI. Quamvis autem diversæ istæ sententiæ videantur, atque eo nomine multum inter se fuerint digladiati omnes, facile tamen apparebit, hos omnes cum Diagorâ planè consentire, & quos ponunt verbo Deos, vel Deum, reipsa tollere; quod Balbus Stoicus de Epicuro rectè observavit apud Ciceronem lib. 2. de divinatione p. 47. Id quod de reliquis omnibus dici posse ex seqq. apparebit, cum non possit Dei existentia demonstrari, nisi simul probetur, eum esse tale Ens, quod sit intelligens & volens, atque ex cujus consilio, sapientiâ & æterno decreto, vel quocunque alio nomine hanc eandem rem appelles, omnia dependent. Sicque demonstratâ Dei existentia eadem operâ quoque contra hos omnes ejusdem Providentia erit stabilita.

XII. Cujus utique rei demonstratio summopere est necessaria. Negatâ enim Providentiâ divinâ, omnis pietatis eversio, & magna omnium rerum confusio est expectanda. Cicero lib. 1. de Naturâ Deorum p. 32. contra Stoicos. *Dû nullâ re egentes & inter se diligunt, & hominibus consulunt. Quod ni ita sit quid veneramur, quid precamur Deos? cur sacris Pontifices, cur auspiciis augures præsumunt? quid optamus à Diis Immortalibus? quid rogemus?* Quis enim colet Deum & reverebitur? quis ejusdem metu & reverentiâ à malo abstinere, si judicet, ei nullam esse mundi curam, atque humanum genus ab eo desertum relinqui? Quis colet Deum, de quo vel dubitat an sit, vel quem existere ore effreni plane negat? Quid precibus opus, si Deus cas non audit, nec exaudiat? quid gratiarum actione stultius, si ab eo nulla proficiantur bona? Quis reverebitur, quis metuet sibi à Deo, qui sit ipse Mundus, adeoque cujus ipsemet non infima pars sit, tum respectu suæ mentis, tum respectu corporis? vel qui sit Natura omni consilio, omni ratione destituta? Sic scelera omittentur ad summum ea, quæ cuilibet judicabuntur, incommoda sibi futura, si vero alia æstimentur proficua, & spes sit ea tegendi, ne à Magistratibus puniantur, nullum erit homicidium, nullum adulterium, nullum furtum, nullum latrocinium, quod non licitè censetur posse committi. Nemo enim metuet, ne Mundus vel Natura omni consilio, omni ratione destituta, in se nomine eorum animadvertat, cui nec cognitio eorum adest, nec voluntas ea averfans. Hinc Cicero lib. 4. Academ. Quæst. p. 44. de Democrito locutus ita pergit, *Sic ille & Deum opere magno liberat, & metimore. Quis enim*

potest,

potest, cum existimat, à Deo se curari, non & dies & noctes divinum Numen horrere? & si quid adversi acciderit (quod cui non accidit) extimescere, ne id jure evenerit? Quem tamen metum fovere potius hominem, ex consideratione divinæ providentiæ, quàm abicere, oportebat.

XIII. Ut ergo demonstremus, esse talem substantiam summè intelligentem & volentem, à cujus voluntate omnia alia, quæ sunt aut futura sunt, dependent, incipiamus à notioribus, ut inde ad alia mentis nostræ cogitationes deducamus. Scilicet, dum mentem nostram inspicimus, (facimus autem id quoties attendimus ad nostras cogitationes,) reperimus, nobis æquè obversari cogitationem de Ente summè perfecto, ac de corpore, de triangulo, de mente & similibus. *Quisquamne est hominum, inquit Arnobius lib. 1. pag. mihi 18. qui non cum istius principis notione diem primæ nativitatis intraverit? cui non sit ingentum, non affixum, imo ipsis pene in genitalibus matris non impressum, non insitum, esse Regem ac Dominum rûctorum, quacunque sunt, moderatorem?* Epicurus hanc ideam Dei videtur comprehendere nomine *θεῶν ἑσῶς*, de quo Cicero lib. 1. de naturâ Deorum. *Solus enim vidit primus esse Deos, quod in omnium animos eorum notionem impressisset ipsa natura. Quæ est enim gens, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrinâ anticipationem quandam Deorum? quam appellat θεῶν ἑσῶς Epicurus, id est, anteceptam animo rei quandam informationem, sine qua nec intelligi quicquam, nec queri, nec disputari possit.* Tacitus lib. 5. Hist. cap. 5. per Deum intelligit summum & æternum, neque mutabile neque interitum. Augustinus lib. 1. de doctrina Christi cap. 7. *Nam cum ille unus cogitatur Deorum Deus, ab his etiam, qui alios & suspicantur & vocant & colunt Deos, sive in cælo, sive in terrâ, ita cogitatur, ut aliquid, quo nihil melius sit atque sublimius, illa cogitatio conetur attingere. Et paulò post: Nec quisquam inveniri potest, qui hoc Deum credat esse, quo melius aliquid est. Itaque hoc omnes Deum consentiunt esse, quod cæteris omnibus rebus anteponunt.* Lib. verò 22. de Civitate Dei cap. 20. allegat è Cicerone ex lib. 1. Tusc. quæst. talem descriptionem Dei: *Deus est mens quadam soluta & libera, secreta ab omni concreione mortali, omnia sentiens & movens, ipsaque prædita motu sempiterno. Picus Mirandulanus cap. 11. de Providentiâ Dei p. 152. Cum Deum dicimus, rem maximam & optimam æternamque exprimimus, quæ nil actionis, minutionisque pati possit, nulloque queat extrinsecus perfici. Abulensis Paradoxo 5. cap. 209. Communis omnium conceptio Deum esse dicit id, quo nihil melius excogitari potest.*

XIV. Parùm verò referre videtur, modò id rectè intelligamus, quocunque nomine istam cogitationem exprimamus, sive generali tantum

vocabulo *cogitationis* utamur, sive *notionem* vel *cognitionem* appellemus, sive *περίληψιν* dicamus, sive *conceptum* nuncupemus aut *ideam*. Attamen conceptus vocabulum nimis crassum videtur, propriè relationem loci ad corpus significans, qui propriè corpus dicitur concipere, quod intra se capit & continet; unde de fœtu in utero usurpari solet. Reliqua verò vocabula omnia nimis generalia sunt, cum non omnis cogitatio vel notio aut cognitio aut *περίληψις* sit iste cogitandi modus, de quo hîc agitur. Vocabulum igitur *idea* commodissimum videtur huic nostro negotio. Designat enim id formam certam cogitationis & repræsentamen rei; & quamvis referatur sæpe ex usu recepto ad rem faciendam, prout v. gr. *Idea* in Architecto consideratur, quam habet de domo aliquâ fabricandâ, semper tamen formam & repræsentamen rei alicujus denotat, & adhiberi potest quoque de rebus, quæ nullo modo tanquam faciendæ possunt spectari. Sic Theologi solent non tantum in Deo considerare Ideas rerum futurarum, sed etiam possibilem. Phavorinus in Lexico: *Ἰδέα, ἡ μορφή*. Item: *Ἰδέα ἡ λόγος ὁ χαρακτὴρ*. Et Hesychius: *Ἰδέα ἡ ὁμοιότης, μορφή*. Forma ergo ista cogitationis, quâ nobis repræsentamus Ens summè perfectum est id, quod in seqq. Ideam Dei appellabimus, quam de Deo quemlibet habere, modò semetipsum inspiciat, à nemine dubitari posse videtur. Hæc autem forma cogitationis nostræ, quam in nobis reperimus, dum de Deo cogitamus, non est imago rei corporeæ: quæ tunc demum fit corporea, quando repræsentat rem corpoream; at dum cogito de Dei omniscientiâ, bonitate, justitiâ, omnipotentiâ &c. non cogito de re corporeâ; nihil enim est in his omnibus, quod extensionem involvat, quam tamen ut cogitemus, dum formamus imaginem rei corporeæ, summopere est necesse. Unde non est, ut dum de Ideâ Dei nos audis loqui, putes, nos loqui de imagine aliquâ Dei corporeâ, cum omnino quidem Imago rei corporeæ sit idea, sed non omnis idea sit imago rei corporeæ, quod ad naturam Ideæ tantum requiratur, ut illam rem repræsentet, cujus est. Idea, sive illa res sit corporea sive planè incorporea, quod ex ipsâ illius rei naturâ nobis est judicandum.

XV. Dum autem dicimus omnium hominum animis esse ideam Dei impressam, non volumus, semper cuilibet homini istam Ideam obversari, sive, semper cogitare de Deo actu: sic enim nunquam possemus de aliis quibuscumque rebus cogitare; cum nos finiti unico nostro aliquo actu finito nequaquam omnia simul & semel exhaustiamus. Neque etiam putamus, Ideam istam, quam habemus de Deo, Ente infinito, esse ipsi Deo adæquatam, cum nos, eo ipso quo novimus nos finitos, certi sumus, non

posse nos mente nostrâ finitâ comprehendere Deum infinitum. Et stultum planè foret existimare, te finitum Entis infiniti posse habere ideam adæquatam: eam enim infinitam esse oportet, si adæquari deberet, secus enim non esset adæquata infinito: pone ergo te habere ideam Dei infinitam, eo ipso te infinitum intelligens pones, sicque stulto consilio & ridiculo te ipsum Deum dices. Sufficit, hîc ut habeamus conceptum cujusunque divini attributi, v. gr. ut cogitemus de Ente omniscio, de summè bono &c. ad id, ut possimus dici, habere ideam Dei. Quod ergo alii inquirunt, nos habere de Deo conceptum inadæquatam, nos idem sentientes, commodius tamen loquentes, dicimus, habere Ideam de Deo inadæquatam. Illam verò, quantumvis inadæquatam, ideam nobis repræsentare Ens summè perfectum, maximum, infinitum, omniscium, omnipotens, omnipræsens, non minus certi sumus, quàm, quòd ista Idea rei illi maximæ sit inadæquata. Quin imò, omnibus hominibus, quantumvis barbaris, saltem tunc esse præsentem istam ideam, quando vocabulum illud *Deus* quâcunque linguâ pronunciari vel scribi audiunt leguntve, non potest non esse quàm certissimum, modò significationem istius vocabuli intelligant; quin & ipsi Athei, qui Deum negant, negare tamen non possunt, se habere Ideam Dei, dum illum ipsum Deum existere negant. Si enim non habent Ideam Dei, quando negant Deum existere, non magis intelligunt quid dicant, quàm si negent existere *blittri*, sicque fateri debebunt, se negare, quod non intelligunt, & non minus insanire quàm cæcum, qui judicium de coloribus ferre velit. Qui verò Deum existere fatentur, eos tanto magis oportet fateri, se habere Ideam Dei, nisi dicere velint, se, dum Deum asserunt existere, non plus intelligere, quàm si dicerent, *blittri existere*, quod nemo sanæ mentis seriò audebit affirmare. Illud igitur, quod ipsi tunc per Deum intelligunt, dum Deum existere affirmant, est id ipsum, quod nos Ideam Dei appellamus.

XVI. Ut ita sit semper certissimum, omnes omnino, quotquot sunt homines, posse formare Ideam de substantiâ summâ & maximâ, quâ nulla major cogitari potest, quæ sit omnium quâcunque existunt, origo & causa, à quâ proinde omnia ista dependeant, quæ etiam nomine summè perfecti exprimi solet. Ubi tamen observandum, hîc vocabulum Perfecti non accipi respectivè sive relativè, pro eo, quod est bonum, sive, quod conducit & prodest aliis, vel etiam quod habet omnia, quæ habere debet, sed absolutè pro Realitate, ita ut summè perfectum denotet realitatem omnimodam, quæ nihil imperfectionis habeat admixtum, sive,

quæ nihil quicquam de non-Ente participet. Quod autem Deo soleam Perfectionem Relativam attribuere, eamque sic facile confundam cum Absolutâ, id ex eo est, quod de Dei Perfectione consueverim cogitare occasione mearum imperfectionum, quas in me ipso deprehendo. Sed si considerem, meas imperfectiones pertinere ad non esse, de quo participo, cum in Deo concipiam *summas perfectiones*, facile inde colligere licebit, eas omne non esse à Deo remove, & sic denotare realitatem omnimodam. Perfectiones autem summas dum dicimus in numero plurali, id fit, quod illud esse Dei concipimus, non tantum tanquam æquipollens, sed etiam tanquam infinite excellentius omnibus creaturarum diversis inter se & limitatis perfectionibus, cum revera nihil aliud sit, quam *simpliciter esse*, sive esse omni modo. Quod tamen dum distinctius contemplan; atque comparatione institutâ cum creaturis perpendo, ipsum *Cogitare*, non simpliciter & dependenter aliunde, sed independenter per volitionem, esse perfectionem sive realitatem, quæ sit absque omni imperfectione, eam quoque non possum non ei adscribere, sicque Deum ut volentem, atque ita per suam volitionem auctorem omnium rerum necessario tencor concipere.

XVII. Sic formatâ Dei Ideâ sive conceptu, non possum non eam referre ad aliquod suum exemplar, cum omne esse ejus, quatenus talis, in relatione istâ ad suum principale, quod refert & repræsentat, consistat. Dicendum igitur erit, me istam Ideam habere vel ab Idea mei ipsius, tanquam causa exemplari, vel ab Idea aliarum quarumvis rerum, vel existet aliquod Ens tale summe perfectum, quod sit causa exemplaris illius Ideæ, eique ita respondeat, ut non minus realitatis formaliter sive actu contineat, quam ista ideâ continet realitatis objective. Nec enim dici potest, istam ideam de Ente infinite perfecto esse tantum negationem, cum repræsentet, non negationem, sed summam perfectionem. Quam ob causam dici quoque nequit, istam ideam esse à nihilo, cum exhibeat menti, non *nihilum*, sed maximam & summam realitatem. Sed forte inquires: Istam Ideam Entis summe Perfecti esse confusam & obscuram, & sic posse esse à nihilo. Verum enim verò si id dicas, aliquid planè contradictorium dices. Repræsentat enim hæc idea realitatem omnimodam; unde non potest non esse clara, cum nihil fortius mentem nostram movere possit, nihil ei esse adeo apertum, quam id quod omnimodo est reale. Neque vero repræsentat realitatem omnimodam in genere tantum, sed certam & distinctam ab omnibus aliis rebus, cum omnes aliæ res concipiantur ut dependentes ab hoc Ente summe perfecto, quod

quod cogitatur tanquam earum omnium causa. Distincta quoque redditur, dum illud Ens repræsentatur tanquam volens & intelligens perfectissimo modo. Sicut igitur res cogitans distinguitur ab extensa, quod illa nihil aliud in suo conceptu involvat, quam cogitationem, hæc vero nihil aliud quam extensionem in longum, latum, & profundum: Ita cogitatio infinite perfecta à cogitatione finita satis distinguitur, quod illa nihil aliud involvat, nisi quod est infinitum, hæc vero non nisi finitum. Quin imo nihil quicquam est, quod magis distingui possit ab altero, quam infinitum distinguitur à finito, à quo infinita ratione distat. Confusionis aliquid oriri potest ex eo, quod ego mihi conscius non sim tantæ perfectionis, nec tam excellentis cogitationis, quantam concipio esse debere in isto supremo Ente, nec tamen illud Ens, sive infinitam istam cogitationem Divinam possim concipere, nisi ad similitudinem meæ cogitationis. Sed istam cogitationem facile evitabo, si considerem, etsi aliquid similitudinis cogitare debeam inter me & rem istam respectu cogitationis, quam utrobique concipio, cogitandum tamen quoque esse de maxima dissimilitudine, removendo ab ista Divina cogitatione omnem imperfectionem, quam in mea cogitatione deprehendo, quam semper concipio tanquam dependentem aliunde, adeoque valde finitam, è contrario cogitationem Divinam repræsentando tanquam independentem & plane infinitam. Atque ita non confusa erit ista Idea Dei, sed clara & distincta, adeoque ad nihilum non erit referenda.

XVIII. At neque possum habere cogitationem istam vel ab Ideâ mei ipsius, vel ab ideâ ullarum aliarum rerum; cum in istis ideis non omnem realitatem reperiam, sed certam tantum aliquam, adeoque finitam & limitatam, quas etsi omnes in summam quandam colligam, nunquam concipiam infinitas perfectiones. Finita enim addita finitis totum, quod inde exsurgit, reddunt finitum. Ac propterea dici nequit, ex eo solo, quod cognosco perfectionem aliquam, eo ipso quia habeo ideam mei ipsius, & quod cognosco, quid sit *omne*, me posse formare ideam *perfectionum omnium*, hæc duo inter se conjungendo; sicut dum cognosco, quid sit *imperfectio*, & quid sit *omne*, possum his combinatis cogitare *omnes imperfectiones*. Nam, dum in me ipso cognosco perfectionem, eam simul cognosco finitam, atque ita conjungendo omnes perfectiones finitas, non habeo conceptum Dei: At dum de Deo cogito, habeo ideam perfectionis infinitæ, summæ, cui nihil potest addi, (quæ omnia sunt æquipollentia) Fieri autem non posset, ut perfectiones sapientiæ, bonitatis, potentiæ, &c. quas in me & aliis rebus exiguas, semper saltem finitas

reperio, possem cogitando in infinitum extendere, nisi ea mea cogitatio originem haberet ab illo Ente, in quo actu reperiuntur infinita. Talem ideam de nulla alia re habere possum. Mundi equidem ideam habeo indefinitam, quatenus nequeo tantam cogitare extensionem, quin, ubi ei voluero assignare fines, semper ultra istos fines extensum spatium, adeoque verum corpus concipiam. Non tamen propterea ista idea mundi est infinita; ad hoc enim requireretur, ut haberem rationem, quæ faceret, ut cognoscam mundum infinitum, quemadmodum habeo rationem, per quam cognosco Deum infinitum, quæ est summa ejus perfectio, quam non possum non in Deo percipere; cum è contrario in mundo reperiam imperfectionem, eo ipso, quod cum sit res extensa, aliunde dependeat, & minor sit perfectio rei extensæ, quam cogitantis. Mundum enim hic pro universitate corporum sumo, dum indefinitum considero. At si pro universitate omnium finitarum rerum tum cogitantium tum extensarum accipias, cum omnes illæ, sive sint res cogitantes sive extensæ, finitam habeant perfectionem, nunquam ex illis finitis inter se invicem additis oriatur Infinitum perfectione, cujusmodi mihi idea Dei repræsentat.

XIX. Neque dici potest, me istam ideam per Traditionem à Parentibus aliisque hominibus accepisse. Quamvis enim fatear, occasione auditæ vocis *Deus*, aut lectæ quacunque in linguâ, in nobis excitari cogitationem de Ente summe perfecto, infinito & independente, non tamen potest ista vox, sive audita, sive lecta esse causa istius meæ cogitationis. Nomina enim sæpe non intelligimus, sed tanquam sonos, vel figuras tantum apprehendimus materialiter, vel quia lingua nobis ignota, vel quia nomini nulla respondet significatio, ut si dicam *blütri*. Verum quando cunque nomen intelligimus, hoc est, apprehendimus formaliter quatenus refertur ad suam rem significatam, tum de re significatâ conceptum formamus, sive ideam, à conceptu nominis plane diversam. Id autem, quod formamus, non adscribi potest vel sono isti vocis vel figuræ literarum, quæ sane alia plane sunt ab ista Idea, quam tunc formo, neque ideo istius cogitationis possunt esse causa exemplaris: nullam quippe habentes cum ea similitudinem, quod necessario requiritur ad causam exemplarem. Atque eadem recurret responsio, si forte dicere quis velit, nos alio tempore audivisse significationem vocum *Entis summe perfecti, infiniti, & independentis*, nunc autem eam conjungere cum voce *Deus* auditâ vel lectâ in quacunque linguâ. Nam & illæ voces, quatenus tales, nihil aliud sunt, quam vel sonus vel figura, nullam iterum similitudinem habentes cum ea cogi-

cogitatione, quam dum exprimere volo & communicare cum aliis, his vocibus utor.

XX. Atque ut hæc omnia plenius intelligamus, cogitemus modum, quo, dum infantes fuimus, consuevimus addiscere vocabulorum significationes. Solent nempe infantibus res sensibiles digito monstrari, atque dici, *hoc sic nominari, aliud isto modo*. Hi igitur memoriâ apprehendunt conjunctionem nominis cum hæc vel illâ re, quod nomen postea, illam rem sensibus usurpantes, iterum ex memoriâ suâ depromunt, atque illi rei adaptant; atque ita omnium rerum in sensus quotidie incurrentium, cum tempore vocabula addiscunt. Simili ratione cogitationibus suis, appetitibus, sensibus, quæ tamdiu signis quibusvis exprimunt, donec ab aliis intelligantur, nomina applicare adfuescunt per adultorum instructionem. Sed per nomina hæc non ipsas illas res addiscunt, neque ista nomina & voces causæ istius eorum cognitionis esse queunt. Nam res sensibiles norunt, priusquam nominare sciant, notitiâ sensuali confusâ, qualis omnibus hominibus est communis. Quantum verò attinet ipsorum cogitationes, appetitus, sensus &c. eorum utique notitiam adeoque ideam habent eo ipso, quo eorum sunt conscii, sive, eo ipso, quo sunt certi horum modi cogitandi. At nominari Deum dum audiunt, non intelligent illam vocem, nisi per alias voces, quas jam, referendo ad proprias cogitationes, didicerunt intelligere, quemadmodum antea observavimus. Scilicet, ubi ad eum usum rationis pervenerint, ut ad suam mentem reflectendo conscii sint, sibi multa deesse, dum dubitant, dum desiderant, dum incommoda varia sentiunt, eo ipso de re cogitant, cui nihil desit, quæ nihil incommodi sentiat, quæ ideo sit summe perfecta, cum non possimus negationes cogitare, nisi per oppositas earundem affirmationes. Ita ergo occasione istorum suorum defectuum, atque eo ipso, dum illos ut defectus considerant, non possunt hos tanquam aliquos defectus suos cogitare, nisi eo ipso cogitent de re illâ, cui nihil perfectionum deest. Dum verbi gratiâ experiuntur suam cognitionem finitam & modum restrictam, dum ignorantiam multarum rerum sunt conscii, dum compertum habent, suam potentiâ esse valde limitatâ, dum eam sentiunt terminari in iis efficiendis, quorum defectum in se experiuntur, non possunt non cogitare de scientiâ infinitâ, à quâ sua scientia est quasi abscissa, ut & de potentiâ infinitâ, cujus potentiæ non nisi pars exigua sibi est concessa. Sic his postea cogitationibus rei ejusmodi, cui nihil desit, voces applicare discunt, quarum significationem certo quodam modo jam in creaturis intellexerunt. Cum enim varias in se ipsis & aliis rebus jam cognoverint

rint realitates, ab aliis differentes, eas nomine perfectionum & pulchritudinum didicerunt exprimere; similiter differentias advertentes in rebus ejusdem naturæ didicerunt applicare vocem *optimi* & *summi* illi rei, quæ inter alias istas eminet. Hinc intelligentes significationem vocis *Perfecti* & *Summi*, aut æquivalentium, facile eas postea conjunctim adhibent ad significandum illam rem, cui nihil desit; atque ita cogitationes suas certis quibusdam verbis aliis hominibus notificare addiscunt. Atque ad hunc modum censendum est, circa alias qualvis voces fieri, sicque infantes paulatim addiscere eas adhibere ad varios animi conceptus explicandos. Hæc autem consideratio manifestè satis evincit, non esse priorem in ipsis cognitionem vocum, quam rerum ipsarum, quibus postea demum istas voces applicare discunt. Atque sic satis apparet, non posse verba & voces esse causam exemplarem meæ istius cogitationis sive ideæ, quam habeo de Deo, sed tantum ego occasione istius vocis auditæ elicio ex me ipso, sive formo cogitationem de Ente summè perfecto. De cujus cogitationis *Causa Efficiente* jam non queritur, quatenus est mea quædam cogitatio, atque sic idem cum meâ mente, sed tantum de *Causa exemplari*, quam ostendimus, non posse esse voces vel lectas vel auditas.

XXI. Neque est, quod dicas, causam exemplarem istius meæ ideæ, quam habeo de Deo, posse esse ideam Dei, quæ sit in altero quovis Ente. Ut enim hoc fiat, oportet me ideam istam, prout est in altero quovis Ente, habere cognitam, prius quam hanc ipsam ideam Dei ex me ipso eliciam. At tantum abest, ut hoc dici possit, ut potius ex Ideâ hæc meâ possim colligere, etiam alias mentes, quæ præter me existunt, habere Ideam istam Dei, quod ex me ipso deprehendam, hanc esse naturam mentis, ut & Ideam Dei & alias qualvis possit ex semetipsâ elicere. His adde, quod natura *Ideæ* talis sit, ut referatur non iterum ad aliam *Ideam*, sed ad suum exemplar. Est enim *Idea* aliquid Vicarium sui Principalis sive Exemplaris, quod repræsentat. Non itaque potest referri iterum ad aliud Vicarium, quatenus tale, quin ex ipsâ hæc naturâ Vicarii sequatur, & primum illud Vicarium & secundum referenda esse ad unum aliquod exemplar, cujus pariter sunt repræsentamina. Id quod ex comparatione imaginum corporearum videtur abundè intelligi posse. Sic videns imaginem C. Julii Cæsaris poterit quidem cogitare, eam delineatam esse ad aliam imaginem ejusdem Cæsaris, ita tamen ut hoc ipso simul utramque ex naturâ imaginis referat ad ipsum C. Julium Cæsarem, quem repræsentat, vel ut putet, posse posterioris esse causam exemplarem ingenium alicujus pictoris, quod facile ex aliis vultibus

ejus hominum visis & cognitis potuerit quædam decerpere, quæ huic imagini suæ applicet; quæ propterea non certam aliquam faciem humanam, quæ in rerum naturâ existerit, sed ingenium pictoris pro causa exemplari habeat, tanquam quid longè perfectius facie Cæsaris, vel cujuscunque alterius hominis. Sic igitur cum neque potuerim ex ideâ Dei, quam habent alii, nec ex ideâ mei ipsius, utpote longè imperfectiori, nec ob eandem rationem ex ideâ aliarum quarumvis rerum depromsisse illam meam ideam, quam habeo de Deo, restat ut dicamus, substantiam aliquam existentem esse causam exemplarem ejus Ideæ, quæ propterea habeat formaliter omnes istas perfectiones, quas in meâ ideâ repræsentari cognosco, adeoque sit Ens illud ipsum summè perfectum, maximum, infinitum, quod per ideam istam mihi repræsentatur. Non enim potest illud Ens habere minores perfectiones, quam in istâ ideâ repræsentantur; sic enim quicquid in illis superesset positum esset à nihilo: Repræsentat autem ista idea perfectiones plane infinitas.

XXII. Aliud porro argumentum pro Dei existentia suppeditat mihi consideratio mei ipsius, qui Dei ideam habeo. Quoties enim ad me ipsum attendo, facilè deprehendo, me quidem eo temporis momento, quo istam ideam in me agnosco, existere, non tamen ex eo ipso sequitur, me etiam porro esse debere, nisi in me ipso reperiam tantam sufficientiam, propter quam fiat, ut porro me esse sit necessarium. Neque enim durationis meæ partes à se invicem dependent, cum quovis momento cessare queant, idque nullam involvat contradictionem, *me non existere*; estque hæc generalis natura omnis durationis sive temporis, quod in continuo fluxu & successione consistit, ut ejus partes à se mutuo non dependeant. Et si enim hoc ipso temporis momento, quo formo ideam Dei, non possim non existere, non tamen existo propterea sequenti temporis articulo, quo de aliâ aliquâ re cogitare possum, cum hic meæ existentia articulus à priori non dependeat; nec mea existentia fluat ex hesternâ, nec crastina ex hodiernâ. Querendum igitur, quænam sit causa, quæ efficiat, ut porro sim, ut habens ideam Dei. Ego sanè in me non reperio hanc sufficientiam, ut supersim quamdiu voluero, quam si haberem, revera dum exsererem, in me reperirem, cum ejus non possem non esse conscius tanquã certæ cujusdam meæ cogitationis. Quod si à me ipso haberem, ut porro possem existere, sicque à me ipso haberem existentiam, nulla esset ratio, quare non quoque haberem à me ipso ista omnia, quæ in idea Dei reperiuntur, quo posito ipsemet Deus essem. Si enim haberem à me ipso existentiam, quæ est basis omnium modorum istius existentia, nulla esset ratio, quare à me ipso non quoque

reliqua haberem, quæ tantum sunt istius existentia quidam modi, adeoque minus habent realitatis; quippe in suo conceptu involventes istam existentiam, cujus sunt modi. At tantum abest, ut deprehendam, me habere ista omnia, cum è contrario mihi conscius sim, multa mihi deesse; si enim omnia haberem, non dubitarem, nihil desiderarem, de nulla re dolerem, prout quovis tempore experior. Cujus argumenti vis non tollitur, si dicas, te eo ipso, quo sic existis, esse substantiam, omnem autem substantiam esse æternam, atque ita eo ipso, quo semel sit, semper existere. Falsum enim est, existentiam æternam ex naturâ substantiæ, quatenus talis, fluere. Natura enim substantiæ eo ipso, quo talis, hæc est, ut, dum existit, in se existat, & multis intrinsecus fulcris indigeat, quibus insit & sustentetur, sed potius omnibus extrinsecis formis, vel modis, qui ei accidunt, fulcrum præbeat: sed substantia ex eo ipso, quod substantia est, hoc non habet, ut semper & perpetuò existat: potest enim esse substantia finita, quæ eo ipso, quo talis, ex se nullam habet existentiam, & si quam habet, habet eam semper aliunde dependentem. At conscius mihi sum, quod sim substantia finita, cum multa mihi deesse noverim, quæ mihi conferre non possum atque ita in iis meam potentiam terminari sentiam. Non ergo à me ipso habeo quod sum, sed necessario alia præter me causa meæ existentia inquirenda, quæ vel erit res corporea & extensa, vel mens sive cogitatio à me plane diversa.

XXIII. At res corporea minus est me perfecta, cum per se pateat, cogitare & conscius esse sui ipsius longe quid perfectius esse, quam extensum esse. Consciunt enim esse suæ perfectionis, quam quis possidet, eam auget & quasi reduplicat, dum in se sic eam reflectit. Et consciunt esse suæ perfectionis delectationem & gaudium involvit, quo iterum perfectio duplicatur. Neque dubitari potest, quin beatitudo, ad quam facit delectatio & gaudium, sit major perfectio, quam istiusmodi delectationis absentia. Non vero potest minus perfectum efficere id, quod ut magis perfectum; sic enim ista major perfectio esset à nihilo, quod utique contradictio implicat. Non est quoque materiæ sive rei extensæ ulla ex se actio, cum planè passivè se habeat, prout extensa est, & æquè possit quiescere ac moveri, atque, si motum recipiat, is plane extrinsecus ei obveniat. Quod si ut mota consideretur, facile equidem intelligi potest, quomodo in aliâ re motum dici possit producere, quatenus eum, quem cum altero communicat, ipsa deperdit; at non potest intelligi, quomodo queat producere cogitationem, quæ totâ naturâ à motu differt, imo propter dicta longè est motu perfectior; neque potest

perfectius à minus perfecto produci. Restat ergo ut dicamus, mentem aliquam esse à me plane diversam, quæ efficiat, ut ego porro sim, sive, ut porro existam cum istâ ideâ Entis summè perfecti. At hanc finitam esse non oportet. Si enim me producat cum hac idea Entis summè perfecti, etiam illam ipsam rem habere oportet istam ideam Entis summè perfecti. Quo posito, si tantam habeat potentiam, ut rem à se diversam possit conservare, non indigebit, ut ab alio quodam Ente à se diverso conservetur, sed sibi ipsi ad existendum plane sufficiet; & cum habeat ideam Dei, sibi ipsi etiam sufficiet, ut habeat & possideat tantam illam perfectionem, sive, ut habeat formaliter, quæ in illa idea Dei objectivè continentur. Si enim supponatur sibi ipsi sufficere ad existendum, sicque existentiam habeat à se ipsâ, etiam sufficiet, ut habeat à se ipsa ea, quæ isti existentia innituntur & superstruuntur, neque sine ea esse vel cogitari possunt. Sic igitur ista mens me ut habentem ideam Dei conservans non erit mens finita, sed, cum habeat omnes illas perfectiones formaliter, quæ in idea Dei objectivè continentur, erit infinita, adeoque ipse Deus.

XXIV. Atque his duobus argumentis videmus etiam utentes Scriptores Sacros, dum Gentiles convincere volunt de existentia veri Numinis, quod omnium rerum sit causa efficiens, & à quo nos & omnia alia dependeant. Prius argumentum paucis complexus est Apostolus Paulus Rom. I. 19. *Διότι τὸ γνωστὸν ἔστι Θεὸς φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. ὁ γὰρ Θεὸς αὐτοῖς ἐφανερώσατο.* Quo in loco Apostolus probat, Gentiles *veritatem detinere in injustitia*, quod nempe, cum Deum potuerint cognoscere, eum non glorificaverint ut æquum erat & conveniens. Quod autem Deum potuerint cognoscere probat Apostolus hoc versu, quia *τὸ γνωστὸν ἔστι Θεὸς manifestum fuerat in ipsis*. At non poterat in ipsis manifestum esse id, quod cognosci potest de Deo, nisi haberent ideam Dei, per quam solam repræsentatur id, quod cognosci potest de Deo, sive, nisi haberent cogitationem de Ente summè perfecto, à quo omnia dependent. Neque hæc sola idea, sive nuda perceptio & cogitatio de summo Ente sufficisset ad id, ut posset dici, manifestum esse in ipsis *τὸ γνωστὸν Θεὸς*. Si enim sit perceptio sine judicio, non manifestum fuerit id in ipsis, sed potius dubium & incertum. Potuerunt igitur certo judicio assequi istud *γνωστὸν* & persuasi esse ex ista Dei idea de Divina existentia, adeoque potuerunt cognoscere, Deum existere, qui istam ideam in se posuerit. *Deus enim dicitur id manifestum eis fecisse per istam ideam*, quod intelligi non potest, nisi quatenus, juxta superius dicta, ex natura ideæ, quæ non potest concipi, nisi cum respectu & relatione ad suum principale sive exemplar, ad

quod expressa est, colligere potuerunt, ea omnia, quæ in idea ista repræsentantur objectivè, in causa ejus exemplari vel formaliter vel eminenter contineri debere; & cum istæ perfectiones sint summæ, summo autem nihil æquale, multo minus majus esse possit, non eminenter contineri posse, sed formaliter. Sic igitur Deus concedendo ipsis & hanc ideam & lumen rationis ex idea illa recte ratiocinandi, manifestum illis fecit, quod de Deo cognosci potest.

XXV. Alterum argumentum videtur urgeri ab eodem Apostolo in concione sua, quam habuit Athenis, occasione aræ, quæ inscriptum habebat titulum: *ignoto Deo*. Demonstrat enim Act. xvii. versu 26. & 27. *Gentiles præstitis illis temporibus, quibus factum, ut statuta sua Deus daret Jacobo & non ita faceret ulli Genti* Pl. cxlvii. 19. 20. potuisse tamen facile invenire & agnoscere Deum verum, qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, etsi plane cæci essent; quemadmodum cæcus ea, quæ obvia ipsi sunt & propinqua, palando quodam modo potest cognoscere, etsi remota à se visu nosse nequeat. Ostendit autem & probat vers. 27. Deum palando posse cognosci à Gentilibus, quamvis excæcatis, quia non longè abest ab unoquoque nostrum, hoc est, quia unicuique hominum intime est præsens & propinquus, ut non opus sit ei extra se ire, & aliunde adminicula quærere, quibus Deum cognoscat, sed tantum requiratur, ut ad se ipsum attendat. Probat id, ostendendo, quod si homo ad se ipsum attendat, reperiat Deum, considerando suum proprium esse, suum porro esse sive vivere, & suum operari sive moveri; cum illud omne sit in Deo, arctissime nempe cum Deo conjunctum, ut non possit non ex sua ista dependentia cognoscere, non tantum quod sit Deus, sed etiam quid sit. Reperire enim nos in nostro esse & porro esse atque operari Dei magnam similitudinem; quod probat ad hominem ex dicto Arati: *ὅτι γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ θεὸς*, quod in his omnibus Deum referamus, non aliter ac Filius Patrem suum refert, cujus est progenies. Quæ similitudo, sic omnibus hominibus communis, adeoque etiam in irrogenitis reperta, necessario in eo consistit, quod & cogitantes res sumus & quidem cogitantes de Deo, sive habentes ideam Dei, (debet enim ista similitudo accipi juxta omnem emphasin verborum, prout oportet fieri in verborum *θεοῦ πρὸς ὅσους* explicatione.) Ex illa ergo similitudine, qua Deum refert quilibet homo, ac cillimum esse ostendit ut deprehendatur, existere Ens istud, à quo dependet & efficitur, ut istam similitudinem, quæ Deum referimus, perpetuò habeamus. Quod sane alio modo deprehendere non licet, quàm eo, quem præced. articulo monstravimus.

XXVI. Aliâ quoque ratione quilibet semetipsum intuens potest deprehendere Dei existentiam, etsi se non consideret tanquam habentem ideam Dei, quod in præcedenti argumento fuit factum. Nempe conscii sumus nobis, quod cogitationes certa quadam serie sibi invicem succedant. At certe à me non dependet, ut postea hoc vel illud cogitem, cum multas cogitationes mihi obvenire experiar citra prævenientem volitionem de iis formandis. Quin imo non possum per præsentem meam volitionem efficere cogitationem secuturam proximo temporis momento. Si enim velim habere cogitationem sequentem, eo ipso habeo illam cogitationem, v. gr. si velim habere cogitationem de Triangulo, eo ipso jam habeo, atque ea sic non est cogitatio sequens sed potius præsens, atque eadem plane cum hac mea volitione. Distinctam quidem magis cogitationem possum velle habere de Triangulo, quam tamen eo ipso non habeo, & quam forte nunquam habebo: at vel hoc ipsum ostendit, me non posse per præsentem meam volitionem efficere cogitationem sequentem. Aliunde ergo id est, adeoque vel à corpore meo, vel à mente aliqua finitarum perfectionum, vel à mente infinita, Deo, efficitur. Nec enim à nihilo id esse potest, cum per se sit notum, à nihilo nihil fieri posse. At à mente finita id factum esse non potest. Mens enim quævis finita, eo ipso, quo talis est, ejusdem plane est naturæ, cujus est nostra, adeoque propter dicta non potest per præsentem volitionem efficere suam cogitationem sequentem proximo temporis momento, sed ea aliunde ut efficiatur necesse est. Multo ergo minus meam secuturam post hanc cogitationem efficere valebit. A corpore etiam meo cogitatio mea effici non potest. Etsi enim experiamur quandam connexionem inter motus spirituum in nostro corpore & certas quasdam cogitationes, ut, posito hoc vel illo spirituum motu, sequatur hæc vel illa cogitatio, prout imprimis videre licet in animi passionibus sive affectibus, tamen ista connectio non est naturæ, sed aliunde ortum habet. Motus enim & cogitatio naturæ planè differunt, possumque habere conceptum completum alterius, etsi alterum plane negetur. Sufficienter intelligo quid sit motus, modò concipiam tanquam modum corporis, etsi nihil mentis & rei cogitantis ei admisceam; quod dum facio non distinctum conceptum formo, sed confusum planè: E contrario satis intelligo, quid sit cogitatio, etsi negem ei quicquam convenire quod ad corporis naturam pertinet. Non ergo potest motus, in quo nihil est cogitationis, ipsam cogitationem efficere. Non potest à motu, qui longè minoris est perfectionis, quàm cogitatio, effici ipsa cogitatio, quæ longè perfectius quid est, quàm

quàm motus, uti vidimus §. 22, nisi quis per summam absurditatem dicat, perfectius à minus perfecto, atque adeo rem à nihilo posse produci. Quia ergo connexio inter motum & cogitationem non est ex natura alterius, aliunde ortum ut habeat oportet, adeoque restat, ut adscribatur menti infinitæ, Enti summe potenti, & summe perfecto, quod posito hoc vel illo motu spirituum efficit hanc vel illam cogitationem, quam etiam efficere potest citra ullum ejusmodi motum spirituum intervenientem, propter hanc summam potentiam, qua omne quod vult, efficere valet.

XXVII. Sed Idea Dei nobis suggerit aliam adhuc demonstrationem satis evidentem Dei existentia. Dum enim sic cogito Ens summe perfectum, à quo omnia, quæcunque sunt, alia dependent, eo ipso video, omnia illa, quæ perfectionem absolutam cum nullâ imperfectione commixtam continent, ipsi debere attribui. Omnia enim, quæ ad alicujus rei naturam immutabilem pertinent, de ista re possunt prædicari, eique omnino conveniunt, neque inde ullâ ratione possunt separari aut dividi, per claram & distinctam perceptionem. Fieri quidem potest, ut non statim omnia, quæ in alicujus rei naturâ continentur, manifesta sint omnibus, sed debeant per certas demonstrationes ex illâ naturâ deduci. Sicut, etsi contineatur in Trianguli naturâ, tres ejus angulos simul sumtos æquales esse duobus angulis rectis, non tamen id quivis statim videt, donec per certam demonstrationem, quam Euclides habet lib. I. propof. 32. id ei manifestum fiat. Attamen non possunt de illâ ipsa re negari, aut separari, ab eo, qui clarè & distinctè percipit, qui è contrario id implicare manifestam contradictionem facile deprehendit. Itaque quoniam ad naturam Trianguli pertinet, quod tres ejus anguli æquales sint duobus rectis, unde omnino asserendum est, omnis trianguli tres angulos simul sumtos æquales esse duobus rectis. At evidentius adhuc existentia in Entis summe perfecti naturâ continetur, ut revera hæc Propositio, *Deus existit*, merito inter axiomata per se nota debeat referri, & non minus assensum mereatur omnium, quàm hoc axioma: *Totum est majus qualibet sui parte*; ut nunc faciliorem instituamus comparisonem. Sicut enim is, qui intelligit, quid sit *Totum*, & quid sit *Pars*, quid item sit *majus esse*, non potest hoc ipsum negare axioma; ita, qui intelligit, quid sit *Deus*, & quid sit *existentia*, non potest negare hoc ipsum, *Deus existit*. Totum est id quod constat, non ex unâ parte, sed ex omnibus suis partibus simul sumtis. Per se igitur patet, non posse unam aliquam partem esse æqualem isti Toti, cum ad id, præter hanc partem, etiam reliquæ requirantur. Ita

Deus

Deus est Ens summe perfectum, continens omnem omnino perfectionem absolutam, imo infinitam, adeoque majorem, quam ulla mens finita cogitare possit. Nec ego possum de Deo formare Ideam, quâ ulla ei perfectio denegetur; hæc enim non Idea Dei foret. Ad Dei ergo immutabilem naturam pertinet, habere summam perfectionem, & propterea non possum Deum aliter, quàm ut talem concipere. Existentia verò non potest cogitari aliter, quàm ut aliqua perfectio sive realitas; hæc enim pro iisdem nos habere art. xvi. monuimus. Per se igitur patet, non posse existentiam denegari Deo, cum in ipso illo conceptu *Deus*, sive *summa & infinita Perfectio*, etiam contineatur hæc ipsa perfectio: *Existentia*. Etsi autem hæc propositio, *Deus est*, per se sit nota, non mirum tamen est, quòd opus sit, illam demonstrari. Non enim semper hæc duo distinguuntur, *Per se notum esse*, & *Demonstrari*. Potest enim alteri per se notum esse, & uno intuitu intelligi, quod alter non nisi per demonstrationem cognoscere potest. Ita enim exercitatus Mathematicis multæ Propositiones per se notæ sunt, & intuitivè cognoscuntur, quæ aliis non nisi per demonstrationem innotescunt.

XXVIII. Neque aliud quicquam huic argumento oggeri posse videtur, quàm, quòd non videatur necesse, ut per Deum intelligamus ens infinitam habens perfectionem; sed hoc gratis sumatur: eo autem sumpto, ex hac hypothesi jam oporteat ei etiam existentiam tribuere; sicut, si concipiam summum dolorem, ei quoque existentiam necessario tribuam, aut, si cogitem corpus summe perfectum, non possim ei quoque Existentiam adimere. Vel, si supponam rem actu cogitantem, eam eo ipso debeam dicere existere. Huic Exceptioni affinis est, quòd Idea Dei forte sit ficta, neque habeat certam & immutabilem naturam, sed tota pendeat à nostro arbitrio, sicut equus alatus, chimæra, hircocervus inde dependent. Non tamen hoc modo infirmabitur istud argumentum, neque par est istorum exemplorum ratio. Quando dico, me concipere summum dolorem, assero me habere cogitationem quandam confusam, quæ menti sit ingrata, quæ propter unionem mentis cum corpore animam impellat ad removendum istius ingratae cogitationis causam; assero porro, eam cogitationem esse maximam sive summam, quâ major dari non queat, adeoque quæ sit infinita, quæque sit ipse Deus: quæ duo etsi verbis conjungere queam, non tamen unâ distinctâ cogitatione unire possum, quia hæc verba *summus dolor* mihi repræsentant res planè inter se diversas, quæ proinde in unam ideam simplicem coalescere non possunt. Neque hoc tantum, sed ista duo sunt talia, ut se mutuo plane

evce.

evertant; cum enim dolor sit cogitatio confusa, quæ eo ipso etiam est finita, si dicatur summus, eo ipso erit cogitatio infinita, sicque finita & infinita simul erit, quod est contradictorium. Fateor, etsi hypothesis summi doloris sit impossibilis, eâ tamen positâ, rectè colligi, istum summum dolorem existere, eo sensu, quod uno absurdo dato alia infinita sequantur, quodque sit veritas aliqua connexionis inter antecedens & consequens, sive antecedens illud sit possibile, sive etiam impossibile fuerit; sed quid quæso ista hypothesis impossibilis convenientiæ habet cum re nostrâ præsentî? An ergo similiter est contradictio in conceptu Entis summè perfecti? an non possumus concipere infinitè vel summè perfectum? an non potest infinitum vel summum conjungi cum perfectione, sicut summum nequit conjungi cum dolore? quid verò illic est difficultatis? Perfectionis est idem quod realitas. An ergo non possum infinitum copulare cum realitate sive perfectione? Tantum abest, ut hoc non possim, ut potius realitatem sive perfectionem, quando eam non restringo, tanquam infinitam concipiam. Nihil ergo hic est compositionis, sed planè unum naturâ adeoque unum conceptu est infinita perfectio. De nomine nulla est difficultas nec esse debet; sive enim illud Ens, quod habet infinitam perfectionem, appelles Deum, sive illi aliud nomen tribuas in aliâ linguâ, id parum refert, modo inter nos conveniat in eo, ut eandem rem eodem nomine designemus; quamvis in dubium nequeat revocari significatio, quam omnes homines nomini *Deus* assignant. Eadem est ratio *Corporis summè perfecti*, quæ est *summi Doloris*, quod non minus implicat contradictionem, quàm summus Dolor, nisi fortè per corpus summè perfectum intelligas in comparatione tale aliquod corpus, quo nullum perfectius in genere corporis cognoscimus; quod ad rem præsentem nihil quicquam facit: tali enim corpori summè perfecto omnino adimi potest existentia, potestque illud facile concipi, etsi negetur existere. Sed si Corpus summè perfectum sumas absolutè, non magis possunt *Corpus & summè perfectum* conjungi cogitatione, quàm *Dolor & summus*. Corpus enim si consideretur ut extensum, caret conscientia, caret delectatione & gaudio, quæ cum sint perfectiones, utique summè perfectum, sive, quod habet omnes perfectiones, dici nequit; si porro corpus consideretur ut extensio finita, ab aliâ quâvis distincta & separata, non potest habere summam perfectionem id, quod aliquam non habet. Hæc ergo, quæ Impossibilia sunt, quæque implicant contradictionem, conjungere definamus, nec comparemus cum ideâ Entis summè perfecti, in quâ nullum est contradictio.

XXIX. Sed si jam istam Ideam Dei comparemus cum ideis fictis, in quibus conjunguntur ea, quæ quidem non sunt unum naturâ, sed constant ex naturis diversis per voluntatem nostram tantum, etsi aliter in rerum naturâ fuerit constitutum, inter se invicem conjunctis; & dicamus, summum conjunctum esse cum perfectione per meam voluntatem, quamvis sit diversa planè natura *summi & perfectionis*, ut ita ista unitas tota dependeat à meâ voluntate, sicut unitas equi alati tota inde est derivanda; quod si igitur hoc dicas, & simul supponas, tertium hoc nostrum sic infirmari argumentum, manebit tamen primo suum robur. Etsi enim supponatur, ideam Entis summè perfecti fictam esse, non potest tamen non ejus idea referri ad aliquod exemplar, cum etiam ficta quæ sunt eò referantur, ut hircocervus, chimæra &c. quæ causa exemplaris cum alia hinc nequeat esse, quàm Ens ejusmodi, quod habeat formaliter omnes perfectiones, quæ in ideâ objectivè repræsentantur, ut superius ostensum, sequitur necessariò, Ens illud existere oportere.

XXX. At negamus, ideam entis summè perfecti esse fictam, imò illud ipsum pro absurdo maximo habemus. Quod ut rectius intelligatur, observari velim, ideas omnes nostras esse duorum generum: Aliæ sunt de rebus sive substantiis simplicibus, aliæ de compositis. Eæ, quæ sunt de rebus simplicibus, repræsentant nobis res simplices, habentes immutabilem naturam, talemque, ut omnia quæ in illis concipiuntur ita sint connexa, ut nullo modo à se invicem queant separari. Quæ vero sunt de rebus compositis repræsentant nobis res compositas, quæ propterea à se invicem queunt separari; quibus si nulla res ita composita in rerum naturâ existens respondeat, tunc demum propriè loquendo fictæ possunt appellari; quamvis etiam fictæ possint dici hoc sensu, quatenus nullo habito respectu, an existant nec ne, sola voluntas mea est causa, ut hæc duo jungam, quæ re ipsâ planè sunt diversa; unde ex suppositione meâ dependet, quod de duabus rebus formem unum conceptum sive ideam, quâ duas reverâ res comprehendo. Hoc igitur sensu ideæ rerum simplices, quomodo fingere idem est, quod formare nostrâ mente, sive elicere vel depromere ex propriâ mente, is scire debet, sic omnes Ideas, etiam Trianguli, mentis, corporis aliasque infinitas fictas esse appellandas, & simplices, aliæ verò sint compositæ. Atque in illas quidem, quæ sunt compositæ, cum id pendeat à meâ voluntate, vel quia deprehendi, sic in rerum naturâ esse compositas, vel quia simpliciter volui eas inter se invi-

cem conjungere & combinare, hanc habeo potestatem, ut possim sejungere ubi velim, &, si aliquid de illis ut sic compositis inferam, id totum pendet ex meâ suppositione. Sic postquam per fictionem inter se invicem conjunxi equum & alas voluntatis meâ actu, possum per alium voluntatis actum alas ab equo sejungere, atque sic ea ut separata quoque cogitare. Similiter sicut possum hircum cum cervo jungere & sic formare ideam hircocervi, ita etiam possum hircum à cervo separare, atque sic ea tanquam diversa considerare. Ad eundem modum se res habet cum aliis fictis.

XXXI. At Ideas, quæ fictæ & à meâ voluntate composita non sunt, possum quidem formare, quandocunque vo uero, sed nihil potestatis prætereâ in eas mea obtinet voluntas: nihil enim valet iis addere, nihil valet demere. Sic si velim formare Ideam Trianguli, opus est, ut cogitem de figurâ tribus lateribus comprehensâ; si velim formare ideam Dei, ut cogitem de Ente summè perfectò, atque ita de aliis. Quòd si quid detraham negando, non tantum non formabo ideam Dei vel Trianguli, sed omnino nihil concipiam, dum sic committo contradictionem in appposito. Sed manifesta hîc est differentia earum, quæ sunt composita, quibus si quid detrahas, formabis tamen adhuc ideam rei alicujus v. gr. si hircocervo detrahas cervum, formabis tamen ideam hirci, & sic de aliis. Dei verò Idea talis est, ut si concipere velis Deum tanquam non existentem, reverâ involvas contradictionem, adeoque Ideam nihili vel nullius rei potius Ideam formes. Non ergo potest dici de Ideâ Dei, me, dum eam formo, *ingere* ens summè perfectum, eo sensu, quo hîc verbum *ingere* potest considerari, & quo posset inservire ad vim istius argumenti elidendam. Cum enim in ejus Ideâ nihil reperiatur compositionis, sed maxima & summa simplicitas, nihil sanè ei possum detrahare, quin eo ipso, si quid detraham, contradictionem in adjecto committam, adeoque nullam omnino Ideam formem. Nihil ergo in istâ Ideâ est, quod pendeat ex meâ suppositione, sicut in ideâ hircocervi ista duarum rerum conjunctio à meâ voluntate dependet, adeoque est ex suppositione, quòd ea, quæ ut distinctas res per distinctas ideas cognosco, velim uno conceptu sive ideâ combinare & conjungere. Idem illud Ens summè perfectum ut simplicissimum concipitur, & immutabile, cum mens quævis finita in dies mutetur, succedentibus aliis sibi invicem perpetuò cogitationibus, atque eadem non alio sensu queat dici, quàm quòd, dum certa quædam series cogitationum sibi invicem succedit, mens ista nunquam tamen sit interrupta, nec cesset una cogitatio, nisi incipiat altera; quod ipsum

ipsum efficit, ut non tantum sit conscia sibi hujus cogitationis, quæ nunc est præsens, sed etiam omnium aliarum, quæ postea subsequuntur, adeoque etiam sibi sequenti tempore repræsentet certum quendam nexum cogitationum, quæ ab initio aliquo hucusque sibi fuerunt, hacque ipsâ repræsentatione & conscientia se ut eandem intelligat, atque ita eadem sit substantia, quantumvis ratione variorum modorum mutationi sit obnoxia. Quod secus planè juxta dicta cogitandum est de mente sive substantiâ cogitante infinitâ, quæ cum sit purissimus actus & simplicissima cogitatio, non potest ei ulla cogitatio auferri, adeoque simplicem planè habet naturam, eamque planè immutabilem, quæ per consequens ficta esse nequit.

XXXII. Neque est, quòd fortè dicas, combinari hîc Ideam Entis & Ideam summè perfecti: non enim Idea *Entis*, dum abstrahitur à summè perfectò, est idea alicujus rei sive substantiæ, sed tantum modi cogitandi, neque concipi potest sine re illâ ipsâ summè perfectâ, sed tantum ut certus quidam ejus respectus & modus quidam cogitandi, quem de summè perfectò formare queo: possum enim simpliciter summè perfectum cogitare citra notionem illam *Entis*. Nec summè perfectum combinatum est ex perfectionibus plurimis, ex quarum conjunctione nascatur Idea summè perfecti. Istæ enim diversæ perfectiones, eo ipso forent finitæ, quippe non eo usque se extendentes, quòd se summè perfectum extendit; adeoque juxta dicta art. xiii. nunquam possent componere summè perfectum. Quòd si generali sensu *ingere* velis accipere juxta dicta pro formare & depromere ex mentis penetralibus, id commune erit omnibus Ideis, neque uti patet ex dictis vim argumenti nostri elidet. Sit enim deprompta ex mente meâ Idea Dei sicut Idea trianguli, an propterea non erit necessaria connexio inter summam perfectionem & existentiam? sicut si hoc sensu Idea trianguli dicatur effecta, verum tamen semper erit, ejus tres angulos æquales esse duobus rectis, & quæ sunt similia infinita.

XXXIII. Sed dices: Ideas ipsas simplices forte quoque posse esse fictas. Quod vel hoc sensu est intelligendum, ut possint esse ideæ simplices, h. e. rerum simplicium, quæ nihil reale repræsentent; vel, ut nihil existens in rerum naturâ iis respondeat, h. e. ut nulla talis res existat in rerum naturâ, quam repræsentat Idea. At priori sensu Idea nulla rerum ficta dici potest, quod manifestam id implicet contradictionem. Ideæ enim non forent, sed non Idea, si nullum reale, hoc est, si nihil repræsentarent. Posteriori sensu si dicas vel supponas, fictas esse omnes ideas rerum

rerum simplicium, hâc suppositione factâ non poteris tamen non omnia tribuere istis rebus simplicibus, quarum Ideas sic supponis fictas, quæ in Ideis istis postea deprehendis, etsi, dum illas Ideas formares, nihil planè de his ipsis cogitaveris. Ubi manifesta deprehenditur differentia inter Ideas rerum simplicium & rerum compositarum. Nam in Ideâ hirco-cervi nihil deprehendis postea, quod non antea cogitaveras, dum eam primùm formares. Dum enim iornâlli, cogitâlli de hirco & cervo, quæ etiam sola non alia tibi occurrunt, eaque sola postea deprehendis. Si autem supponas, fictam esse ideam Trianguli, eique nihil existens in rerum naturâ respondere, poteris tamen omnia de Triangulo affirmare, quæ postea attendendo ad ejus ideam deprehendis, adeoque poteris dicere, ejus tres angulos æquales esse duobus rectis, sive existat sive non existat. Quod si similiter per impossibile supponas, fictam esse ideam Dei, poteris tamen ea omnia, quæ in istâ ideâ postea deprehendis, de Deo affirmare. Sed deprehendis in eâ existentiam, cum Deus l. summè perfectum negatâ existentia cogitari non possit, sicut non potest cogitari Triangulum, negato, quod ejus tres anguli æquales sint duobus rectis. Quod privilegium est, quod habet ista idea præ omnibus aliis, cum aliarum rerum quarumvis existentia non ex ideâ tali, sed aliunde sit evincenda. Unde istam suppositionem, quâ antea dicebatur, nihil respondere isti ideæ Dei in rerum naturâ existens, everti apparet, adeoque non posse nisi per contradictionem manifestam supponi, Deum non existere, & per consequens contradictionem quoque manifestam futuram, si ullo sensu Idea Dei ficta dicatur.

XXXIV. Maneat tamen ista adhuc suppositio, quod Idem Entis summè perfecti sit ficta, & tentemus, an non adhuc alio modo corroborari queat nostrum argumentum. Si igitur supponamus, fictam esse ideam Entis summè perfecti, certum tamen est ex supradictis, possibilem esse istam conjunctionem *summi & perfectionis*, quemadmodum possibilis est conjunctio equi & alarum: tantùm videndum, an inde sequatur existentia? Hoc autem posito, sicut omnia, quæ in ideâ equi alati, etsi fictâ, continentur, de equo alato queunt prædicari, ita omnia, quæ in ideâ entis summè perfecti continentur, de eo poterunt prædicari, etsi jam tecum per impossibile supponam, eam esse fictam. Sic verò non collabascet nostrum argumentum, sed è contrario necessariò sequetur, Deum, quamvis supponamus, ejus ideam esse fictam, existentiam habere necessariam, sicut, etsi idea equi alati sit ficta, necessariò tamen sequitur, illum posse volare. Ex ideâ ergo entis summè perfecti, sive illa sit

fit ficta sive sit vera, necessariò sequitur, illud ens necessariò existere: est enim existentia necessaria inter summas perfectiones. Sicut enim proprietas equi alati est posse volare, ita proprietas summè perfecti est necessariò existere. Neque verò est, quòd dicas, ea quæ finguntur, eo ipso, quo finguntur, supponi, non existere, adeoque, si ficta sit idea entis summè perfecti, eo ipso supponi, quòd Ens summè perfectum non existat. Diverſa enim hîc planè est natura aliarum rerum fictarum à naturâ hujus rei fictæ, siquidem ficta supponatur. In aliis enim, quæ finguntur, fit compositio sive fictio earum rerum, in quibus existentia necessaria non continetur. Ita in equo alato fit compositio sive fictio talis equi, cui conjunguntur alæ: at, si ens summè perfectum dicatur fictum, supponitur facta fictio talis entis sive talis perfecti, quod idem est cum ente, quod simul sit summum: atqui in summo continetur necessaria existentia, & per consequens, quicquid sit de fictione, poterit non minus necessaria existentia de summè perfecto prædicari, ac posse volare de equo alato. Sed ex his ipsis denuo apparet, Ideam Entis summè perfecti reverâ non posse pro fictâ haberi, quia, etsi hoc per impossibile fuerit suppositum, patuit mox, in illâ ideâ, etsi ficta dicatur, contineri existentiam necessariam, & per consequens, eam fictam non posse dici. Nihil igitur est, quod evidentiam istius argumenti evertere queat, in quamcunque etiam formam te convertas; nullæ tenebræ sunt, quæ hanc lucem opprimere possint, quin illud potius novâ quâdâ & fortiori luce emergat.

XXXV. Atque ita apparet, quo sensu existentiam à quibusvis aliis rebus possum separare, non verò ab hoc Ente summè perfecto. Est itaque eadem planè ratio hujus axiomatis: *Deus existit*, atque hujus: *Totum est majus qualibet sui parte*, cum non minus in illius Subjecto prædicatum includatur, ac includitur in Subjecto hujus; & quia non minus existentia Dei actualis cum aliis ipsius proprietatibus conjuncta est, ac hæc proprietas Trianguli, quòd ejus tres anguli simul sumti sint æquales duobus angulis rectis, est conjuncta & connexa cum aliis Trianguli proprietatibus: æquè verè & infallibiliter dicendum, Deum existere, ac, Triangulum habere tres suos angulos simul sumtos æquales duobus rectis. Sic verò non tantum evictum est, in natura Entis summè perfecti proprietatem necessariæ existentie contineri, nec solum, quod non possumus concipere Ens summè perfectum, nisi eo ipso concipiamus in eo existentiam necessariam, sed ex hoc ipso planè sequitur, quòd tale Ens actu existat. Fateor equidem, si supponeremus, istud Ens summè perfectum existere, aut illud tanquam existens pro lubitu spectaremus, non secutum

rum, quod actu existat. At cum jam antea ostenderimus, hinc nihil supponi, nihil fingi, sed, non minus necessarium esse, ut, cum de Deo velim cogitare, cogitem de Ente summe perfecto, in quo necessaria existentia, tanquam proprietas quædam, continetur, ac, quando volo cogitare de Triangulo, concipiam rem habentem tres angulos, in quo tanquam proprietas quædam continetur, quod isti tres anguli æquales sint duobus rectis, non est, quod metuamus, istam Consequentiam, quod istud Ens actu existat, tantum ex suppositione nostrâ sequi, cum revera vi demonstrationis solius sequatur.

XXXVI. Atque hæc sunt argumenta, quæ quilibet ex semet ipso facile depromere potest, ac eorum interventu eadem operâ cognoscere, & quod Deus existat, & quod omnes omnino perfectiones cogitabiles, quæ sunt simpliciter & absolute tales, possideat, adeoque sit Ens summe intelligens & summe volens, & per consequens summe potens, eò quod intelligere, velle & posse in se & simpliciter considerata sint perfectiones, quibus nulla imperfectio est implicata. Sed & quælibet res, quæ homini occurrit, ei suppeditat argumentum cognitionis divinæ essentia & existentia; imprimis compages Cæli & Terræ, & omnium quæ in iis sunt, existentiam Entis summe perfecti, summe intelligentis, & summe potentis planè evincunt. Compages enim ista complectitur, præter finitas mentes omnes, corpora universa, quæque, eo ipso, quatenus talia, sunt finitæ quoque perfectionis. Ea igitur à se ipsis esse non possunt, cum ad id requiratur infinita perfectio. De quâvis enim re potest quæri, cur existat? Atque ad eam quæstionem potest responderi, vel demonstrando istius rei causam, vel dicendo, eam rem causâ non indigere, sed esse à se ipsâ; quod de nullâ re dici potest, nisi quæ habeat tantam perfectionem, ut sibi ipsi sit sufficiens, adeoque nullâ re à se diversâ ad existendum indigeat, & per consequens sit infinita, summe perfecta, Deus. Quod enim finitam habet perfectionem, ei denegari intelligimus ulteriorem; quæritur, quænam istius negationis sit causa? Non sufficit quod dicas, hanc esse ejus naturam. Quæritur enim hinc, unde sit, quod habeat talem naturam finitam? Unde sit, quod ista Natura non sit infinita? Nihil sibi ipsi præscribit fines. Fines enim sunt quid negativum. Naturâ suâ res quælibet tendit plus ultra; quod autem ulterius non pervenit, id debet esse ab impedimento externo. Si ista Natura esset à se ipsâ, nusquam substitisset, nusquam coarctata sed infinita foret. Impedimentum ponitur à re externâ, non ipsa Natura illud ponit, sed, quantum in se est, ei adversatur. Dein, Existentia nullius rei potest

test derivari ex rei alicujus naturâ, nisi ista res omnimodam perfectionem, sive realitatem, possideat. Sic enim cum Existentia sit Perfectio, sit Realitas, id quod habet omnimodam perfectionem, etiam hanc habere oportet, ut existat. At, si res sit finita, si res non habeat omnimodam realitatem, non potest ex illâ ipsâ rei naturâ deduci, quod habeat existentiam. Itaque cum nihil istorum omnium, quæ sunt in mundo, sit à se ipso, sed ab alio omnia sint facta, & hanc naturam limitatam & finitam acceperint, illud ipsum Ens, quod est causa & origo istorum omnium, finitæ perfectionis esse non potest. Sic enim, cum juxta dicta non haberet à se ipso existentiam, nec eam aliis dare posset, quod est contra hypothesein. Cum igitur istud Ens sit infinitæ perfectionis, Deus erit, sicque iterum novo argumento Dei Existentia cognoscetur. Neque enim est, quod hinc dicas, alias res produci ab aliis in infinitum, liberos genitos esse à suis parentibus, hos ab aliis, &c. item ex terra prodire fructus cum semine, ex hoc iterum novos fructus & novum semen produci & sic porro: non enim hinc quæritur de productione quâcunque ex materiâ existente, sed de productione rerum totali, de causâ totali, adeoque de productione non tantum formæ, sed etiam ipsius materiæ, prout res est extensa, quæ nunc post ejus ex nihilo Creationem nomine Conservationis venire solet; quæ sanè non aliunde quàm ab eo, qui à se ipso est, produci potuit. Quantum verò attinet ad res immateriales, sive cogitantes, ear, cum à se ipsis non sint, non possunt concipi productæ, nisi ab eo, qui à se ipso est, propter dicta, quippe cum ab eo, à quo sunt productæ, omnem suam essentiam & existentiam accepisse sint censendæ. Oportet igitur, ut illud Ens existat, à quo ipsæ illæ res, quæ existunt, quoad omnia, quæ habent, dependent.

XXXVII. Atque hoc argumento utuntur Stoici apud Cic. lib. II. de naturâ Deorum p. mihi 36. Sic enim Lucilius Stoicus: *Quid enim potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cum cælum suspeximus, cælestiaque contemplati sumus, quàm esse aliquod numen, præstantissima mentis, quo hæc regantur, quod ni ita esset, qui potuisset assensu omnium dicere Ennius,*

Adspice hoc sublime candens, quem invocant omnes

Jovem

Illum vero, & Jovem dominatorem rerum, & omnia regentem, & ut idem Ennius

— patrem divamque hominumque, & præsentem, ac præpotentem Deum. Quod qui dubitat, haud sanè intelligo, cur non idem, sol sit an nullus sit, dubitare possit. Idem argumentandi genus passum

rum, quòd actu existat. At cùm jam antea ostenderimus, hîc nihil supponi, nihil fingi, sed, non minus necessarium esse, ut, cùm de Deo velim cogitare, cogitem de Ente summè perfectò, in quo necessaria existentia, tanquam proprietas quædam, continetur, ac, quando volo cogitare de Triangulo, concipiam rem habentem tres angulos, in quo tanquam proprietas quædam continetur, quòd isti tres anguli æquales sint duobus re-
ctis, non est, quòd metuamus, *istam Consequentiam, quòd istud Ens actu existat*, tantum ex suppositione nostrâ sequi, cum revera vi demonstrationis solius sequatur.

XXXVI. Atque hæc sunt argumenta, quæ quilibet ex semet ipso facile depromere potest, ac eorum interventu eadem operâ cognoscere, & quòd Deus existat, & quòd omnes omninò perfectiones cogitabiles, quæ sunt simpliciter & absolutè tales, possideat, adeoque sit Ens summè intelligens & summè volens, & per consequens summè potens, eò quòd intelligere, velle & posse in se & simpliciter considerata sint perfectiones, quibus nulla imperfectio est implicata. Sed & quælibet res, quæ homini occurrit, ei suppeditat argumentum cognitionis divinæ essentiæ & existentia; imprimis compages Cæli & Terræ, & omnium quæ in iis sunt, existentiam Entis summè perfecti, summè intelligentis, & summè potentis planè evincunt. Compages enim ista complectitur, præter finitas mentes omnes, corpora universa, quæque, eo ipso, quatenus talia, sunt finitæ quoque perfectionis. Ea igitur à se ipsis esse non possunt, cum ad id requiratur infinita perfectio. De quâvis enim re potest quæri, cur existat? Atque ad eam quæstionem potest responderi, vel demonstrando istius rei causam, vel dicendo, eam rem causâ non indigere, sed esse à se ipsâ; quòd de nullâ re dici potest, nisi quæ habeat tantam perfectionem, ut sibi ipsi sit sufficiens, adeoque nullâ re à se distantem ad existendum indigeat, & per consequens sit infinita, summè perfecta, Deus. Quod enim finitam habet perfectionem, ei denegari intelligimus ulteriorem; quæritur, quænam istius negationis sit causa? Non sufficit quòd dicas, hanc esse ejus naturam. Quæritur enim hîc, unde sit, quòd habeat talem naturam finitam? Unde sit, quòd ista Natura non sit infinita? Nihil sibi ipsi præscribit fines. Fines enim sunt quid negativum. Naturâ suâ res quælibet tendit plus ultra; quòd autem ulterius non pervenit, id debet esse ab impedimento externo. Si ista Natura esset à se ipsâ, nusquam subsistisset, nusquam coarctata sed infinita foret. Impedimentum ponitur à re externâ, non ipsa Natura illud ponit, sed, quantum in se est, ei adversatur. Dein, Existentia nullius rei potest

test derivari ex rei alicujus naturâ, nisi ista res omnimodam perfectionem, sive realitatem, possideat. Sic enim cùm Existentia sit Perfectio, sit Realitas, id quòd habet omnimodam perfectionem, etiam hanc habere oportet, ut existat. At, si res sit finita, si res non habeat omnimodam realitatem, non potest ex illâ ipsâ rei naturâ deduci, quòd habeat existentiam. Itaque cùm nihil istorum omnium, quæ sunt in mundo, sit à se ipso, sed ab alio omnia sint facta, & hanc naturam limitatam & finitam acceperint, illud ipsum Ens, quòd est causa & origo istorum omnium, finitæ perfectionis esse non potest. Sic enim, cùm juxta dicta non haberet à se ipso existentiam, nec eam aliis dare posset, quòd est contra hypothesein. Cum igitur istud Ens sit infinitæ perfectionis, Deus erit, sicque iterum novo argumento Dei Existentia cognoscetur. Neque enim est, quòd hîc dicas, alias res produci ab aliis in infinitum, liberos genitos esse à suis parentibus, hos ab aliis, &c. item ex terra prodire fructus cum semine, ex hoc iterum novos fructus & novum semen produci & sic porro: non enim hîc quæritur de productione quâcunque ex materiâ existente, sed de productione rerum totali, de causâ totali, adeoque de productione non tantum formæ, sed etiam ipsius materiæ, prout res est extensa, quæ nunc post ejus ex nihilo Creationem nomine Conservationis venire solet; quæ sanè non aliunde quàm ab eo, qui à se ipso est, produci potuit. Quantum verò attinet ad res immateriales, sive cogitantes, ear, cùm à se ipsis non sint, non possunt concipi productæ, nisi ab eo, qui à se ipso est, propter dicta, quippe cùm ab eo, à quo sunt productæ, omnem suam essentiam & existentiam accepisse sint censendæ. Oportet igitur, ut illud Ens existat, à quo ipsæ illæ res, quæ existunt, quoad omnia, quæ habent, dependent.

XXXVII. Atque hoc argumento utuntur Stoici apud Cic. lib. 1.1. de naturâ Deorum p. mihi 36. Sic enim Lucilius Stoicus: *Quid enim potest esse tam aperum, tamque perspicuum, cum cælum suspeximus, cælestiaque contemplati sumus, quàm esse aliquod numen, præstantissima mentis, quo hæc regantur, quòd ni ita esset, quî potuisset assensu omnium dicere Ennius,*

Adspice hoc sublime candens, quem invocant omnes

Jovem

illum vero, & Jovem dominatorem rerum, & omnia regentem, & ut idem Ennius

— patrem divamque hominumque, & præsentem, ac præpotentem Deum. Quòd qui dubitat, haud sanè intelligo, cur non idem, sol sit an nullus sit, dubitare possit. Idem argumentandi genus passim

passim videmus adhibere scripturam, dum homines ad cognitionem Dei vult adducere. Psalmo XIX. 2. 3. David inquit: *Celi enarrant gloriam Dei, & opus manuum ejus indicat expansum eorum, dies ad diem eructat sermonem, & nox ad noctem scientiam.* Job verò c. xii. 7, 8, 9, 10. *Enimverò interroga, quæso, jumenta & docebunt te, aut volucrem cali, & indicabit tibi: Aut confabulare cum terrâ, & docebit te: etiam enarrabunt tibi pisces maris. Quis non cognovit ex omnibus istis manum Jehovæ facere illud? in cujus manu est anima omnis viventis, & spiritus omnis carnis humana; & Paulus Act. x. v. 17. Deus non passus est se esse expertem testimonii, bona tribuendo, dans nobis celitus pluvias, ac præstituta tempora fructibus ferendis, implens cibum & potum corda nostra.* Quæ sanè omnia ed redeunt, ut, cum hæc omnia à se ipsis esse nequeant, utpote finita, neque res ulla alia finita eorum causa, vera, totalis & propriè sic dicta, esse possit, necessariò requirant causam totalem infinite perfectionis, eamq; nobis hæc ratione digito quasi ostendant. Et sanè adeo manifestè omnes res finitæ ostendunt nobis Ens istud infinite perfectionis, quod à se ipso existit, sibi que ipsi & aliis omnibus sit perfectè sufficiens, ut certissimè concludere liceat; Si tale Ens non existeret, nihil quicquam posse existere, adeoque nec nos ipsos, nec quicquam aliud, quod sanè manifestè absurdum cum sit, oportet, ut omnino agnoscamus, Deum perfectissimum Ens existere. Id optime observavit Arnobius pag. 43. *Deus si non esset, inquit, nulla profectò res esset, quod aliquod nomen, substantiamve portaret.*

XXXVII. Neque quicquam huic argumento obstat, nisi, quòd cum in hoc, ut & in reliquis argumentis, progrediamur ab effectu ad Causam Efficientem, ejus natura à multis non bene intelligatur, sed concipiatur per quendam fluxum materiæ cujusdam tenuis & subtilis in alia corpora, quo facto excitatur in istis corporibus certus quidam motus, cujus iste influxus causa dicitur; unde generatim vox Influxus usurpatur pro omni Causalitate, sive efficientia. Atque hic influxus quidem in rebus materialibus locum habet, non tamen in omnibus; in rebus vero intellectualibus, quæ sunt immateriales, adeoque nec tenues nec crassæ, istiusmodi influxus obtinere nequit; unde non rectè generalis hic conceptus formatur, qui in omnibus causis locum non habet. Sed generalis Conceptus Causæ efficientis rectè formabitur, si dicamus, Causam esse id, propter quod positum aliud quid necessariò vi illius sequitur. Id in omnibus reperitur, & in illis causis, quæ per istiusmodi influxum agunt, & operantur, & in his, in quibus istiusmodi influxus locum habere nequit. Quòd autem etiam rerum intellectualium operationem & Causalitatem per

per influxus talis ideam nobis repræsentemus, id oritur ex præjudicio nimis inveterato, quo res intellectuales, earumq; attributa cū rebus corporeis & earum attributis perperam confundere sumus adsueti. Quod depouemus si attendamus, in rebus cogitantibus, præter intelligere & velle, nihil aliud reperiri, adeoque, si effectus quis ad rem cogitantem debeat referri, non posse causalitatem alibi, quam vel in intellectu, vel in volitione, vel in utroque collocari. At intellectus sive perceptio mera nihil in aliâ re mutat; res enim eadem manet, sive eam percipiam, sive non, sive de eâ cogitem, sive non cogitem. Volitio ergo est causa istarum mutationum, quas video sequi post meam hanc volitionem. Neque hic aliud quid intermedium est quærendum, quod neciat istam volitionem cum effectu. Illud enim, quodcunque daretur, non habebit arctiorem connexionem cum isto effectu, quam ipsa volitio. Nec enim motus vel contactus arctius connectuntur cum suis effectis, quam volitio cum suis. Quòd post ingressionem materiæ subtilis in poros ferri istud ad magnetem accedat, id fit, quod motus iste ferro ab illâ materiâ communicatur per contactum; at iste contactus cum illo motu ferri non magis cohæret, quam volitio cum quocunque effectu, qui ab eâ dependet.

XXXIX. Quòd autem putemus, præter volitionem aliud quid requiri, ut effectus producat, id inde est, quia experimur, non semper ea fieri, quæ volumus. Sed si rem rectè putarem, cogitandum nobis esset, nihil esse in rerum naturâ, cujus nostra voluntas in ordine Causarum secundarum solitaria vel Totalis sit Causa, exceptâ solâ determinatione nostrorum spirituum, ut in hos vel illos musculos corporis influere conentur. Ut verò actu influant, necesse est, cum voluntate nostrâ conjungi bonam nostri corporis dispositionem, ut sint sufficientes & fortes eos ad musculos sint aperti, non obstructi. Ut verò membrum, quod movere conantur, actu moveatur, etiam ejusdem illius membri recta requiritur dispositio. Sic facillè videremus, effectum proprium & immediatum volitionis nostræ, eâ positâ, semper oriri, citra ullum aliquod interveniens intermedium: quæ verò non eveniunt, eorum proximam & totalem causam negaremus esse nostram volitionem, non verò propterea aliquod medium, inter nostras volitiones & effecta earum quærenimus. Sic igitur cognosceremus, potentiam nostram admodum esse finitam, & paucarum valde rerum esse causam, nec tamen judicaretur, alio modo ista causari à nobis. quam per solam volitionem, neque inter

passim videmus adhibere scripturam, dum homines ad cognitionem Dei vult adducere. Psalmo XIX. 2. 3. David inquit: *Cali enarrant gloriam Dei, & opus manuum ejus indicat expansum eorum, dies ad diem eructat sermonem, & nox ad noctem scientiam.* Job verò c. xii. 7, 8, 9, 10. *Enimvero interroga, quæso, jumenta & docebunt te, aut volucrem cali, & indicabit tibi: Aut confabulare cum terrâ, & docebit te: etiam enarrabunt tibi pisces maris. Quis non cognovit ex omnibus istis manum Jehovæ facere illud? in cujus manu est anima omnis viventis, & spiritus omnis carnis humana; & Paulus Act. xv. 17. Deus non passus est se esse expertem testimoniis, bona tribuendos nobis celitus pluvias, ac præstituta tempora fructibus ferendis, implens cibum & potum corda nostra.* Quæ sanè omnia eò redeunt, ut, cum hæc omnia à se ipsis esse nequeant, utpote finita, neque res ulla alia finita eorum causa, vera, totalis & propriè sic dicta, esse possit, necessariò requirant causam totalem infinite perfectionis, eamq; nobis hæc ratione digito quasi ostendant. Et sanè adeo manifestè omnes res finitæ ostendunt nobis Ens istud infinitæ perfectionis, quod à se ipso existit, sibi que ipsi & aliis omnibus sit perfectè sufficiens, ut certissimè concludere liceat; Si tale Ens non existeret, nihil quicquam posse existere, adeoque nec nos ipsos, nec quicquam aliud, quod sanè manifestè absurdum cum sit, oportet, ut omnino agnoscamus, Deum perfectissimum Ens existere. Id optime observavit Arnobius pag. 43. *Deus si non esset, inquit, nulla profectò res esset, quod aliquod nomen, substantiamve portaret.*

XXXVII. Neque quicquam huic argumento obstat, nisi, quòd cum in hoc, ut & in reliquis argumentis, progrediamur ab effecto ad Causam Efficientem, ejus natura à multis non benè intelligatur, sed concipiatur per quendam fluxum materiæ cujusdam tenuis & subtilis in alia corpora, quo facto excitatur in istis corporibus certus quidam motus, cujus iste influxus causadicitur; unde generatim vox Influxus usurpatur pro omni Causalitate, sive efficientia. Atque hic influxus quidem in rebus materialibus locum habet, non tamen in omnibus; in rebus vero intellectualibus, quæ sunt immateriales, adeoque nec tenues nec crassæ, istiusmodi influxus obtinere nequit; unde non rectè generalis hic conceptus formatur, qui in omnibus causis locum non habet. Sed generalis Conceptus Causæ efficientis rectè formabitur, si dicamus, Causam esse id, propter quod positum aliud quid necessariò vi illius sequitur. Id in omnibus reperitur, & in illis causis, quæ per istiusmodi influxum agunt, & operantur, & in his, in quibus istiusmodi influxus locum habere nequit. Quòd autem etiam rerum intellectualium operationem & Causalitatem per

per influxus talis ideam nobis repræsentemus, id oritur ex præjudicio nimis inveterato, quo res intellectuales, earumq; attributa cū rebus corporeis & earum attributis perperam confundere sumus adsueti. Quòd deponemus si attendamus, in rebus cogitantibus, præter intelligere & velle, nihil aliud reperiri, adeoque, si effectus quis ad rem cogitantem debeat referri, non posse causalitatem alibi, quam vel in intellectu, vel in volitione, vel in utroque collocari. At intellectus sive perceptio mera nihil in aliâ re mutat; res enim eadem manet, sive eam percipiam, sive non, sive de eâ cogitem, sive non cogitem. Volitio ergo est causa istarum mutationum, quas video sequi post meam hanc volitionem. Neque hic aliud quid intermedium est quærendum, quod neciat istam volitionem cum effectu. Illud enim, quodcunque daretur, non habebit arctiorem connexionem cum isto effectu, quam ipsa volitio. Nec enim motus vel contactus arctius connectuntur cum suis effectis, quam volitio cum suis. Quòd post ingressionem materiæ subtilis in poros ferri istud ad magnetem accedat, id fit, quod motus iste ferro ab illâ materiâ communicatur per contactum; at iste contactus cum illo motu ferri non magis cohæret, quam volitio cum quocunque effectu, qui ab eâ dependet.

XXXIX. Quòd autem putemus, præter volitionem aliud quid requiri, ut effectus producat, id inde est, quia experimur, non semper ea fieri, quæ volumus. Sed si rem rectè putaremus, cogitandum nobis esset, nihil esse in rerum naturâ, cujus nostra voluntas in ordine Causalitatis nostrorum spirituum, ut in hos vel illos musculos corporis influere conentur. Ut verò actu influant, necesse est, cum voluntate nostrâ conjungi bonam nostri corporis dispositionem, ut sint sufficientes & satis fortes in nostro corpore spiritus animales, & ut pori cerebri derivant eos ad musculos sint aperti, non obstructi. Ut verò membrum, quod movere conantur, actu moveatur, etiam ejusdem illius membri recta requiritur dispositio. Sic facilè videremus, effectum proprium & immediatum volitionis nostræ, eâ positâ, semper oriri, citra ullum aliquod interveniens intermedium: quæ verò non eveniunt, eorum proximam & totalem causam negaremus esse nostram volitionem, non verò propterea aliquod medium, inter nostras volitiones & effecta earum quærenitam, & paucarum valde rerum esse causam, nec tamen judicaremus, alio modo ista causari à nobis, quam per solam volitionem, neque inter nostram

nostram volitionem, & certam cujusdam partis cerebri inclinationem; atque hinc sequentem influxum spirituum in certos quosdam musculos, aliud quid intermedium quæreremus, non magis, quam illud quærimus inter influxum spirituum in certa quædam membra benè disposita, & eorum inde ortum motum. At cum in Deo concipiamus potentiam infinitam, nihil est, quod ab ipsâ non dependeat, & quod non, positâ volitione divinâ, citra ullum aliud intermedium sequatur, ut ita volitio divina cum quovis effectu sit immediate connexa, ejusque Totalis quoad omnem ejus realitatem sit Causa; id quod quoque satis convenit cum sacris literis. Ps. cXLVIII, 5. *Laudent nomen Jehovæ, quæ, ipso præcipiente, illico creata sunt.* Apoc. IV, 11. *Dignus es Domine, qui accipias gloriam, & honorem & virtutem: quia tu condidisti omnia, & per voluntatem tuam sunt, & creata sunt.* Agnovit hoc doctissimus Twissus in Vindiciis Gratiæ Lib. II. p. mihi edit. in 4. 348. b. *Solâ Dei Voluntate, inquit, factum est, ut mundus crearetur, cum nullus influxus possit esse in nihilum.* Idem fatetur de illis actionibus, quæ in voluntatem nostram exseruntur, dum dicit ibid. *Nulla motio à Deo requiritur in Voluntatem, sed hoc ipso, quod vult Deus voluntatem creaturæ velle aliquid, necesse est, ut velit, idque convenienter sua natura.* Sed si ad rem ipsam attendisset satis, potuisset intelligere, in nullis causis intellectualibus alium influxum quærendum, præter efficacem earum voluntatem.

XL. Cum autem nunc his omnibus argumentis ita demonstrata sit Dei existentia, ut simul ostensum fuerit, eum esse Ens summè perfectum, summè potens, intelligens & volens; ad quæ Ethnicorum Philosophi quia non attenderunt, *vani facti sunt in ratiociniis suis* Rom. I, 21. concidunt per ista argumenta omnes illorum, quamvis variæ & diversæ, de Deo opiniones. Eadem enim operâ, quâ contra Diagoram & Theodorum demonstrata est Dei existentia, etiam contra Plinium, Strabonem, Stoicos, aliosque probatum est, nec Naturam, nec Mundum esse Deum: Deus enim ex his argumentis cognoscitur esse incorporeus, non extensus, cum Natura sit corporea, cum Mundus sit extensus. At, Extensionem non esse summam perfectionem, in superioribus demonstratum est. Ex iisdem constat, nullam rem finitam posse vel mentem meam finitam, vel quodvis corpus finitum conservare; adeoque, si non esset Deus res infinita, nihil quicquam rerum esse finitarum posset, imò nec ipse Mundus foret, quippe finitæ perfectionis, cum ex partibus perfectionis finitæ sit coagmentatus. Quod autem est effectum Dei totâ naturâ à Deo diversum, id ipse Deus dici non potest. *Quomodo idem potest esse,* inquit Lactantius

Lactantius p. 652. *quod tractat & quod tractatur? si quis dicat, idem esse figulum quod lutum, aut, lutum idem esse quod figulum, nonne aperte insanire videatur?*

XLI. Sed & alia sunt argumenta, quibus evinci potest, Naturam & Mundum non esse Deum. Cicero lib. 1. de Natura Deorum Epicureos hoc argumento contra Stoicos utentes introducit p. 8. *Si Mundus est Deus, membra Dei partim ardentia partim refrigerata esse dicendum est.* Et Lactantius p. 654, 655. *Si hæc omnia, quæ videmus, Dei membra sunt, jam insensibilis ab his constituitur Deus, quoniam membra sensu carent; & mortalis, quoniam membra videmus esse mortalia: vide plura egregia apud Lactantium.* Augustinus similiter hoc argumentum urget de Civit. Dei lib. 4. c. 12. *Si mundi animus Deus est, eique animo mundus ut corpus est &c. nihil omnino remanere possit, quod non sit pars Dei. Quod si ita est, quis non videat, quanta impietas & irreligiositas consequatur, ut quod calcaverit quisque partem Dei calcet: & in omni animanti pars Dei trucidetur? Nolo omnia dicere quæ possunt occurrere cogitantibus: dici autem sine verecundiâ non possunt.* Et cap. 13. *De ipsa rationali animante, id est, homine, quid infelicius credi potest quam Dei partem vapulare cum puer vapulat? Jam verò partes Dei fieri lascivas, iniquas, impias atque omnino damnales, quis ferre possit, nisi quis prorsus insanat? Quid verò? an hoc non idem est, ac Deum negare? Sic Deum non Deum concipio, cujus ego sum pars; qui ex finitæ perfectionis rebus compositus, ipse sit perfectionis finitæ, qui nihil producat, nihil conservet, quique ipse Creatione indigeat & Conservatione, cum omnes ejus partes eâ habeant opus. Quæram porrò, quòd si Deus idem sit cum Mundo, adeoque sit formalitèr omnia, unde mens mea oriatur & conservabitur? Sanè non à Deo: sic enim mens mea erit ab omnibus mentibus & corporibus simul, adeoque etiam à meâ mente ex parte, cum illa sit inter ista omnia; quod quàm sit absurdum nemo non videt, sic enim ero simul causa & effectum, & ero prius antequàm sim, & quæ sunt similia. Atqui præter Deum talem, qui sit Mundus, nihil aliud est, nec concipi potest: Ergo mens meâ à nihilo originem habet, & à nihilo conservatur, & per consequens mens mea est nihil, quòd est contra hypothesein.*

XLII. Contra Strabonem Lampfacenum, qui Naturam pro Deo habebat, sic videmus argumentantem Lactantium: *Si Natura mundum fecit, consilio & ratione fecerit necesse est: is enim facit aliquid, qui aut voluntatem faciendi habet aut scientiam. Si caret sensu ac figurâ, quomodo potest ab eâ fieri quod & sensum habeat & figuram? nisi forte quis arbuiretur, animalium*

malium fabricam tam subtilem atque mirabilem à non sentiente formari, an-
marique potuisse; aut istam cœli speciem tam providenter ad utilitates viventium
temperatam, nescio quo casu, sine conditore, sine artifice subito extitisse. Si quid
est, inquit Chrysippus, quod efficiat ea, quæ homo, licet ratione sit præditus, fa-
cere non possit; id profecto est majus, & fortius, & sapientius. Homo autem
non potest facere cœlestia: ergo illud quod hæc efficiet, vel effecerit, superat ho-
minem arte, consilio, prudentiâ, potestate. Quis igitur potest esse nisi Deus?
Natura verò, quam veluti matrem esse rerum putant, si mentem non habet, ni-
hil efficiet unquam, nihil molietur. Ubi enim non est cogitatio, nec motus est
ullus, nec efficacia. Si autem consilio suo utitur ad incipiendum aliquid, ra-
tione ad disponendum, artē ad efficiendum, virtute ad consummandum, potesta-
te ad regendum, & continendum; cur Natura potius quam Deus nominetur?
Aut si concursus atomorum, vel carens mente Natura ea, quæ videmus, efficit,
quæro, cur facere cœlum potuerit, urbem aut domum non potuerit, cur montes
marmoris fecerit, columnas & simulacra non fecerit: atqui potuerant Atomī et-
iam ad hæc efficienda concurrere; siquidem nullam positionem relinquunt, quam
non experiantur: nam de natura, quæ mentem non habeat, non est mirandum,
quod hæc facere oblita sit. Quid ergo est? utique Deus, cum inchoaret hoc
opus mundi, quo nihil potest esse nec dispositius ad ordinem, nec aptius ad utili-
tatem, nec ornatiùs ad pulchritudinem, nec majus ad molem, quæ fieri ab ho-
mine non poterant, fecit ipse in quibus etiam hominem ipsum, cui particulam de
suâ sapientiâ dedit; & instruxit eum ratione, quantum fragilis; as terrena cupie-
bat; ut ipse sibi efficeret, quæ in usus suos essent necessaria. Si vero in huius
mundi (ut ita dixerim) Republicâ nulla providentia est quæ regat; nullus Deus
qui administret; nec omnino sensus ullus in hac rerum naturâ pollet: unde igitur
mens humana tam solers, tam intelligens orta esse credetur? si enim corpus ho-
minis ex humo factum est, unde homo nomen accepit: animus ergo, qui sapit,
qui rector est corporis, cui membra obsequuntur tanquam regi, & imperatoris
qui nec aspici nec comprehendere potest, non potest ad hominem nisi sapiente natu-
râ provenire. Sed sicut omne corpus mens & animus gubernat; ita & mundum
Deus. Nec enim verisimile est, ut minora & humilia regimen habeant, majo-
ra & summa non habeant. Et post paulò: Est igitur divina providentia ut
sciverunt ii homines, quos nominavi, cujus vi & potestate omnia, quæ videmus,
& facta sunt, & reguntur. Nec enim tanta rerum magnitudo, tanta dispositio
tanta in servandis ordinibus temporibusque constantia aut olim potuit sine provi-
do artifice oriri; aut constare tot sæculis sine incolâ potentis; aut in perpetuum gu-
bernari sine perito ac sciente rectore. Quod ipsa ratio declarat: quicquid est
enim quod habet rationem, ratione sit ortum; necesse est? Ratio autem sentien-

vis sapientisque natura est, sapiens vero sentiensque natura nihil aliud potest esse
quam Deus. Mundus verò quoniam rationem habet, quâ & regitur & con-
stat; Ergo à Deo factus est. Lib. de Iudæi cap. 10. Concludamus verbis
Aug. lib. 7. de Civit. Dei cap. 30. Sicut idem Deus ubique totus, nullis in-
clusus locis, nullis vinculis alligatus, in nullas partes scissilis, ex nullâ parte muta-
bilis, implens cœlum & terram præsentē potentiâ, non absente naturâ. Sic ita-
que administrat omnia quæ creavit, ut etiam ipsa proprios exercere & agere
motus sinat.

XLIII. Facile quoque Fatum eliditur, quod §. 8. descripsimus,
(quale videntur asserere Stoici, vel quicumque alii, quod non à Deo ori-
ginem trahat, sed à cujus legibus ipse Deus dependeat) si modo atten-
damus ad ea, quæ de Entis summe perfecti, summe intelligentis & vo-
lentis existentiâ demonstravimus. Si enim Deus Ens sit tale, quomodo
poterit ipse aliunde dependere, quomodo erit talis Fatalis necessitas, quæ
etiam Deum alliget? quomodo non potius omnis nexus, omnis ordo,
omne quod est bonum, quod est reale, tanquam ab ipso dependens de-
bet cogitari? Vel enim Deus dependebit à tali Nexu, vel Nexus iste
dependebit à Deo, vel ambo ista erunt Entia independentia: At pri-
mum dici non potest, propter summam Dei independentiam, nec ter-
tium: sic enim duo dii forent, quod contradictionem implicat. Restat
itaque ut secundum asseratur, quo modo tota ista ratio Fati evertitur.
Dein, non potest intelligi Nexus, in quo nulla sit prima nec secunda cau-
sa, sive, qui sit absque initio & fine. Unde enim erit iste Nexus? Quic-
quid enim est, de eo possumus quærere, quam habeat causam? aut, si
ejus causa nulla sit, oportet illud ipsum tantæ esse perfectionis, ut nullâ
causâ indigeat. Possumus igitur quoque de isto Nexu quærere, an à se
ipso sit, adeoque nullâ indigeat causâ? an verò ab aliquâ causâ existat?
Si à se ipso sit, habebit omnes perfectiones adeoque Deus erit. Fatum
ergo istud, sive naturalis ista compositio universorum ab æterno mutuo sese con-
sequentium, immutabili & inviolabili complicatione, Deus erit, à quo tamen
ut distinctum consideratur ab iis, contra quos disputamus, sive hæc sit Stoi-
corum sive quorumcunque aliorum sententia. Cum verò id, quod à se
ipso est, sit quoque summè Perfectum, Simplex etiam erit, nullaque par-
tium erit realis distinctio; cujusmodi hîc deprehenditur, dum iste Nexus
supponitur esse rerum omnium, quæ in Mundo occurrunt & sese ordine
sequuntur. Quia ergo Simplicitas non est in istis rebus nexis, non est divi-
nitas, nec Nexus ille Deus esse potest. Quin imò cum Nexus sit tan-
tum respectivum attributum, dicatque relationem eorum, quæ inter se
invicem

invicem sunt connexa, non tam Nexus ille dicendus foret Deus, si supponas, eum esse à se ipso, quàm res illæ ipsæ sic connexæ, quæ tunc à se ipsis sic connexæ supponuntur, adeoque Mundus esset Deus, quod jam in antecedentibus fuit falsitatis convictum. Quomodo vero ista complicatio, iste Nexus, ista dependentia non referetur ad aliquid, quod dependentiam causavit, & à quo dependeat ipse Nexus ille, cum Nexus non tantum dicat coherentiam rerum inter se invicem connexarum, sed etiam relationem includat ad neccentem? adeoque, quomodo non poterit non esse Deus distinctus planè ab istâ dependentiâ & ab isto Nexus, & cujus voluntas sit unica istius Nexus causa & origo?

XLIV. Iisdem quoque superius adductis argumentis evictum est, Deum instituere curam universi, nec ita curare magna, quin artifex sit in parvis. Ita enim pari passu ambulat Dei Existentia & Providentia, ut hæc negatâ, illam quoque corruiere sit necesse. Sic Gregorius Nyssenus de Providentiâ cap. 2. *Deum esse qui non provideat, qui non curet, qui non regat, & à quo non omnia dependeant, est, Deum non esse.* Et Lactantius Firmianus Epitomes cap. 9. *Negantes ergo esse ullam providentiam, utique Deum, qui fons & caput est rerum, negaverunt.* Item de Ira Dei cap. 4. *Si in Deo non sit cura nec Providentiâ, ergo nec cogitatio in eo ulla, nec sensus ullus. Quo efficitur, ut non sit omnino.* Nec enim posset Deus considerari ut summè perfectus, prout ostensum fuit in omnibus nostris argumentis, si aliquid posset fieri in mundo sine ejus voluntate. Perfectius enim quid ipso possemus concipere, id scilicet, à quo omnia dependent, & quod omnia in omnibus operatur. Quin imò si aliquid esset in mundo, quod ab ejus voluntate non dependeret, illud ipsum independens foret, & propterea à se ipso, adeoque, juxta ea quæ in superioribus demonstravimus, ipse Deus. Sic plures forent dii, quod manifestam contradictionem implicat. Deus enim est Ens summum, quod omnibus reliquis est superius. Est enim summè perfectus, quo perfectius cogitari non potest: at cogitari posset Ens perfectius, si à Deo non omnia & singula entia dependent, sive, si non omnia & singula suâ perfectione superaret, id scilicet, quod est tantæ perfectionis, ut omnia & singula nullo excepto ab ipso dependeant, quodque omnia & singula nullo excepto suâ superat perfectione. Si autem duo æquales supponantur, neuter altero esset superior, adeoque neuter foret Deus. Si vero alteruter minor supponatur altero, is eo ipso nomen Dei mereri non posset.

XLV. Porro hæc argumenta non tantum probant istam divinam providentiam in magnis, sed pariter in omnibus, sive parva sint, sive magna.

gna. Parva enim æque ac magna indigent dependentiâ istâ à divina providentia, quæ si carerent, nihil essent. Si vero existere absque illâ continuarent, independentia forent, adeoque à se ipsis, quod repugnare jam antea ostensum fuit. Neque vero dici potest, Deum in eo suam potentiam ostendere, quod rem creet tam perfectam & stabilem, ut voluntate divinâ, dum eam non destruit, independens sit. Hoc verò si faceret Deus, non suam potentiam ostenderet infinitam, sed è contrario potius demonstraret potentiam suam esse finitam & exhaustam, si res quas semel creasset non amplius ab ipso dependerent. Id enim contradictionem implicat manifestam. Res enim creata dum est, accepit à Deo primum suum esse. Hoc autem esse vel est *stabile & permanens*, adeoque eo ipso quo res est, etiam porro est, sive permanet, neque potest dividi in partes sibi invicem succedentes, adeoque à se invicem separabiles, vel est *successivum*, quod sequuntur aliæ partes, in quas illa res potest dividi, quæ ideo à se invicem possunt separari. Prius autem est *esse* divinum, ac sic increatum, quodque propterea aliunde res ista accepisse non potest, quod est contra hypothesein. Si igitur sit *esse* creatum, poterit in illa re, si porro sit, *primum* esse separari à secundo, adeoque primum esse non erit causa, ut sequatur esse secundum, sive, ut porro sit res ista, quam Deus primo momento creavit. Sicut igitur à se ipsa non habuit ea res, ut primò sit, ita etiam à se ipsa non habebit, ut porro existat, adeoque non magis independens erit in suo porro esse, quàm est in suo esse primo. Non igitur sufficiet sibi ut porro existat, si Deus sua voluntate eam non destruat, sed requiritur, ut Deus voluntate sua eam porro existere efficiat, cum à se ipsa non possit habere, ut porro existat, sive, ut suum esse continuat, juxta ea, quæ fuerunt demonstrata. Quod verò per suum esse sibi ipsi sufficit, ut porro existat, illud debet habere esse summè perfectum. Hoc enim solum esse esse minus perfectum existentiam potest inferre. Quod si porro ritè intelligatur modus, quo fiat destructio sive annihilatio rei cujuscunque, supposito quòd illa fiat, non poterit dici, rem, quam Deus non vult destruere, ex se sibi sufficere, ut porro sit. Nihil enim aliud ad annihilationem rei requiritur, quàm ut Dei voluntas æterna de illâ re hæc fuerit, ut rem ad certum quoddam tantum tempus existere voluerit, quæ propterea voluntas adsit, adeo ut tunc tantum cesset illa voluntatis divinæ efficacia in illam rem, quo posito res illa non erit amplius, sive, esse desinet. Hoc nisi concedas, velisque, Deum per actionem positivam annihilare, opus erit

erit ut afferas, Deum per actionem positivam tendere in non esse, adeoque infinitâ suâ potentiâ & efficacîâ exsertâ nihil tamen efficere, quod manifestam implicat contradictionem. Sed præterea summa perfectio in Deo non reperiretur, si quicquam esset, quantumvis minimum, cuius Dei voluntas non esset causa à quâ continuo fluere adeoque dependeret, juxta antea dicta. Sic vero id, quod minimum diceretur, subtractum divinæ providentiæ, eo ipso fieret maximum, posito, quod maxima quidem à Dei providentiâ & curâ dependerent, minima non item, quæ hoc pacto propter istam independentiam præferrentur maximis; cum tamen eo ipso quo sunt minima propter suam imbecillitatem tantò magis continuo Dei indigerent influxu.

XLVI. Atque hîc planè aliter sese res habet ac in Regibus & Monarchis hujus terræ, qui curam gerunt rerum magnarum, sed aliis à se ad id constitutis relinquunt minorum rerum administrationem. Illi enim non nisi potentia finita pollent, qua facile exhauriri potest cura rerum magnarum, ut, cum omnibus rebus curandis non sufficiant, ex iis seligant eas, quas judicant majoris momenti. At potentia Dei, cum sit plane infinita, nullo modo exhauriri potest per curam quarumvis rerum. Sæpe etiam magnates hujus mundi malunt otio diffluere, & se immergere voluptatibus, atque, quamvis possent pares esse pluribus regni sui negotiis gerendis, quia tamen id molestiam aliquam secum trahit, & impedimentum injicit exercitio voluptatum, illi ea, quæ minoris ipsis videntur momenti, sponte sua negligunt, aliis ea commendantes. At Deus cum nullam aliunde perfectionem & beatitudinem recipiat, & cura omnium rerum ad ejus summam perfectionem requiratur, prout ostensum fuit in antecedentibus, ea ipsi non magis denegari potest quam summa perfectio, quæ est ipsa divinitas. Sic Deus mundum regens cum Principe aut Rege quidem comparari potest, sed ita ut semper intelligatur infinitis modis quovis terreno Rege major, utque ab eo removeantur omnes omnino imbecillitates, quibus terreni Principes sunt obnoxii, adeoque infinitâ efficacîâ & potentiâ imperium suum non tantum in terram, sed in omnia, quæ in cœlis & terrâ sunt, censeatur exercere. Scriptura vero sacra passim quasvis res, ne minimis quidem exceptis, Provid. divinæ subicit. Deus dicitur volucres cœli alere & herbas agri circumvestire Matth. vi. 26, 30. & singulis seminibus dare suum corpus I Cor. xv. 38. Cædes fortuita à Dei providentiâ & directione dependere dicitur Exod. xx. 13. quatenus ei, qui non quæsierit occidere eum, quem interemit, Deus dicitur ipsum manui ejus objecisse. Confer

Deut. xix. 4, 5. ubi ille dicitur percussisse proximum suum imprudenter, cum ipse non oderit eum antea, idque exemplo lignatoris, ligna cadentis, ex cujus manubrio ferrum exciderit, quod offenderit proximum ut moriatur, explicatur. Ventorum flatus & fluctuum motus à Deo gubernari dicuntur Ps. cvii. 13. & seqq. Viderunt mirabilia ejus in profundo. Et dicebat, & fecit exurgere ventum procellarum, & exhibet fluctum ejus, & vers. 19. Ponebat procellam in lenem auram, & conticuerunt fluctus earum aquarum. Etiam tribuitur Deo cura Passerculorum & Capillorum nostrorum Matth. x. 29, 30. Nonne duo passerculi assario veneunt, & unus ex iis non cadit in terram sine Patre vestro? vestri verò etiam capilli capitis omnes numerati sunt. Ipsa quoque sors, quamvis maxime fortuita videri possit, providentiæ Dei non eximitur Prov. xv. 13. In gremium conjicitur sors, à Jehova autem est tota ratio ejus.

XLVII. Ita invenimus Deum verum, qui non sit Mundus, non Natura, sed Cogitatio infinita, sive Vita perennis, eaq; nō successiva sed permanēs ab æterno in æternum, Intellectus Omniscius, Voluntas Omnipotens, Actus purissimus & perpetuus, qui sit summe perfectus, qui consilio suo & æterna Providentiâ de omnibus rebus disponat, ea conservet & sapientissimè gubernet. Dicam nunc cum Arnobio lib. i. p. mihi 170 maxime, & summe rerum invisibilem procreator! O ipse invise & nullis unquam comprehense naturis! dignus, dignus es verè, si modo te dignum mortali dicendum est ore, cui spirans omnis intelligenſque natura & habere & agere nunquam desinit gratias: cui totâ conveniat vitâ genu nixo procumbere, & continuatim precibus supplicare. Prima enim tu causa es, locus rerum ac spatium, fundamentum cunctarum quæcunque sunt, infinitus, ingenuus, immortalis, perpetuus, solus, quem nulla delineat forma corporalis, nulla determinat circumscriptio, qualitatibus expers, quantitatis, sine situ, motu, & habitu, de quo nihil dici & exprimi mortalium potis est significatione verborum: qui, ut intelligaris, tacendum est; atque, ut per umbram te possit errans investigare suspicio, nihil est omnino mutiendum.

XLVIII. Aliis quoque argumentis ad probandam Dei Providentiam jam olim usi fuerunt Stoici apud Ciceronem. Ita Lucilius Balbus Stoicorum aliquam aut in gymnasium, aut in forum venerit: cum videat omnium rerum rationem, modum, disciplinam, non possit ea sine causa fieri judicare, sed esse aliquem, qui intelligat, qui præsit, & cui pareatur: multo magis in tantis moribus tamisque vicissitudinibus, tam multarum rerum atque tantarum ordinibus, in quibus nihil unquam immensa & infinita vetustas mentita sit, statuat

neceſſe eſt, ab aliqua mente tantos naturæ motus gubernari. Similia habet Lactantius lib. 1. cap. 2. Nemo eſt tam rudis, quin oculos ſuos in cælum tollens non aliquam eſſe intelligat providentiã ex ipſa rerum magnitudine, motu, diſpoſitione, conſtantia, uilitate, pulchritudine, temperatione: nec poſſe fieri, quin id, quod mirabili ratione conſtat, conſilio majori aliquo ſit inſtructum. Neque enim hæc naturæ brutæ assignari poſſunt. Ipſe ille Ordo inſignis eſt in iſtâ Naturâ, ſive in Mundo, quæ hîc pro iſdem ſumere oportet, quæritur unde ſit ille? ſi Naturæ cum adſcribas, idem erit ac ſi dicas: Naturam iſtum ordinem habere à ſe ipſa, quo poſito, ipſam Naturam intelligentem oportet ut ſtatuas, adeoque Mundum cum Deo confundas. Ordo autem, quo ad ſe invicem referuntur res tanquam media ad finem, non poteſt non proficiſci ab ordinante, eoque intellectu & voluntate prædito. Cùm enim hæc relativè ſe habeant ad invicem, atque hæc relatio ſuum certum habeat fundamentum, omninò oportet hæc ab ordinante Deo proſecta eſſe omnia, qui illa omnia ad ſe invicem dirigat. Ad iſtum enim ordinem obſervandum requiritur, & eorum, quæ ad eum faciunt, productio, & conſervatio, quæ ſoli Deo adſcribenda eſſe in ſuperioribus vidimus.

XLIX. Providentia etiam conficitur ex prædictionibus, quæ in ſacris literis comparent; unde hoc argumentum non niſi illi, qui ſacrarum literarum auctoritatem divinam ſuſpicit & veneratur, maniſeſtum eſſe poteſt. Prædici enim non poſſunt certò & inſallibiliter ea, quæ pendent ex cauſis contingentibus & liberis, niſi ab eo, ex cujus decreto iſta futura ſunt, per quod neceſſaria ſiunt, aut qui arcana iſtius conſilii introſpexerit. Sic qui conſilia Principis aut Regis penetravit, prædicere poteſt, quid is conſtituto tempore ſit moliturus: quod militem ſit conſcripturus, quod bellum huic populo ſit indiçurus, quod libertatem certis captivis ſit conceſſurus, quod hunc hominem ad iſtam dignitatem ſit eveçurus, & quæ ſunt his ſimilia. Hæc tamen ſæpè non adeò ſunt certa ob Regis iſtius mutabilitatem & imbecillitatem variam. At ſi prædicantur, quorum productio ſuperat potentiam finitam, ſique ea ſint varia admodum & diverſa, omniaque exactè eveniant, opus eſt, ut iſti, qui ſic prædicant, Dei decretum fuerit revelatum. Nullum enim aliud fundamentum iſtius certæ prædictionis poteſt excogitari. Non negamus, fieri poſſe aliquando caſu, ut quæ temerè prædicuntur eveniant: at ſi juxta prophetiam aliquam eveniant Rerumpublicarum everſiones & aliarum ortus, ſi fiant magnæ mundi mutationes, & res magnæ certâ quadam ſerie eveniant, quâ futuræ fuerant prædictæ, id caſui adſcribi non poteſt. Caſu contingere

pere poteſt, ut ex jactu fortuito typorum aliquando oriatur integra dictio: at fieri non poſſet, ut ex iſtiusmodi fortuitâ typorum projectione oriatur integra Homeri Ilias. Si igitur longiſſime poſt futura cum multis variisque hominum, locorum & temporum circumſtantiis prædicantur, eorumque exitus exactè poſtea conveniant cum iis, quæ ſunt prædicta, non poſſumus exiſtimare, vatem iſtum caſu incidiffe in veritatem, ſed, factam à Deo eſſe revelationem æterni ſui conſilii, adeoque providentiam Dei actualement ſatis probant talia vaticinia. At multa talia ſunt in ſacris literis de Chriſto & de Rerumpublicarum originibus, mutationibus & everſionibus, quæ hîc adducere longi operis foret; neque id neceſſarium, cùm hoc argumentum ſit ejuſmodi, quod tantum inter Chriſtianos ſtringit, inter quos de multis talibus prædictionibus cum eventu convenientibus conſtat, quamvis quædam adhuc ſint ambiguae, de quarum intellectu & concordia cum eventu adhuc diſceptatur.

L. Sic ergo demonſtratum eſt ſatis clarè, exiſtere Deum Rectorem Mundi, omnibus rebus providentem, eaſque juxta æternum ſuum Conſilium dirigentem; adeoque, dari omnino Providentiam Dei actualement cuilibet attendenti poteſt eſſe maniſeſtum. Hîc vero magnopere cavendum eſt, ne, dum ulterius progredi conamur in Dei eſſentiã intelligendâ, & ejus Providentiæ admirabili modo indagando, graviter impingamus. Distinguamus igitur accuratè ea, quæ clara ſunt & facilia, ab obſcuris & difficilibus, eamque conſtanter teneamus Regulam, ut cogitantes, nos eſſe finitos, Deum autem infinitum, non miremur, ſi multa in ejus infinita natura & admirabili adminiſtrationis modo occurrant, quæ nos non intelligere queamus, ut itâ in τὸ ὅτι acquieſcamus, etſi τὸ δῶν non aſſequamur; non verò è contrario quia hoc non aſſequimur, etiam illud quod certum eſt, revocemus in dubium. Comperimus enim, etiam in ipſis creaturis id ſæpè contingere, ut cognoscamus à poſteriori, rem aliquam ita ſeſe habere, etſi modum non comprehendamus. Ita novimus, fieri alicubi in mundo diſiſionem particularum in infinitum, etſi modum non comprehendamus. Sic norunt Mathematici, poſſe fieri lineam, quæ in infinitum magis magisque appropinquet ad alteram, quam tamen nunquam attingat; quod videri poſſet contradictorium. Infinita talia ſunt quæ occurrunt, quæ quantum ad τὸ ὅτι ſunt evidentia, quorum tamen δῶν aſſequi non poſſumus. Et ſane neglectus iſtius regulæ aureæ eſſe multis videtur cauſa erroris graviffimi, quo negant ea etiam quæ maniſeſta ſunt, propterea, quia

quia circa illa occurrunt quædam ipsis, quæ finitâ suâ mente comprehendere non possunt, prout in sequentibus id à nobis observandi erit occasio. Nos verò sic facile respondebimus iis, qui Providentiam divinam conantur impugnare, eo nomine, quòd in mundo magnam reperire liceat *ἀταξίαν* & confusionem. Fieri enim potest, ut illa, de qua cogitamus confusionem, non nisi imaginaria sit, in nostra tantum imaginatione consistens, quatenus nos, qui non possumus totum naturæ ordinem comprehendere, ea, quæ non conveniunt cum *Particulari* quodam ordine, quem intelligimus, putamus non convenire quoque cum *Universali* totius mundi ordine, quem nos non capimus; & quatenus, quia non novimus, quo consilio aliquid fiat & ad quem finem dirigatur, putamus, planè temerarium id esse, cum tamen reverâ, si finem istum haberemus perspectum, id pro sapientissimo instituto simus habituri. Etsi igitur Finem Dei nobis à Deo non revelatum non comprehendamus, non tamen propterea negandum, à Dei Providentiâ fieri ea, quorum fines nos non percipimus, sed cogitandum, sapientiam Dei longe ulterius se extendere quam nostram, nec negandum id, quod nostrâ sapientiâ non possumus comprehendere, eo nomine, quia id sapientiam nostram excedit; nec putandum, nos & nostrum intellectum finitum esse normam universi, sed potius intellectum & sapientiam divinam infinitam. Id semper animo nostro hæreat infixum, quod dicit Deus apud Esaiam cap. LV, 8. *Non enim cogitationes meæ ut cogitationes vestre, neque, ut via vestra, via mea, dictum Jehovah: Sed ut alii sunt cæli supra terram, ita alia sunt via mea supra vias vestras & cogitationes meæ super cogitationes vestras.*

LI. Ita probatum in universum, à Voluntate Supremi omnium rerum Arbitri, Dei summè perfecti, Mentis infinitæ, omnia in mundo dependere; quæ cum possint triplici spectari modo, vel prout sunt, vel prout fiunt, vel prout ea, quæ sunt aut fiunt, ad se invicem ordinantur, ut se invicem tanquam causæ & effecta, vel tanquam media & fines aut aliis modis respiciant, distinctè nunc ad ea advertendus erit animus. Res, prout sunt & fiunt, dependent à Deo vel quoad primum suum esse, quomodo Volitio Dei ea efficiens consuevit appellari Creatio, quæ nomine Providentiæ non solet comprehendi: vel quoad suum porro esse, quomodo Volitio Dei illud porro esse produciens nomine *Conservationis* solet insigniri, quæ tanquam pars Providentiæ à Theologis spectatur: vel prout operantur atque actione suâ aliud quid efficiunt. Ac Deum conservare omnia quæ creavit jam ex superioribus patere potest. Articulus enim *xxii*, *xxiii*, & *xxv*, ostendimus, nos ipsos ut cogitantes & ha-

& habentes Ideam Dei porro existere non posse, nisi continuo conservaremur, adeoque & nostrum porro esse semper acciperemus ab eo, qui sibi ipsi perfectissimè sufficit atque à se ipso est; ait. *verò xlv*. ostensum, omnes res finitas, parvas & magnas, continua Dei Conservatione indigere, adeoque cum adhuc sint & perseverent, id acceptum referre divinæ Conservationi. Pari passu hæc duo ambulant: à se ipso non existere, & à se ipso non conservari. Cum igitur nulla finita, eo ipso, quo talia sunt, à se ipsis esse queant, repugnat quoque ea à se ipsis conservari. His addi potest argumentum à Dei naturâ desumptum, quæ juxta observata art. *xviii*. in summâ perfectione consistit, quâ major cogitari non potest. Quòd si autem non omnia & singula, quæ præter ipsum existunt, conservaret, perfectior substantia cogitari posset, ea nempe, quæ præter alias perfectiones etiam hanc haberet, ut omnia quæcunque sunt, quando sunt, ab ipsa dependeant, atque continuo producantur, hoc est, conserventur. Neque tamen ex hoc argumento potest inferri, res quoque finitas ab æterno esse oportere, quasi citra hoc Deus negandus esset ab æterno fuisse summè perfectus. Cum enim ista Conservatio, prout spectatur ut actio divina, nihil aliud sit, quam æterna Voluntas Dei, quâ non tantum res primum ex nihilo voluit producere, sed & conservare, ne in nihilum relaberentur, sive, ne post primum, quo creata sunt, momentum, nihil essent, ad Dei summam perfectionem patet non requiri, ut ab æterno res ipsæ existant, sed tantum, ut æterna sit ista Dei Voluntas, cujus vi & efficaciam, uti in tempore res ex nihilo sunt exortæ, etiam porro esse perseverant. Concinit hîc Scriptura passim dicentis, omnes, quæ sunt in mundo, creaturas continuò à supremo Numine conservari. Deus est *Alissimus* *mens*, qui propterea opus manuum suarum intercidere non sinit *i Pet. iv. 19*. Huc facit *Pf. civ. 27, 28, 29*. *Omnia illa ad te sperant, ut des illis cibum suum in tempore suo. Das ipsis, colligunt. Aperis manum tuam, satiantur bono. Occultas quidem faciem tuam, consternantur: auferis spiritum eorum, expirant & ad pulverem suum redeunt. Sic Neh. ix. 6. Tu ille Jehovah solus es: tu fecisti cælos, cælos cælorum, & omnem exercitum eorum, terram & quicquid est in ea, maria & quicquid est in eis, & tu vivificas seu conservas hæc omnia. Et Act. xvii. 24, 25, 28. Deus ille qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, cum ipse det omnibus vitam & halitum & omnia. In ipso vivimus & movemur & sumus. Hebr. I. 3. dicitur omnia ferre verbo potentie suæ, postquam secula fecit, quatenus & omnia conservat, quæ fecit, & omnia moderatur atque gubernat. Adde Apoc. iv. 11. Dignus es Domine, ut accipias gloriam & honorem & potentiam, quoniam tu condidisti omnia.*

omnia, & per voluntatem tuam ſunt & creata ſunt, & Pl. xxxv 1. 7. *Hominem & beſtiam conſervas Jehova.*

LII. Neque de harum rerum Veritate quis dubitare poſſet, ſi ad Dei Ideam ſatis attenderet & conſideraret ipſius eſſe Abſolutum & omnibus Sufficiens. Sed quia ſolent homines Deum reſpectu Mundi contempla- ri, ſicut architectum in ordine ad domum ab ipſo ædificatam, putant, Creaturam ſemel factam à Deo non magis indigere operatione divinâ, quàm domus indiget operatione Architecti, poſtquam ab ipſo plane eſt abſoluta & perfectâ; quam quia vident & mortuo Architecto remanere, putant ſimiliter, creaturas, poſtquam ſemel à Deo Creatore fuerint con- ditæ, ex ſe ipſis perſeverare, eò quòd nulla res ex ſe ipſa queat annihili- lari. At ſanè aberrant in eo gravitèr, ſi arbitrentur, eodem per omnia modo ſe habere Deum ad mundum, ſicut Architectus ad domum, quum hîc intercedat magna planè diſſimilitudo vel in hoc ipſo tertio, in quo in- ſtituitur comparatio. Non enim Architectus quicquam aliud confert domui, quam partium inter ſe invicem aptam diſpoſitionem & ordina- tionem, quas ut architectus ipſe non format ſed invenit, dum ſe ad do- mum ædificandam componit; ita non mirum, ſi eæ partes, quæ eſſen- tiam non acceperunt ab architecto, eam etiam ſine ipſo porro poſſideant & obtineant. Quod verò ordo, quem illis contulit, aliquamdiu conſer- vetur, ex lege naturæ eſt à Deo inſtitutâ: *Quod res quavis maneat in eo ſtatu in quo eſt, donec ab alio deturbetur*, juxta quam Legem Deus ob ſuam conſtantiam operatur & agit. At potius ad intelligendam Dei Conſer- vationem ſpectanda erat ſimilitudo Solis cum ſuo Lumine, quòd non mi- nus continuè à Sole dependet, quam creatura à Deo, ac prout illud ſta- tim evaneſcit, ubi id Sol non fundit, ſub Horizonte poſitus vel interpoſi- tione corporis opaci impeditus; ita ſimiliter creatura eſſe deſineret, ſi Deus vel per momentum temporis ab actione ſua ceſſaret, vel, ut clarius dicam, ſi Voluntas Dei æterna foret de ejus exiſtentiâ tantum ad certum tempus continuandâ. Quamvis & in hoc ipſo ſimili adhuc magnam diſ- ſimilitudinem liceat animadvertere. Lumen enim Solis non eſt Sub- ſtantia, ſed actio tantum, quæ etſi non agente Sole ceſſare debeat, non tamen tantum habet Entitatis, ac Creatura, quæ Subſtantia eſt; quæ pro- pterea, cum à Deo primum ſuum eſſe per Creationem accipiat, etiam ſecundum & tertium ab eodem continuo capere eam oportet. Quò enim Entitas alicujus rei minor eſt, eò minori potentiâ indiget, ut, ubi ſemel producta eſt, etiam porro eſſe perſeveret, quò major eſt, eò majori. Cum igitur creatura ſemel producta non ideo etiam poſtea ſit, cum illud eſſe

eſſe, quòd primò accepit, non poſſit non eſſe dependens, adeoque non poſſit eſſe Abſolutum, illud non poterit eſſe cauſa alterius eſſe ſequentis, quia ſic Abſolutum foret.

LIII. Ex quibus conſideratis apparet jam facile, non poſſe hîc, inter Conſervantem & Mundum vel creaturas conſervatas, alias creaturas in- tercedere, ſed Deum per ſe & immediatè quæcumque conſervare crea- turam. Quomodo enim concipi poſſet, rem, quæ quovis tempore ſuum eſſe aliunde accipit, adeoque ex ſe ipſa nullo tempore ullum eſſe habet, alteri rei eſſe aliquod conferre, cum ipſa nullum habeat, niſi quòd conti- nuò accipit? Omnes ſanè creaturæ ratione hujus ſui eſſe, quòd conti- nuò aliunde pendet, ſemper ſunt in potentiâ ad illud eſſe aliunde acci- piendum; ſolus Deus, quia à ſe ipſo eſt, purus eſt actus, neque unquam eſt in potentiâ ad aliquid accipiendum, quòd ab æterno non habet. Sic igitur, cum ex ſe ipſis ſequenti tempore nihil ſint, ſed dum ſunt, in po- tentiâ tantum ſint ad tempus ſubſecuturum, non poſſunt ſanè tempore ſubſecuturo eſſe aliquod aliis rebus conferre. Quòd ſi verò ponamus per Impoſſibile, Deum aliquâ creaturâ intercedente res alias conſervare, cum illa creatura, utpote finita, ad iſtum effectum non niſi vim finitam exſerere poſſit, poterit quoque Deus iſti creaturæ ſic conſervatæ ſupple- re id, propter quòd finita vi alterius creaturæ indiget, adeoque tantò eam perfectiorem condere, ut alterius creaturæ conſervatione non habeat opus. Sic igitur non indigebit iſta creatura Conſervatione Dei mediata. Cum verò antea, quando adhuc minus perfectâ erat, non indiguerit Conſervatione Dei immediatâ, utpote quæ ſuppoſita fuit tantum Me- diatâ Conſervatione ſubſtituiſſe, nunc perfectior facta multò minus opus Conſervatione Dei immediatâ. Unde ſequetur, nullâ Dei Conſervatione indigere, cum ad eam ex dictis nec Mediata nec Imme- diata requiratur. Sic igitur poterit Creatura à Deo condi; quæ Dei con- ſervatione non indigeat, imò ſic potuiſſet eadem vi conſequentiæ condi- mundus totus, qui Dei Conſervatione nullatenus opus haberet, quòd repugnare ex art. præcedente poteſt eſſe manifeſtum. Cum igitur nulla creatura, cujuſcunque etiam ſit potentiæ & virium, finitarum nempe, non poſſit aliam creaturam conſervare, patet, non niſi valde abuſivè & improprie ſumendas eſſe phraſes, quando homines & beſtiæ dicuntur *conſervari alimentis*, ſanitas medicamentis, dum dicuntur *conſervari* ædes, res familiares, cibi ne putreſcant &c. Ita enim omnia, cum vel tollant ea, quæ damnum aut detrimentum aliquòd rebus iſtis inferre poſſunt, vel reparent & reſtituant aliud in locum ejus, quòd jam ablatum eſt, non poſ-

possunt nisi valde æquivocè dici res conservare istas, si comparatio debeat institui cum Deo, qui planè alio modo creaturas conservat, dum ab ipso unice dependet, ut porro sint, quemadmodum ab ipso habent, quòd sint & existant. Ad quam differentiam, satis tamen per se evidentem, quia non attendunt illi, qui priores hanc actionem divinam appellarunt *Conservationem*, factum est, ut promiscuè dixerint, & Deum creaturas conservare & res ab aliis conservari; item, hanc actionem divinam esse *conservationem*, cum tamen eam potius *servationem* debuerint appellare, & de aliis rebus alio potius verbo uti, quàm ut commune verbum *conservare* adhibitum efficeret, ut confuso admodum conceptu eadem actio tribueretur Deo & creaturis, cum totà naturà inter se differre sint censendæ.

LIV. Vidimus, quomodo res dependeant à Deo per *Conservationem*, quatenus, postquam à Deo sunt creatæ, porro existere pergunt; attendamus nunc porro ad rerum creaturarum actiones, per actionem nihil aliud intelligentes, quàm productionem alicujus rei extra istas creaturas producentes per potentiam & vim istarum creaturarum. Creaturas autem reverà agere non videtur negari posse, si attendatur, effectus certos non oriri à quibuscumque creaturis, sed dèum à talibus, quæ peculiarem habent naturam & dispositionem. Sic verbi gr. attractio ferri non fit à quovis corpore, sed à magnete; evacuatio bilis non à quavis radice, sed à rhabarbaro, & sic de aliis. Quas tamen ut aliquantò distinctius intelligamus, considerandum est, pro duplici genere Creaturarum eas esse duplices: alias, quæ appellantur Motus, alias, quæ dicuntur Volitiones, tantoperè à se invicem differentes, quantoperè differunt Creaturæ extensæ & cogitantes, quarum sunt Modi, qui sine illis subsistantiis, quarum sunt Modi, ne cogitari quidem possunt. Neque tamen sunt modi cogitandi tantum, sed reales, quod facillè apparet ex eo, quòd nemine cogitante tamen sint in creaturis, atque in illis aliquam variationem sonent. Sive enim quis cogitet moveri ventum, planebitas &c. sive nemo hominum ad id animum advertat, movebuntur nihilominus omnia ista. Ita quoque, sive quis cogitet, Petrum velle ambulare, sive id nemo hominum cogitet, nihilominus tamen volet. Utraque verò actionum genera dependere à Deo, vel ex hoc ipso, quòd realitatem aliquam ponant, eamque talem, quàm creaturæ, in quibus sunt, variantur, videtur clarè evinci posse. Cum enim Deus sit substantia talis, quàm melior aut perfectior cogitari nequit, necesse est, ut auctor sit etiam harum realitatum, utque & Motus & Volitio omnis ab ipso dependeat & pro-

& producat. E contrario vero, si id non sit admittendum, dicendum fuerit, hæc esse ab ipsis illis solis creaturis, easque hanc ratione esse à Deo independentes, quo posito non possent non esse summè perfectæ, quod jam in antecedentibus est observatum. At ut Creatura, quæ suum esse habet à Deo, eidemque acceptum referre debet, ut porro sit, sit summè perfecta, per se contradictionem implicare cuivis patere puto. Accedit his rationibus, quòd negatà omnium actionum à Deo dependentià, nec posset Deus futura omnia præscire certà & infallibili scientià: Deus enim non potest habere scientiam de futuris contingentibus, nisi noverit certò determinationem omnis voluntatis creatæ: at si voluntas creata ponatur independens à Deo, cum suà naturà sit mutabilis, poterit fieri, ut, quicquid Deus ab eà fieri voluerit, illa tamen sese in contrarium planè determinet: non ergo certò cognoscet id, quod in se est mutabile & incertum. At si Deo denegetur certa omnium futurorum præscientia, denegabitur ipsi Omniscientia, perfectio infinita ei, quod est summè perfectum.

LV. Hanc verò veritatem quoque adstruit Scriptura. De hominibus dicit Act. xvii. 22. *In ipso enim vivimus, movemur & sumus.* Sumus quatenus essentiam nostram ab eo habemus, *Vivimus* dum per ipsum conservamur: Ergo *Moveri* dum dicimur in ipso, nihil aliud intelligi potest, quàm quod & operari nostrum, quod in Motu & Voluntate consistit, ab ipso dependeat. Nihil vero obstat, quo minus id generatim possimus intelligere de creaturis, quia id, quod hanc de hominibus dicitur, non in iis dèum locum habet, quatenus sunt homines, sed magis generalem ob causam, quia sunt creaturæ, prout ex paulo ante dictis potest liquere. Joh. v. 17. inquit Christus: *Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor.* Rom. xi. vers. ult. *Ex ipso & per ipsum & in ipsum sunt omnia.* Apoc. iv. 11. *Tu condidisti omnia, & per voluntatem tuam sunt & creata sunt.* Dan. v. 23. dicit Belsazari: *Deum verò, in cujus manu est anima tua, & cujus sunt omnes viæ tuæ, non glorificasti.* Quamvis autem tempore Lombardi Scholasticorum Patris hanc de re fuerit dubitatum, tamen post ipsum hæc sententia tanquam certissima ab omnibus fuit recepta. Lombardus lib. 11. sent. Dist. 35. & 37. utramque sententiam proponit, & negantium omnes actus esse bonos, & à Deo, & affirmantium id ipsum, ipse vero in medio hoc relinquit sic concludens Dist. 37. d. *Illarum vero sententiarum judicium prudentis lectoris, cui utriusque sententiæ notitiam plenarie de dimus, arbitrio relinquimus, ad ea quæ adhuc nobis supersunt tractanda festinantes.* Sed Bonaventura post relatam dubiam Lombardi sententiam

tiam ita subicit 2. sent. Dist. 37. Attamen quia per nullam questionem dubia ducuntur ad manifestationem, nunc communiter tenetur, quod illa opinio verior sit quæ dicit, quod omnis actio, siue substrata peccato siue non, secundum id quod est actio, est à Deo. Cum autem duo observaverimus esse genera Actionum, Motum nempe & Volitionem, quantum attinet ad Motum vix videtur esse difficultas; sed maxima difficultas est de Volitionibus. Hic enim à multis diversimodè impingitur. Alii enim, dum non possunt conciliare istas volitiones cum hac à Deo dependentiâ, malunt eas negare, & Liberum Arbitrium planè tollere, alii, è contrario istam dependentiam negant, dum Liberum Arbitrium asserunt. Prioris generis fuerunt Manichæi; de quibus Augustinus lib. de fide contra Manichæos cap. ix. *Adversus hæc solitâ cecitate Manichei ltrant, & cum convincuntur, naturam non esse malum, sed in potestate esse hominis facere bonè aut malè, dicunt, non esse animæ liberam voluntatem, & non vident cecitatem suam.* Ac Cicero è contrario maluit præscientiam futurorum, adeoque eorum dependentiam tollere, unde Aug. lib. 5. de Civit. Dei cap. ix. *Atque in has angustias Cicero coarctat animum religiosum, ut unum eligat è duobus, aut esse aliquid in nostrâ voluntate, aut esse præscientiam futurorum.* Et paulo post. *Ipse itaque ut vir magnus & doctus, & vitæ humanæ plurimum ac peritissimè consulens, ex his duobus elegit liberum voluntatis arbitrium.* Quod ut confirmaretur, negavit præscientiam futurorum: atque ita dum vult facere liberos, facit sacrilegos. Cum Cicerone consentit Pelagius, qui cum tria constituat atque distinguat, possibilitatem, voluntatem atque actionem, horum trium primum datum naturæ confitetur à creatore, duo vero reliqua nostra esse asserit, atque ita nobis hæc tribuit, ut nobis non esse nisi à nobis contendat. Sed rectè subjungit Augustinus: *Religiosus autem animus utrumque eligit, utrumque confitetur, & fide pietatis utrumque confirmat.* Et nos quoque existimamus, non minus certum esse dari Liberum hominis arbitrium, ac illud ipsum dependere à Deo, adeoque utramque veritatem tenendam, etsi forte, quo modo inter se invicem queant conciliari, non ita constet, ut omnes liquide discutiantur difficultates. Prior veritas ex natura Dei & natura creaturæ videtur ita patere, ut nulla videatur superesse posse dubitatio attendenti.

LVI. Nostras verò Volitiones esse Liberas adè evidens videtur, ut meritò pro primâ notione debeat haberi, cum ejus Libertatis intime sumus conscii. Idque docet Augustinus Lib. III. de Lib. Arbitrio. *Non enim quicquam tam firmè atque intimè sentio, quàm me habere Voluntatem, eaque me moveri ad aliquid fruendum: quid autem meum dicam, prorsus non inve-*

invenio, si voluntas, quâ volo & nolo, non est mea. Et cap. 3. *Non enim possum aliud sentire esse in potestate nostrâ, nisi quæ cum volumus facimus: quapropter nihil tam in nostra potestate quàm ipsa voluntas est.* Ibidem paulò post: *Non enim negare possumus, habere nos potestatem, nisi cum nobis quod volumus deest: dum autem volumus, si ipsa voluntas deest nobis, non utique volumus.* Quod si fieri non potest, ut dum volumus non velimus, adest utique voluntas volentibus: nec aliud quicquam est in potestate, nisi quod volentibus adest. *Voluntas igitur nostra nec voluntas esset, nisi esset in nostra potestate.* Porro, *quia est in potestate, libera est nobis.* Non enim est nobis liberum, quod in potestate non habemus, aut potest non esse quod habemus. Et quis non agnosceret, nisi pertinax, & qui studio contradicendi teneretur, quique fortè de vocabulis litigare amaret? Nullus enim est hominum, qui non velit aliquid, & qui, dum vult, non sit istius suæ volitionis conscius, dum autem est conscius volitionis suæ, utique est conscius ejus tanquam talis, & quæ non invito sibi adsit, cum volitio invito adesse non possit, quæque propterea pendeat ab ejus potestate. Quod autem pendet ab ejus potestate liberum utique est: id enim per Voluntatis libertatem, etiam teste Augustino, intelligitur. Dum igitur conscii sumus volitionis nostræ, conscii sumus ejus quod pendet à nostrâ potestate, quod invitis nobis non adest, quod est liberum. Et rectè observat Twissus Vindic. Grat. Lib. 1. p. mihi 311. b. *Neque enim libertas est modus Voluntatis: Sic enim daretur Voluntas aliqua, quæ non sit libera.* Quid verò certius esse potest nobis, quam id quod intimè sentimus, quod interior nobis dictat scientia? Hoc enim solum est, in quo fundatur id quod certum est nobis. Certus sum Mathematicarum demonstrationum &c. quia clarè & distinctè eas percipio, cujus perceptionis mihi sum conscius, & nisi essem, nullo modo de iis essem certus.

LVII. Dein, quid certius esse potest, quàm id, quod remanet in nobis, etiam post dubitationes de quibusvis rebus. Quod enim nullis dubitationibus concuti potest, id proculdubio longè omnium est certissimum. Posito enim, quòd aliquis dubitet de existentia quarumvis rerum, manet tamen hoc ipsum, *dubitare illum*, siue, suspendere omne judicium, nolle decipi, inquirere in veritatem, qui omnes actus sunt voluntatis. Manent ergo actus Libertatis post dubitationem de omnibus, qui etiam positâ istâ dubitatione nequeunt in dubium revocari. Hi mei sunt, hos nemo à me potest tollere, nisi me ipsum tollat. A me igitur dependent, & ego sum eorum auctor. Quid his omnibus certius, cum sim horum omnium conscius? Etsi autem in futurum non possim efficere, ut se-

quenti temporis momento habeam, quia non possum efficere, ut seq. temporis momento sim, prout superius fuit animadversum, quamdiu tamen istorum actuum sum mihi conscius, sum conscius tanquam talium, qui à me dependent, cum nequeant à me tolli, quamvis tollantur à me quivis alii actus. Neque ad eam Libertatem facit id, quod prius potui vel fui, (tempus enim præteritum nihil est omnino,) sed quod nunc sum. Nunc autem conscius sum talium actuum liberorum, etsi fortè de omni aliâ re sim dubius. Præterea, si negetur Liberum Arbitrium, nescio sanè quomodo jure possimus conqueri de iis, qui nos malo affecerunt, de quibus tamen conqueruntur etiam illi, qui id videntur velle tollere. Quid enim, si carcant illi Libero Arbitrio, potuerunt aliud quàm nos malo afficere? Si autem aliud non potuerunt, quomodo culpæ ullius sunt rei? An enim culpæ erit reus ignis, quod manum nostram nimis prope admotam urat? Si verò nullius culpæ sint rei, quomodo eos culpæ accusamus? Si nullius culpæ possint argui, quomodo possumus de iis conqueri? Quare pœnis eos volumus coercere, nisi ut imposterum caveant sibi ab inferendâ nobis injuriâ? Quomodo autem cavere possunt, si aliter nequeant agere, si destituti sint Libertate? An etiam cavebunt sibi flumina, ne aggeres nostros perumpant? ignis, ne domos nostras comburat? An pœnâ in flumina & ignem animadverteremus? Sic sublatâ Libertate tolletur & vitium & virtus, laus & ignominia, præmium & pœna; sic ipsas Respublicas in mera latrocinia converti oportebit.

LVIII. Scriptura Sacra planè eam supponit, ut multa alia, dum cum homine tanquam tali, hoc est, Ratione & Libertate prædito agit, instituens ipsum doctrinâ & exemplis in viâ salutis, commonefaciens rationibus atque excitans & adhortans promissis & laude, dehortans ignominia & minis; summam dum ut intellectu & voluntate præditum ubique contemplatur. Interea & ἀντλεξει mentionem facit Libertatis. Cant. vi. 11. populus Dei appellatur עַם נְדִיב populus meus voluntarius. Exod. xxxv. 29. Omnes viri & mulieres, quos sponte movit animus ipsum attulerunt filii Israël voluntariam oblationem אִשֶּׁר נָדַב לָבָם אוֹתָם Jehova נְדָבָה לַיהוָה Psal. LI. 14. petit David, ut spiritus spontaneus sustentet se יְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי. Similiter Ps. XLVII. 10. Voluntarii populorum עַם נְדִיבִי congregantur, populus Dei אֲבְרָהָמִי, & Psal. cx. 3. populus tuus voluntaria oblationes עַם נְדָבָה in die strenuitatis tue. Ita ἐκστασις vocabulum aliquoties occurrit sub N. T.

Philemon in epistolâ Pauli ad Phil. vers. 14. rogatur, ut beneficium a b ipso procedat μὴ ὡς κτ' ἀνέγκω, ἀλλὰ ὡς ἐκείνου, & 1. Petr. v. 2. jubentur Episcopi, pascere gregem Dei μὴ ἀναγκάσας, ἀλλ' ἐκείνους. Ita de Patre, qui habet potestatem elocandi filiam suam, dicitur μὴ ἔχω ἀνέγκω, ἐκείνου ὃ ἔχει τοῦ Θεοῦ δαίμονα, quod ipsum est, quod art. LVI. observavimus de volitione, quod ea pendeat à nostra potestate.

LIX. Eadem tamen alibi Libertatem Arbitrii videtur denegare homini non regegit, dum eum servum peccati dicit. Johan. VIII. 34, 36. Quisquis operam dat peccato, servus est peccati. Itaque si vos Filius in libertatem vindicaverit, verè liberi eritis. 2 Petr. II. 19. Libertatem eis promittentes cum ipsi sint servi corruptionis; à quo enim quis superatus est, ab eo in servitutem est redactus. Rom. vi. 20, 22. Cum enim servi eratis peccati, liberi eratis justitiæ. Nunc vero liberati à peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctimoniam. Tit. II. 3. Nam eramus quondam & nos amentes, rebelles, errantes, servientes cupiditatibus ac voluntatibus variis. Sed satis apparet ex his ipsis locis, vocem Libertatis planè aliam obtinere significationem, quàm eam, quæ hic venit consideranda. Hic enim de Libertate agimus eâ, quæ essentialis est voluntati, & quæ à Voluntate nullatenus distinguitur, quâ non inviti agimus ea, quæ voluntariè agimus, quâ agimus ea quæ nobis placent, & quam melius intra se quivis percipit quàm verbis explicari possit, cum ea, quorum intimè sumus conscii, nullis verbis clariora reddi queant, sed potius obscurari. Eam non malè definit Twissius lib. II. p. mihi 360. a. Agendi libertas, inquit, est indifferentia ad agendum pro beneplacito. Potest etiam sic describi: quod sit talis facultas quâ ad id, quod nobis proponitur ab intellectu affirmandum vel negandum, sive prosequendum vel fugiendum ita spontè & libenter feramur, ut à nullâ vi externâ nos ad id determinari sentiamus. Hæc est Libertas Naturæ necessario distinguenda à Libertate Conditionis. Libertas Naturæ hominis competit Voluntati, quâ tali, à quâ ne quidem cogitatione distingui potest. Ea opponitur Necessitati naturali, quâlis est in rebus naturalibus, in igne ad urendum, in aquâ ad humectandum &c. à quibus cum totâ naturâ differat Anima sive Mens humana, non potest ei Necessitas naturalis adscribi, sed è contrario opposita Libertas Naturæ. Eadem opponitur Necessitati Coactionis, quâ vis inferitur membris nostris contra nostram voluntatem. At Libertas Conditionis est, quâ quis absolvitur ab obligatione morali, quo sensu non omnes homines sunt ex æquo liberi. Minus enim liber sic est, qui subijcitur alteri.

alteri. Ita servus minus Liber est Domino, filius Patre, subditus Principe. Itaque quò major est subiectio, eò minor est Libertas; & ubi omnimoda ponitur subiectio planè tollitur Libertas hoc sensu accepta. Moralis hæc quoque appellatur, quatenus respicit obligationem moralem, quam negat, & infert immunitatem à servitute. Ea verò est, quam Scriptura negat hominibus peccatoribus, qui per Peccatum longè difficiliori sunt obnoxii facti servituti, quàm ulla mancipia esse possunt. Scripturam secuti nostri Theologi hoc sensu aliquando Libertatem ab hominibus peccatoribus tollunt, in quo consentientem habent Augustinum, qui valde distinctè hæc de re loquitur de Corrept. & gratiâ cap. 1. *Liberum itaque arbitrium & ad malum & ad bonum faciendum consistendum est nos habere: sed in malo faciendo liber est quisque iustitia, servusque peccati: in bono autem liber esse nullus potest, nisi fuerit liberatus ab eo qui dixit: si vos filius liberaverit, tunc verè liberi eritis.* Item Lib. xiv. de Civit. Dei cap. 11. *Arbitrium igitur voluntatis tunc est verè liberum, cum vitiis peccatisque non servit. Tale datum est à Deo, quod amissum proprio vitio, nisi à quo dari potuit, reddi non potest. Unde veritas dicit: si vos filius liberaverit, tunc verè liberi eritis.*

LX. Aliquando verò nostri Theologi, dum Liberum Arbitrium negant, intelligunt ejusmodi operandi modum, qualis minimè accipiat determinationem ab agente superiori. Ita Lutherus libro de Servo Arbitrio: *Sequitur nunc, Liberum Arbitrium esse planè nomen divinum, nec ulli posse competere, quàm soli divinæ majestati. Est enim magnifica nimium & amplissima plenaque vox Liberum Arbitrium, quâ populus putat eam vim significari (sicut & vis & natura vocabuli exigit) quâ liberè possit in utrumque severtere, neque ea vis ulli cedat, vel subiecta sit.* Similiter Calvinus, Instit. lib. 11. cap. 4. sect. 7. *Ego verò dico sufficienter iis probari, quod contendo, Deum, quoties viam facere vult suæ providentiæ, etiam in rebus externis, hominum voluntates flectere & versare, nec ita esse liberam ipsorum electionem, quin ejus libertati Dei arbitrium dominetur.* Et sanè Liberum esse in summo gradu divinum quid est, neque aliud denotat, quàm absolutam Independentiam, quæ in nullam creaturam cadit. Nostra verò Libertas, quæ essentialiam voluntatis constituit, eo ipso quo est creaturarum, dependentiam à Supremo Numine involvit. Tantum abest, ut per eam evertatur, cum sine eâ ne quidem esset.

LXI. Sed potest contra Liberum Arbitrium hæc moveri difficultas: *Volitio omnis vel est determinata, vel non est: si est determinata, eo ipso non est indifferens: si non est determinata, nondum est, & per consequens non est Volitio.* Quæ antequam solvatur, oportet, ut aliam, cui innititur prius expectamus;

diamus; ut nempe demonstremus, reverà nostram animam eandem esse numero, quamvis alia cogitatio alteri succedat. Quod ut ritè & ordine præstemus, quid Identitas numerica in aliis designet rebus attendamus, ut comparatione institutâ cum nostrâ Mente, in quo illa consistat determinemus. Atque initium facientes à Deo tanquam à normâ Identitatis perfectissimâ facilè cognoscimus, quòd solus Deus cum sit purissimus actus, sive, quod magis distinctè intelligi potest, cogitatio unica & infinita, quâ vult & intelligit se ipsum & omnia quæ sunt & possibile sunt, nunquam variata, ab æterno in æternum existens, absolute & perfectissimè Idem numero semper existat, atque hæc ipsâ suâ totâ naturâ differat à quibuscumque aliis rebus tanquam Individuum planè distinctum à quibuscumque aliis. Atque inde etiam est, quòd in illo primum esse à secundo non debeat distingui, cum ob æternitatem nullum sit primum, nec secundum, tertiumve. Nec in eo distinctum Subiectum concipiendum est à suis Attributis, quæ omnimodâ & perfectissimâ Identitate cum ipso conveniunt. At in rebus creatis Subiectum aliquod concipitur, quod manet, variatis earum modis, idque est hoc ipsum, quod facit, ut res eadem numero possit dici. Verum quodnam illud sit non exigua est difficultas, quæ oritur tota ex confuso, cui aduevimus ab infantiâ, cogitandi modo, & præjudicio inveterato, quòd, ubi nulla mutatio sensibus apprehenditur, ibi etiam nulla sit, cum multa esse possint, quæ vel sensibus, vel etiam intellectu à nobis non cognoscuntur, & nostra cognitio non sit rerum mensura, sed cognitio solius Dei, quæ à volitione non differt. Hinc enim est, quòd illa res eadem manere censeatur, atque Subiectum in eâ stabile concipiatur, in quâ mutationes à nobis nullæ apprehenduntur; v. gr. terra, mons, lapis &c. Quòd si cogitemus, rem quamvis creatam perpetuæ mutationi esse obnoxiam, saltem ejus primum esse suo modo distingui à secundo & tertio esse; (cum non ex eo, quia semel fuit, sequatur, etiam porro esse debere, prout in antecedentibus fuit observatum,) poterit ea fortè facilius superari. Certum est ex dictis, quancumque rem creatam, quantumvis stabilis esse cogitetur, à Deo conservari, adeoque quovis momento de novo iterum produci, sicque secundum ejus esse differre à primo; ut nihil tam absolutam identitatem obtineat, quantam obtinet Deus, è contrario verò substantia quævis creata in perpetuâ mutatione consistat. Hoc tamen non impedit, quo minus res ista eadem quodam & temporis spatio, sive, quatenus non est interruptum: id quod in omnibus rebus creatis pariter obtinet.

LXII. Non tamen eadem est Identitas numerica earum rerum, quæ esse quoddam stabile habere videntur, & earum, quæ in continuo motu vel fluxu aut successione consistunt; quamvis accuratè loquendo nihil quicquam creatum omnino stabile existat. Et corpora quidem quod attinet, ea, quæ dura sunt, magis identitatem numericam conservare censentur, quam quæ sunt Mollia & Fluida. Ita idem dicitur numero lapsi à primo momento, quo esse cœpit; & per momenta subsequētia, quia ejus esse nullo est intervallo vel spatio temporis interruptum. Neque istam identitatem numericam lapidis destruit mutatio, quæ ei accidit respectu modorum quorundam externorum, quamdiu ad ejus essentiam ea non pertingit, sive, quamdiu nihil in esse lapidis variatur; idem enim lapis censetur, etsi ex albo fiat niger, quamdiu eadem manet interior dispositio, sive eadem particularum interiorum figura, situs & nexus. Lapis ergo hic, sive essentia hæc lapidis, consistens in tali extensione, per talem figuram, situm & nexum particularum ab aliâ extensione distincta, est subiectum istorum colorum extrinsecorum, tanquam diversorum modorum, sub quibus idem numero existere dicitur, etsi ejus esse primum differat ab esse secundo & tertio, quod per Conservationem divinam continuo accipit, cum nulla interruptio, nullum intervallum sive spatium temporis inter ea intercedat. Mollia tamen corpora & Fluida eadem quoque numero æstimantur, quamdiu relationem eandem ad quid aliud, quod durum est, & stabile, retinent. Ita fluvius idem numero esse dicitur, etsi omnes ejus particule abeant, modo aliæ ex eodem fonte per easdem ferè vias easdem fere terræ partes respicientes continuo fluant. Ita idem numero corpus censetur Moïsis, dum infans fuit unius anni, & dum octogenarius fuit, quamvis, dum crevit, aliæ atque aliæ particule omnibus ejus partibus fuerint additæ, ubi verò crescere cessavit, saltem aliis partibus dissipatis aliæ in priorum locum successerint, quia non totum corpus semel destructum fuit, aliudve ejus loco novum formatum.

LXIII. Progrediamur à corporibus ad Animas sive Mentēs humanas. Atque Animam Moïsis quod attinet, quamdiu eadem forma cogitationis manet v. gr. Amor Dei, quod fieri potest per aliquot saltem minuta horæ & diutius, eadem est absque omni dubio, non minus ac lapis, cum in eâ respectu Durationis primum esse à secundo & tertio non sit interruptum. Sed, cum anima Moïsis non sit cogitatio infinita, non potest fieri, quin alia cogitatio alteri, quæ esse desit, succedat, ac propterea difficultas oritur de eius identitate, & de Subiecto, quod idem maneat

variatis cogitationibus diversis sibi invicem succedentibus. Atque hinc quidem certum est, quicquid ea cogitet, & quicumque in eâ sit cogitandi modus, semper tamen esse rem cogitantem, adeoque sic identitatem quandam obtinere; verum, cum ista identitas tantum sit vel Generica vel Specifica, manet difficultas, quanam sit Identitas numerica animæ Moïsis tunc, quando una cogitatio alteri succedit.

LXIV. Ejus verò singularitatem sive Identitatem numericam poterimus fortè hac comparatione institutâ melius cognoscere. Cogitemus ceram, quæ nunc quadrata est, postea rotunda, manet tamen eadem numero cera, manet eadem res singularis, numericè distincta ab aliâ quavis cerâ. Quid verò illud est, quod eam facit esse eandem numero, & distinguit numericè ab aliâ cerâ? Non sanè, quod sit quadrata vel rotunda; quia hoc non tantum alii massæ ceræ potest convenire, sed etiam aliis corporibus. Nec minor hinc difficultas se offert ad illud determinandum, quam ad determinandam identitatem numericam animæ Moïsis. Totum enim id non nisi relativè ad certas quasdam circumstantias explanari potest. Scilicet, quod in hoc apiario, hoc tempore sit collecta, nec prius habeat initium, horum hominum sit propria, nunc hoc in loco sit sita; cum alia vel ex alio apiario sit collecta, vel alio tempore habeat initium, vel alio loco eodem tempore sit sita, & quæ sunt similia. Atque hoc ipsum est Subiectum illud numericè distinctum ab aliâ cerâ, quod suscipit in se istas diversas mutationes figurarum, ut modò quadrata, modò rotunda videatur. Aliud verò Subiectum, si quæratur, nunquam poterit inveniri. Quidni igitur simili ratione identitatem numericam Animæ Moïsis determinemus? Nimirum, quod, etsi in eâ esse primum à secundo & tertio distinguatur, non tamen ejus esse sit interruptum, quod esse in eo consistit, quod sit res cogitans, sui ipsius conscia, conjuncta cum hoc corpore, non cum alio, hoc tempore initium habens cogitationum, non alio, & istam cogitationum sequelam & nexum, qui in aliis non reperiatur, conscia quoque certi cujusdam nexus & consecutionis cogitationum ab initio quodam temporis ad hoc usque tempus præsens, & præterea relationes certas habens ad alias sive mentes sive corpora sive homines, quas alia mens non habet; quodque saltem, si fortè aliquod ex his reperiatur in aliâ mente, non omnia simul in alia reperiri queant, quin eo ipso non alia, sed hæc ipsa sit dicenda. Sic & Subiectum cogitationum omnium sibi succedentium aliorumque modorum designaverimus, simul identitatem numericam animæ Moïsis explicaverimus, ita ut nihil aliud videatur dici posse, quod istam identitatem numericam exprimat,

quin jam sub his, quæ dicta fuerunt, contineatur. Quibus verò hæc sufficere non videbuntur, quique, quamvis ista omnia in animâ Mosis, quæ diximus, reperiant, nolint tamen eam propterea eandem numero confiteri, illi negent oportet, & ceram hanc esse eandem numero, quum ista identitas numerica, non magis quàm animæ, aliis quàm istiusmodi relativis attributis possit exprimi. Unde vel omnem Identitatem numericam substantiarum omnium creaturarum negare oportet, vel, si ulla concedatur, non minus concedenda est Animæ Mosis, aliorumque hominum, quàm quibusvis corporibus.

LXV. Dices tamen fortasse, aliam hîc esse rationem ceræ, aliam animæ Mosis: in cerâ enim nos videre materiam extensam, substantiam, quam variè modificabilem esse satis concipimus, sed in mente nihil nisi actionem concipere: actionem verò solere esse substantiæ effectum vel modum. Verum enim verò si accuratè attenderamus, materia extensa & substantia, quam in cerâ cognoscimus, non est Subjectum, in quo identitas numerica ceræ consistit, sed tantum ejus identitatem genericam, quâ est corpus, nobis repræsentat; hîc autem quæritur de identitate numericâ, quam sanè in cerâ non in hoc reperiemus, quòd sit substantia, quòd sit materia extensa, sed in iis solis, quæ initio hujus articuli delineavimus, ex quibus ostendimus, simile judicium fere formari de identitate numericâ animæ humanæ Mosis. Quòd enim sit cogitatio id generale tantum est, neque minus generale est, quòd ista cogitatio notionibus vel Actionis vel Actus vel Substantiæ designetur, de quo propterea hîc non quærimus, sed, id quod identitatem numericam repræsentat, à nobis alia ratione, quàm sub istis attributis relativis, quæ diximus, exprimi nequit, sicut idem de identitate numericâ ceræ ostendimus.

LXVI. His itaque de identitate numericâ Animæ Mosis præmissis, nunc ad difficultatem art. LXI. propositam respondeo: Cum Anima nostra sit eadem numero, juxta ea, quæ in antecedentibus fuerunt demonstrata, sive hanc habeat volitionem sive illam, seu hoc cogitet seu illud, potest ea semper concipi in se indifferens sive cum non repugnantia ad hanc volitionem antequam illam habet, nullo habito respectu ad Decretum Dei, ex quo dum habet hanc volitionem determinatam ista indifferencia jam est sublata: habito enim respectu ad tempus præcedens non repugnabat illi in se, ut aliam haberet volitionem. Quod alii sic efferrunt: esse indifferentem, dum habet hanc volitionem, in sensu diviso, non in sensu composito, cum non repugnet ei, ut hoc tempore fuisset posita alia Volitio, quàm nunc est. Id quod si in se consideretur, non attento

Decreto Dei, quod nobis est ignotum, ad Liberum Arbitrium planè sufficit. Quamvis enim consentientibus hîc ferè omnibus, *Quod est, quando est, necesse est esse*, non tamen per hoc ipsum evertitur natura rerum, nec tollitur discrimen inter agentia *Necessaria*, sive necessitate naturæ, & inter agentia per voluntatem, sive *Libera*. Nec major hîc difficultas esse videtur, quàm de rebus extensis, cum & illa in perpetuâ sint mutatione, quamvis ea sæpe à nobis non animadvertatur; saltem primum esse à secundo & tertio est distinctum, cum unum ab altero non dependeat. Non minus hæc cera, quæ nunc est quadrata, potuisset nunc esse rotunda, si in sensu diviso spectetur, nullo habito respectu ad Dei decretum, etsi, dum quadrata est in sensu composito, non possit non esse quadrata, juxta illud, *Quod est, quando est, necesse est esse*. Potentiæ ad actum aliquem, per contrarium actum semel positum, non magis tolluntur in rebus cogitantibus, quam in rebus extensis. Nec differunt istæ potentiæ ab illis ipsis rebus, sive ab istarum rerum essentiâ, sed tantum relationem quandam addunt ad alium quandam actum, qui nunc non est, potuisset tamen nunc esse, & postea poterit esse. Istarumque potentiæ in rebus creatis fundamentum est earum mutabilitas, quòd diversarum mutationum sint capaces, quæ à Deo removeri solent & debent. Subjectum verò illarum est essentia hæc singularis, cujus identitas numerica non summa est, sicut in Deo, sed pro diversitate creaturarum diversa. Saltem juxta ea quæ dicta sunt non magis neganda est animæ Mosis, quàm huic ceræ, nec major difficultas esse potest circa animam Mosis, quàm circa hanc ceram, juxta ea quæ in antecedentibus fuerunt observata. Concludam hæc verbis Augustini libro de *Quantitate animæ* c. 36. *Datum est enim Animæ Liberum arbitrium, quod qui nugatoriis ratiocinationibus labefactare conantur, usque adeo ceci sunt, ut ne ista ipsa quidem vana atque sacrilega propria voluntate se dicere intelligant: nec tamen liberum arbitrium animæ datum est, ut quilibet eo molians ullam partem divini ordinis legisque perturbet. Datum est enim à sapientissimo atque invictissimo totius creatura domino: Sed ista, ut videnda sunt, videre paucorum est, neque ad hoc quisquam nisi verâ religione sit idoneus.*

LXVII. Videamus jam, quomodo istud Liberum Arbitrium non tollat Dei efficientiam, nec hæc Veritas, quòd *Volitiones omnes nostra sint libera*, pugnet cum alterâ, quâ illæ ipsæ unâ cum omnibus aliis rebus censendæ sunt, quoad omnem suam realitatem, totalitèr quovis momento à Deo dependere. Attendamus igitur ad naturam Liberi Arbitrii, quam §. I. IX. in eo constituimus: quòd ad id, quod nobis proponitur ab intellectu affirmandum vel negandum, sive prosequendum vel fugiendum ita spor-

te & lubentes feramur, ut à nulla vi externa nos ad id determinari sentiamus. Ubi vim externam sentimus, ubi percipimus, nos ad aliquid determinari ab ullâ vi externâ, ibi accidit nobis aliquid invitis, sicque non adest Libertas: at dum Deus efficit nostram Volitionem, nihil sanè nobis invitis accidit. Fit quidem in nobis determinatio, sed ea fit per Volitionem, quæ nobis non est externa, sed maximè intrinseca. Ejus dum conscii sumus, sentimus eam nō ut actionem extrinsecâ, sed ut intrinsecâ, ut volitionem nostram, ut determinationem, quæ est voluntaria, sive voluntatis quæ est nostra, etsi à Deo in nobis sit effecta. Conscientia nostra est scientia ejus, quod est nostrum, non quod est alterius; sic enim conscientia non foret, quæ inde dicitur, quod sit conjuncta cum eo, quod in nobis est, quodque propterea est nostrum. A posteriori quidem colligimus, cognoscimus etiam à priori, per demonstrationem & argumentum, nostram Volitionem à Deo effici, sed non immediatè conscii sumus istius effectus divinx, quatenus est divina actio, sive, quatenus est aliquid diversum quovis modo à nobis, sed quatenus est aliquid nostrum, & præcisè sub hoc respectu ejus habemus conscientiam. Sicut enim nemo est conscius suæ Creationis, per quam essentiam primò accipit, nec Conservationis, per quam eam porro continuat, ita nec conscius est istius Actionis divinx, quæ à Conservatione quoque non differt, per quam nunc hanc habet Volitionem, nunc illam. Et sanè ne quidem possemus esse conscii hujus cujuscunque actionis divinx, eo ipso, quo est Dei, non nostra, sed tantum ejus effectus, qui in nobis est & propterea est nostrus. Observanda porrò est ratio formalis sive causa, unde aliquis effectus dicitur fieri liberè, alius verò fieri necessariò. Nimirum ea non ducenda est à causâ primâ, quæ omnes effectus producit liberrimè, sive independenter, quicumque etiam illi fuerint, nullâ necessitate extrinsecâ ad eos producidos constricta. Sed origo istius rei, adeoque ratio formalis, quare effectus aliqui dicantur fieri liberè, alii verò necessariò, arcessenda est à solis causis secundis earumque conditione & naturâ. Sicut enim ignis ideò necessariò calefacit, quia non potest frigefacere, nec istum actum potest suspendere: ita pari rationis analogiâ voluntas hominis liberè agere censenda est quicquid agit, quia in se considerata, nullâ habitâ ratione ad decretum divinum, & actionem istam suam potest suspendere, & etiam in contrarium ferri. Nec Dei decretum, de actione aliquâ liberâ suo tempore futurâ, evertit Libertatem Arbitrii, quia isto suo Decreto decrevit Deus, ut illa actio fiat per nostram voluntatem, sive, quod idem est, ut fiat liberè; ex eo autem, quod nemo huic decreto possit resistere, sequi-

sequitur, necesse esse, ut fiat liberè, quod liberè fieri decernitur; Voluntas verò Dei, quâ in tempore efficit istam nostram volitionem liberam, à Decreto Dei nonnisi ratione distinguitur, quatenus illud hoc tempore refertur ad hanc volitionem nostram, quæ nunc fit, cum ab æterno referatur ad eam, tanquam suo tempore futuram. Patet igitur evidenter, nullo modo istam à Deo dependentiam Libertatem Arbitrii nostri evertere.

LXVIII. Sed dices: Ad Libertatem Arbitrii humani requiri, ut id quod volumus, sit in potestate nostrâ: hoc verò necessariò negandum esse, siquidem Volitio nostra dependeat à voluntate divinâ, atque per eam in nobis efficiatur. Verùm hoc omne facilè solvitur, si attendamus ad ea, quæ ex Augustino §. LVI. observavimus, quæ nempe in nostrâ potestate dicimur habere. Scilicet, quando aliquid dicimus esse in potestate nostrâ, id nullo modo intelligendum est oppositè ad operationem supremi Numinis, quasi eo ipso vellemus nostrum Liberum Arbitrium subtrahere potestati & efficientiæ ipsius, & quod ejus operatione positâ effici adhuc maneat in nostrâ potestate, ut effectus ille divinus vel in nobis sit vel non sit, sed semper subordinatè ad istam divinam efficaciam; unde nihil aliud cum Augustino lib. I. de lib. Arbitrio cap. 3. dicimus esse in potestate nostrâ, quàm, quod cum volumus facimus, quod utique, juxta ea, quæ præced. articulo fuerunt observata, non evertit operationem divinam, quæ non aliud efficit in nobis, quàm hoc ipsum velle. Tantum abest, ut hæc operatio divina evertat id, quod est essentielle Libertati, (cujusmodi est, ut id, quod volumus sit in nostrâ potestate) ut potius illud ipsum ponat & constituat. Operatur enim congruenter naturis rerum, atque ita movet agentia naturalia, ut agant necessariò, ita agentia libera, ut liberè agant, & per consequens, ut id, quod volunt, sit in eorum potestate. At sine istâ operatione divinâ fieri non posset, ut vel moverentur, vel moverentur liberè. Quin imò dicendum est, quo magis & efficacius Deus in nobis operatur, eo magis nos habere actionem in nostrâ potestate. Efficit enim Deus suâ operatione ipsum velle Phil. I. 13. Quò igitur efficacius illud operatur, eò magis volumus; quod autem cum volumus facimus, id maximè habemus in nostrâ potestate. Hæc sobriè sapere volenti videntur posse sufficere; Sed si ea alicui fortè non sufficiant, non tamen propterea debet alterutrum horum, vel summam Dei efficaciam in omnibus, vel liberum hominis arbitrium negare, cum prius ex naturâ Dei, posterius ex naturâ nostrâ evidenter sit manifestum; is potius sâpe ad animum sibi revocet, se esse finitum, Deum verò esse.

esse infinitum, neque mirandum propterea, si in viis ejus cognoscendis non per omnia expedita nobis sit ratio. Optime hic Thom. de Bradwardinâ lib. 1. de Causâ Dei cap. 1. corollario 32. *Erubescere Philosophæ & scientiâ superbiens dedignare tam parvum Deum habere, ut tu parvus per parvam mentem tuam ipsum totum scruteris, omnia ejus secreta rimeris, capias & cognoscas plenariè ipsum totum.* Deus namque sicut est infinitæ entitatis, ita & infinitæ veritatis & cognoscibilitatis; quare à nullo finito per virtutem suam finitam plenè cognoscitur.

LXIX. Ita ergo Deus est causa omnis Actionis creatæ per suam Volitionem efficacem & omnia in omnibus operantem, ut ipse non agatur aliunde, sed sit Prima omnium Causa. Non enim aliunde agi potest is, qui ob summam Perfectionem aliunde non dependet, qui mutari non potest, cujus Volitio & Actio est ille ipse Deus volens & agens. Ad Libertatis divinæ rationem requiritur Independentia, uti observatum §. LXI. quo modo distinguitur à Libertate creaturarum, quæ, quamvis id quod vult habeat in suâ potestate, à Deo tamen perpetuò dependet. Rectè hîc Twissus in Vindiciis Gratiæ Dei & præfat, ad lectorem p. mihi 7. a. *Libertatem non adimimus aut Angelis aut hominibus, sed tamen utrosque sua sorte contentos esse jubemus, ut in eâ scilicet, quæ in creaturas competat, Libertate acquiescant, quæ tanta nec est nec esse potest, quanta in Deum cadit. Equum enim est, ut causæ omnes secundæ in operatione sua subjiciantur motioni aut operationi causæ primæ; æquum non est, ut causa prima subjiciatur motioni aut operationi causæ secundæ.* Prior igitur naturâ est operatio divina, quam Actio creaturæ, cum Actio creaturæ per istam Dei operationem producat. Prior enim est Causalitate: at quod prius est causalitate prius est naturâ; ab eo enim alterum istud dependet. *Ex ipso & per ipsum & in ipsum sunt omnia.* Rom. x. 36. Neque possunt ista in dubium revocari, nisi quis creaturam velit eximere à dominio divino, atque ita eam in Deum, hoc est summè perfectum mutare, è contrario verò Deum in ordinem entium finitorum aliquâ perfectione destitutorum redigere.

LXX. Non igitur omnis Necessitas censenda est pugnare cum Libertate, cum operatio divina, quæ efficit liberam volitionem, efficiat tamen hæcenus necessariam, quatenus illâ positâ, non potest non poni libera hominis volitio. De quibus observatu digna sunt verba Aug. lib. v. de Civ. Dei c. 10. *Unde nec illa necessitas formidanda est, quam formidando Stoici laboraverunt causas rerum ita distinguere, ut quasdam subtraherent necessitati, quasdam subderent: atque in his, quas esse sub necessitate noluerunt,*

posuerunt etiam nostras voluntates, ne videlicet non essent libera, si subderentur necessitati. Si enim necessitas nostra illa dicenda est, quæ non est in potestate, sed etiam si nolumus efficit quod potest, sicut est necessitas mortis: manifestum est, voluntates nostras, quibus rectè vel perperam vivitur, sub tali necessitate non esse. Multa enim facimus, quæ si nollemus, non utique faceremus. Quo primum pertinet ipsum velle: nam si volumus est, si nolumus non est. Non enim vellemus, si nollemus. Si autem illa definitur esse necessitas, secundum quam dicimus, necesse esse ut sit aliquid, vel ita fiat, nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis. Nempe Necessitas illa, secundum quam dicimus necesse esse, ut aliquid sit vel ita fiat, tota dependet à causâ suprêmâ & primâ, qua operante, sive in rebus naturalibus, sive in rebus liberis, non potest non poni effectus, cum voluntas Dei nequeat esse inefficax: at necessitas illa, qua id quod fit non est in nostra potestate, reperitur tantum in actionibus naturalibus, non liberis, & à causis secundis necessariò agentibus tota pendet. Sic ignis ideo necessariò calefacit, quia non potest frigefacere, nec potest istam calefactionem naturalitèr suspendere. Causæ verò secundæ liberè agentes, etsi, dum aguntur à causa prima, necessariò habeant istam volitionem, quam causa prima in iis operatur, tamen istam volitionem habent in sua potestate, quia si nollent eam poni, non esset ista ipsa volitio, nec, habito respectu ad tempus præcedens, repugnabat illis, ut non haberent, juxta ea quæ dicta sunt art. LXI. Differt igitur planè Necessitas ista actionis Liberæ, quæ ex operationis divinæ efficacia tota ortum habet, à necessitate actionum agentium naturalium, utpote, quæ nec actiones suas suspendere possunt, nec in contrarium ferri, non modò cum agunt, ne in sensu quidem diviso, sed nec omnino antequam agunt. At agentia libera & agunt deliberatè, & actiones suas suspendere possunt, vel in contrarium ferri, in sensu diviso, & oppositè ad divinum decretum, atque adeo, antequam agunt, habent potentiam sive non repugnantiam & ad suspendendum actum & ad eligendum actum contrarium. Deus verò etsi non minus determinet voluntatem humanam ac agentia naturalia, non tamen eo modo illam determinat, quo determinat ista. Determinat enim agentia naturalia, determinatione & necessitate oppositâ Libertati, quia determinat ad agendum necessariò, quod convenit naturis eorum: at agentia voluntaria & libera determinat determinatione conveniente Libertati. Determinat enim ad agendum liberè. Interea libenter fatemur, quemadmodum nullarum creaturarum ea est existendi necessitas, quæ possit conferri cum necessitate Dei, ita in agendo nullam esse creaturæ Libertatem,

esse infinitum, neque mirandum propterea, si in viis ejus cognoscendis non per omnia expedita nobis sit ratio. Optime hic Thom. de Bradwardinâ lib. 1. de Causâ Dei cap. 1. corollario 32. *Erubescere Philosopho & scientiâ superbiens dedignare tam parvum Deum habere, ut tu parvus per parvam mentem tuam ipsum totum scruteris, omnia ejus secreta rimeris, capias & cognoscas plenariè ipsum totum.* Deus namque sicut est infinita entitatis, ita & infinita veritatis & cognoscibilitatis; quare à nullo finito per virtutem suam finitam plenè cognoscitur.

LXIX. Ita ergo Deus est causa omnis Actionis creatæ per suam Volitionem efficacem & omnia in omnibus operantem, ut ipse non agatur aliunde, sed sit Prima omnium Causa. Non enim aliunde agi potest is, qui ob summam Perfectionem aliunde non dependet, qui mutari non potest, cujus Volitio & Actio est ille ipse Deus volens & agens. Ad Libertatis divinæ rationem requiritur Independentia, uti observatum §. LXII. quo modo distinguitur à Libertate creaturarum, quæ, quamvis id quod vult habeat in suâ potestate, à Deo tamen perpetuò dependet. Rectè hîc Twissus in Vindiciis Gratiæ Dei & præfat. ad lectorem p. mihi 7. a. *Libertatem non adimimus aut Angelis aut hominibus, sed tamen utrosque sua sorte contentos esse jubemus, ut in eâ scilicet, quæ in creaturas competat, Libertate acquiescant, quæ tanta nec est nec esse potest, quanta in Deum cadit. Equum enim est, ut causæ omnes secundæ in operatione sua subjiciantur motioni aut operationi causæ primæ; equum non est, ut causa prima subjiciatur motioni aut operationi causæ secundæ.* Prior igitur naturâ est operatio divina, quam Actio creaturæ, cum Actio creaturæ per istam Dei operationem producat. Prior enim est Causalitate: at quod prius est causalitate prius est naturâ; ab eo enim alterum istud dependet. *Ex ipso & per ipsum & in ipsum sunt omnia.* Rom. x. 36. Neque possunt ista in dubium revocari, nisi quis creaturam velit eximere à dominio divino, atque ita eam in Deum, hoc est summè perfectum mutare, è contrario verò Deum in ordinem entium finitorum aliquâ perfectione destitutorum redigere.

LXX. Non igitur omnis Necessitas censenda est pugnare cum Libertate, cum operatio divina, quæ efficit liberam volitionem, efficiat tamen hæcenus necessariam, quatenus illâ positâ, non potest non poni libera hominis volitio. De quibus observatu digna sunt verba Aug. lib. v. de Civ. Dei c. 10. *Unde nec illa necessitas formidanda est, quam formidando Stoici laboraverunt causas rerum ita distinguere, ut quasdam subtraherent necessitati, quasdam subderent: atque in his, quas esse sub necessitate noluerunt,*

posuerunt etiam nostras voluntates, ne videlicet non essent libera, si subderentur necessitati. Si enim necessitas nostra illa dicenda est, quæ non est in potestate, sed etiam si nolumus effici quod potest, sicut est necessitas mortis: manifestum est, voluntates nostras, quibus rectè vel perperam vivitur, sub tali necessitate non esse. Multa enim facimus, quæ si nollemus, non utique faceremus. Quo primus pertinet ipsum velle: nam si volumus est, si nolumus non est. Non enim vellemus, si nollemus. Si autem illa definitur esse necessitas, secundum quam dicimus, necesse esse ut sit aliquid, vel ita fiat, nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis. Nempe Necessitas illa, secundum quam dicimus necesse esse, ut aliquid sit vel ita fiat, tota dependet à causâ supremâ & primâ, qua operante, sive in rebus naturalibus, sive in rebus liberis, non potest non poni effectus, cum voluntas Dei nequeat esse inefficax: at necessitas illa, qua id quod fit non est in nostra potestate, reperitur tantum in actionibus naturalibus, non liberis, & à causis secundis necessariò agentibus tota pendet. Sic ignis ideo necessariò calefacit, quia non potest frigefacere, nec potest istam calefactionem naturaliter suspendere. Causæ verò secundæ liberè agentes, etsi, dum aguntur à causa prima, necessariò habeant istam volitionem, quam causa prima in iis operatur, tamen istam volitionem habent in sua potestate, quia si nolent eam poni, non esset ista ipsa volitio, nec, habito respectu ad tempus præcedens, repugnabat illis, ut non haberent, juxta ea quæ dicta sunt art. LVI. Differt igitur planè Necessitas ista actionis Libera, quæ ex operationis divinæ efficacia tota ortum habet, à necessitate actionum agentium naturalium, utpote, quæ nec actiones suas suspendere possunt, nec in contrarium ferri, non modò cum agunt, ne in sensu quidem diviso, sed nec omnino antequam agunt. At agentia libera & agunt deliberatè, & actiones suas suspendere possunt, vel in contrarium ferri, in sensu diviso, & oppositè ad divinum decretum, atque adeo, antequam agunt, habent potentiam sive non repugnantiam & ad suspendendum actum & ad eligendum actum contrarium. Deus verò etsi non minus determinet voluntatem humanam ac agentia naturalia, non tamen eo modo illam determinat, quo determinat ista. Determinat enim agentia naturalia, determinatione & necessitate oppositâ Libertati, quia determinat ad agendum necessariò, quod convenit naturis eorum: at agentia voluntaria & libera determinat determinatione conveniente Libertati. Determinat enim ad agendum liberè. Interea libenter fateamur, quemadmodum nullarum creaturarum ea est existendi necessitas, quæ possit conferri cum necessitate Dei, ita in agendo nullam esse creaturæ Libertatem,

tem, quæ exæquari poſſit ſummæ Dei Libertati & Independentiæ, uti art. LXXI. obſervavimus.

LXXI. Ita evictum eſt, utraque actionum genera, & Motum, & Liberas volitiones dependere à Deo, neque tamen per iſtam Dependentiæ earum naturam everti. At non minus effecta ipſa, quæ per iſtas actiones producuntur, à Deo dependent. Id enim plane requirit tum natura Dei, tum natura creaturarum, quibus argumentis & art. LIV. evicimus, omnes actiones creaturarum à Deo effici & dependere. Cum enim effecta iſta ſint aliquid reale, fieri non poteſt, quin dependeant à Deo ſupremo, omnis realitatis auctore, qui, ſi aliquod effectum non produceret, non utique eſſet ſummè perfectus, cum hoc ſit perfectius, à quo omnis effectus producitur, eo, quod omnem effectum producere non valet. E contrario vero, ſi ulla Creatura foret, quæ effectum produceret non dependentem à Deo, illa creatura in operando eſſet Independentens à Deo, adeoque nec ejus actio à Deo efficeretur, contra ea, quæ demonſtrata fuerunt art. LIV. Quippe ſi dependeret in operando à Deo, fieret à Deo ejus actio, quâ producitur hic vel ille effectus, ſicque iſte effectus à Deo ipſo produceretur, quod eſt contra hypotheſin, cum actio non poſſit dici producta citra productum effectum actionis, ſine quo actio iſta efficax non foret. Neque eſt, quòd dicas, Deum creaturam tantæ perfectionis poſſe facere, quæ à Deo independentèr agat & operetur, & nihilominus Deum eſſe Ens ſummum, quòd creatura talis à nullo alio dependeat extra ipſum, imò ipſius voluntate ſit independentens. Nam ſic ſaltem creatura iſta non dependebit à Deo, & per conſequens, Deus non erit Ens ſummum, cum majus eo poſſit cogitari. Eſt enim major perfectio ejus Entis, quod efficit omnia à ſe dependere, quàm ejus, à quo non omnia dependent. Sicut major eſt Rex, magiſque abſolutam habet poteſtatem, à quo Principes dependent omnes, nullas habentes vires ad ei reſiſtendum, ſed voluntati ejus & nutui pleniffimè ſubjecti. Non minorem verò implicat contradictionem, ſi dicas, creaturam aliquam voluntate Dei poſſe eſſe independentem, quàm ſi dicas, Deum facere aliquam creaturam infinitæ perfectionis, omnia potentem, omniſciam: nam etiam dicere poſſes, eam eſſe talem voluntate ejus. Dein, ſi effectus iſte non dependeret à Deo, ſed tantum à creaturâ: Ergo iſta creatura à ſe ipſa ageret, adeoque haberet volitionem à ſe ipſa, quæ volitio cum ſit cogitatio adeoque non differat ab eſſentiâ rei cogitantis, etiam eſſentiam haberet à ſe ipſa, adeoque Deus foret.

LXXII. Dum

LXXII. Dum autem hoc modo effectus ipſe à Deo producitur, qui etiam producitur à creaturâ, cum creaturâ reverâ agere ſint cenſendæ juxta ea quæ art. LIV. fuerunt annotata, dicuntur Deus & creaturæ ad eundem effectum *Concurrere*, ita ut *Concurſus* nihil aliud ſit, quàm Productio effectus alicujus à Deo & creaturis agentibus. Et hoc ſenſu hîc loci iſtud vocabulum debet accipi, ut dependentiam effectus à Cauſâ Primâ & Secundâ ſimul designet. Quatenus autem refertur ad Deum, & *Concurſus Dei* dicitur, non denotat Operationem divinam diverſam ab eâ, quâ actiones ipſas creaturarum producit, de quâ antea jam egimus, ſed illa ipſa Voluntas Dei æterna, quâ vult efficere actiones creaturarum, etiam ipſa iſta effecta producit. Nec enim poſſunt produci actiones efficaces, uti oſtenſum art. LXXI. niſi producantur ipſa effecta. Atque ita *Conſervatio* creaturarum agentium, *Concurſus Dei*, *Productio actionum in creaturis*, idem planè ſunt, & tantùm differunt quodam conſiderandi modo, & prout ad diverſa referuntur. Deus enim dum conſervat creaturam agentem, verbi gr. mentem humanam volentem, producit aliam poſt aliam in ipſa volitionem, quæ volitio, quâtenus eſt cogitatio, eſſentiam ejus conſtituit. Sic igitur, quâtenus per iſtam Dei operationem mens humana habet, ut porro ſit res cogitans, illa divina operatio dicitur *Conſervatio*; quâtenus verò habet per eandem operationem divinam, ut iſtâ volitione, quam Deus in eâ produxit, aliquid efficiat ſive agat, atque ita iſta volitio ſit actio, appellatur iſta operatio divina *Productio actionis in creaturâ*; quâtenus autem per iſtam actionem producit aliquis effectus, ſive, quâtenus iſta actio creaturæ, quam Deus producit, eſt efficax, vocatur iſta Operatio divina, per actionem creaturæ, atque ita unâ cum creaturâ, effectum producens, *Concurſus Dei*. Dum enim Deus producit actionem efficacem alicujus creaturæ, vult, ut poſt iſtam actionem ſequatur effectus, qui etiam non poteſt non ſequi vi iſtius voluntatis divinæ ſemper efficaciſ.

LXXIII. Unde apparet, iſtum effectum immediatè dependere à Deo, adeoque Deum ad eum concurrere *immediatione virtutis & ſuppoſiti*, uti loquuntur in ſcholis. Virtus enim Dei eſt, quæ attingit iſtum effectum, quæ nihil aliud eſt, quàm Voluntas Dei æterna, qua vult iſtum effectum ſequi poſt actionem creaturæ. Cum igitur ille ſequatur vi iſtius Voluntatis divinæ, quæ non poteſt non eſſe efficax (Ps. cxv. 3. *Deus noſter in calis eſt, quidquid placet, facit*) ſequitur utique virtute divina, & per conſequens iſte effectus immediatè attingitur à virtute divina. Cum autem Dei Virtus, ſive Voluntas Dei efficax, nihil aliud ſit, quàm ipſe Deus volens

volens, qui est suppositum, sive Individuum, à quibusvis aliis rebus totā suā naturā distinctum, eo ipso quoque judicandus est, istum effectum *immediatione suppositi* attingere. Et si enim censeatur hic intervenire causa secunda, quia tamen ea agit dependenter à Deo, & virtute à Deo acceptā, & effectus sequitur vi voluntatis divinæ & efficacī, omnino *immediatione suppositi* Deus ipsum effectum attingit. Quoniam enim Deus omnia in omnibus operatur, idque non actione aliquā in distans, (sicut Sol dicitur calefacere aërem,) & potentia Dei & ipsa essentia ejus, quæ à potentia non differt, intimè isti effecto est præsens, eumque propterea *immediatè* attingit. Non tamen per hanc sententiam, quam communiter omnes Theologi Reformati defendunt, adimitur Virtus causis secundis, sive creaturis, quamvis illa à Deo continud dependeat. Est enim propria Virtus ipsarum creaturarum, non Dei, quamvis à Deo sit effecta, sicut essentia creaturarum, à qua ista Virtus earum non differt nisi cogitandi modo, non est essentia Dei, quamvis à Dei conservatione quovis momento dependeat. Neque etiam propterea dicendum erit, creaturas non agere sed Deum, adeoque Deum latrare in cane, urere in igne, &c. Operatur enim Deus in unāquaque re secundum proprium suum modum, & congruentè ejus conditioni & naturæ; actiones verò istæ *latrare, urere* & similes denominantur ab ista creaturarum natura & conditione, quamvis, quod in iis est reale, totum sit acceptum ferendum divinæ potentix & efficacix. Atque in hunc sensum jam olim ad istam Objectionem respondit Thomas de Bradwardina lib. 1. de causa Dei cap. iv. in fine: *Dicendum, quod primum non procedit, (nempe tunc Deum latrare, comedere siliquas, mentiri &c.) quia illa verba non significant actiones hujusmodi absolute, scilicet tantum secundum id quod essentialiter sunt aut sunt; sed cum quādam relatione ad creaturam, quatenus ab ipsa profluunt & emanant.* Agit igitur Deus, agit etiam creatura, & actio creaturæ realitèr eadem est numero cum actione Dei, non alia hujus, alia illius, quod simili descriptionis intelligi potest. Sicut enim una numero est scriptio, quæ pendet à manu & calamo, nec pars una à manu & alia à calamo, sed tota à manu, tota à calamo, juxta diversum modum causalitatis, quatenus manus vel potius homo scribens agit per modum causæ principalis, calamus verò per modum instrumenti: ita una numero est actio, quæ pendet à Deo & creatura, & tota quidem à Deo, tota à creatura, juxta diversum modum causalitatis, quatenus Deus agit per modum Causæ Primæ, creatura verò per modum Causæ Secundæ.

LXXIV. Quibus observatis facile decidi potest quæstio, quæ hic move-

moveri solet: Utrum Specificatio actus dependeat à Deo, an à creatura? Versatur enim tota, uti multæ aliæ, in ambiguitate vel obscuritate notionis secundæ *Specificatio*. Nempe Realitas cujuscunque rei propriè loquendo nihil aliud est, quàm hæc ipsius essentia singularis, qua ab alia quacunque differt & distinguitur, de qua plenius egimus Art. LXIV. Sed ista essentia singularis, sive unum singulare & Individuum comparatum cum aliis, habet quædam, quæ in iis similiter reperiuntur; unde mens, ad istam solam similitudinem attendendo eamque conceptu uno sive una idea exprimendo, dicitur *Speciem* concipere. Quando autem iterum hæc species cum aliā comparatur, atque in utraque similitudo quædam reperitur, eaque similitudo una idea sive conceptu repræsentatur, dicitur mens *Genus* concipere & sibi repræsentare, atque ita adscendit ab inferiori ad superius. At dum mens primum format conceptum sive Ideam, quæ repræsentatur similitudo variarum rerum inter se invicem sua natura distinctarum, incipit à Genere. Postea verò, dum illum conceptum sive Ideam restringit per ea, quæ his vel illis rebus solis conveniunt non aliis, format mens Ideam Speciei, quatenus ea, quæ quibusdam rebus solis conveniunt non aliis, spectat tanquam communia variis rebus singularibus, quarum similitudinem sic una Idea repræsentat, atque ita descendendo à Genere ad Speciem transit ad Individua, spectans in iis hoc solum, quod in hac sola re, non vero in ulla alia reperitur. Atque ita se res habet cum quibusvis rebus, sive eæ sint substantiæ, sive modi tantum substantiarum, quod pertinent substantiarum actus sive actiones. Quando igitur quæritur, utrum specificatio actus dependeat à Deo, an à creatura? sensus esse debet, utrum realitas ista, quam concipio, dum ad id solum attendo, quod actui canis quatenus tali convenit, dependeat à Deo? an verò ab ipso cane? Sic verò ab eo, qui divinam summam perfectionem & creaturarum è contrario infirmitatem agnoscit, non potest negari, quin Specificatio ista actus tota à Deo dependeat, non verò à creaturâ. Si enim realitas ulla foret, quæ à Deo non dependeret, non conciperetur Deus tanquam summè perfectus, cum perfectius eo ens cogitari posset, à quo omnis omnino realitas dependeat. Si quoque creatura aliqua ullam realitatem haberet à se ipsa, cum ea non differat ab essentia ejus actuali sive existentia, illa creatura foret à se ipsa, eique nihil deesse posset, cum non minus quævis alia à se ipsa posset habere. Sed si per Specificationem actus tantummodò intelligere velis certam quandam determinationem, quæ actui tribuitur congruenter conditioni & naturæ istius rei, cujus est actus, concedi potest, hoc

hoc sensu specificationem actus à sola creatura dependere. Ita si spectetur latratio canis, quatenus non tantum est motus, sed etiam talis motus à quovis alio distinctus, sic procul dubio iste actus totus respectu omnis realitatis suæ, quam habet, à Deo dependere est censendus. At si idem actus consideretur tanquam denominatio sola, quam sortitur congruam naturæ ipsius canis, potest concedi, Specificationem actus istius motus à natura illa in qua est, dependere ab ipso cane.

LXXV. Exiis quoque, quæ art. LXXI. perspicuè fuerunt declarata, facillimè jam videntur determinari posse multæ, quæ de Concursu Dei moveri solent à Scholasticis quæstiones, quæ difficiles ab iis redduntur, per vocabula ambigua & conceptus confusos, quibus utuntur. Atque hîc ipsum vocabulum *Concursus* est ambiguum, ac sono suo videtur designare societatem quandam inter Deum & creaturas, ac si effectus, ad quem Deus & creatura concurrunt, partim à Deo, partim à creaturâ efficeretur, ita ut virtus Dei & virtus creaturæ inter se invicem conjunctæ unam virtutem aggregatam concipiantur constituere, quâ iste effectus producat. Quemadmodum duo bajuli concurrunt ad portandum idem onus, & duo equi ad trahendū eundem currum, quem unus non potest promoveri. At cum à Deo & actio creaturæ cujuscunque dependeat, & opus ejusdem sive effectus, isque à Deo attingatur immediate juxta §. LXXI. satis apparet, nō nisi improprie valde hoc vocabulum & ambiguum adhiberi, nihilque aliud intelligendum esse, quando dicitur, *Deum & creaturam ad aliquem effectum concurrere*, quàm hoc, effectum aliquem à Deo & creaturis agentibus produci. Accuratius verò loquendo Deo creaturæ potius subordinatæ sunt dicendæ quam coordinatæ, juxta ea quæ in superioribus fuerunt observata.

LXXVI. An verò creaturæ propter istam subordinationem Instrumenta Dei debeant appellari? solet etiam quæri; quæ quæstio similiter facile per distinctionem significatorum istius vocis ambiguae *Instrumenta* potest determinari. Si enim per Instrumenta intelligas ea agentia, quæ alteri inserviunt ad certum aliquem finem obtinendum, atque ab istiusmodi agente diriguntur, nihil impedit, quo minus hoc sensu omnes creaturæ possint appellari Dei Instrumenta, sive illæ sint rationales, sive ratione fuerint destitutæ. Sic Tacitus appellat reges instrumenta servitutis populi Romani in vita Agricola cap. 14. *Quædam civitates Cogiduno Regi donata. Is ad nostram usque memoriam fidus mansit, veteri ac jam pridem recepta populi Romani consuetudine, ut haberet instrumenta servitutis & Reges.* Sed majori adhuc jure possunt appellari instrumenta Dei illæ creaturæ,

creaturæ, quæ carent ratione, ut & illæ, quæ quamvis ratione non destituantur, non tamen intelligunt finem, ad quem à Deo diriguntur, quo sensu Assur Es. x. 5. appellatur *virga ira Dei*; quo minus enim communionis habent cum causâ Principali, eo magis in ordinem Instrumentorum redigi possunt, quod sanè potius dici potest de iis, quæ finem Dei non intelligunt, quàm de iis, qui eum cognoscunt. Verum si per Instrumenta intelligas ea, quæ non ipsa se movent, sed aguntur tantum à Causâ Principali, & merè passive se habent, nomen Instrumenti nullis creaturis poteris applicare, à quibus actiones queunt proficisci. Sed & Instrumenta solent vim aliquam conferre ad effectum, ut is non possit produci, nisi hoc vel illo interveniente Instrumento. Ita lignum absque securi vel ferro aliove simili instrumento non potest dividi. Eo verò sensu creaturæ respectu Dei consideratæ minus adhuc quid sunt, quàm Instrumenta, cum Deus non ita sit alligatus ad creaturas, sicut Artifex alligatus est ad sua instrumenta, absque quorum virtute suum opus producere nequit.

LXXVII. Moventur hîc porrò aliæ quæstiones, quarum quædam non nisi ex non intellectis phrasibus & modis loquendi ortum habent; at aliæ, quod non sincerè Dependentiâ creaturæ à Deo, vel Independentiâ Dei Suprema & Absoluta agnoscat. Non reperimus in creaturis aliud, nisi earum substantiam, (quæ à Potentiâ & viribus agendi non differt, atque à divinâ Conservatione perpetuò dependet) & earum actiones, atque effecta inde orta, quæ ab unicâ divinâ operatione producantur, quæ operatio respectu Actionum Determinatio vel etiam Prædeterminationio appellari potest, cum ratione Effectorum, quæ à Deo efficiente ea per istam actionem producantur, soleat appellari Concursus. Sic, dum Deus actionem creaturæ producit, dicitur eam determinare ad agendum: at quatenus illa productio divina ordine naturæ consideratur, ut prior actione creaturæ, illa *Prædeterminatio* appellari potest. Aliam Prædeterminationem, (quâ statuatur, nescio quid imprimi in ipsâ creaturâ, per quod ad agendū moveatur,) qui ponunt, Entia multiplicat sine necessitate. Quid enim illud erit, quod sic statuatur imprimi? Non vires ad agendum, quas supponitur res quævis habere per suam essentiam, adeoque eam acceptam referre debere Creationi & Conservationi divinæ. Forte verò etsi nihil novi per Prædeterminationem imprimatur Creaturis brutis, in rationalibus tamen aliter se res videtur habere: poterit enim dici, illis imprimi conatum ad agendum. At quid erit ille conatus? an poterit ille distingui à volitione agendi? Vel enim volo age-

re in præfenti, vel in futurum : volitio agendi in futurum potest eſſe inefficax, poteſt enim homo iſtam ſuam volitionem agendi poſtea mutare, ut non producat effectum, quem producere conſtituerat, & per confequens ea in hoc negotio non venit conſideranda, adeoque nomine Prædeterminationis venire nequit : volitio verò agendi in præfenti, quomodo differat ab actione ipſa, quæ ſua voluntate ſive volitione agit quicquid agit, dici nequit. Non ergo erit hîc alia productio præter eam ipſam, quam dum Deus exſerit, efficit actionem creaturæ & per illam actionem creaturæ effectum. Nulla enim erit hîc neceſſitas alterius divinæ operationis, niſi ſupponamus citra rationem, non poſſe produci à Deo actionem creaturæ, niſi Deus aliam actionem in illâ ipſa creaturâ producat, per quam impellat ad agendum, ſicque progrediamur in infinitum. Fateor tamen, creaturas non agere à ſe, ſed ad agendum à Deo moveri: verum id dico fieri per eam operationem divinam, quâ ipſam actionem creaturæ producit; quia, cùm Dei operatio ſit prior naturâ, quàm actio creaturæ, uti viſum §. LXIX. atque actio creaturæ ab iſta operatione divina dependeat, pro æquipollentibus haberi debent illæ formulæ : *Deum actionem creaturæ producere, & Deum iſtam creaturam ad agendum movere*; Item, *Deum iſtam creaturam ad agendum applicare*, quatenus ſcil. effectum aliquem interveniente illa actione creaturæ producit; cùm & ſecuris non aliter poſſit dici ad ſecandum applicari, quàm quatenus faber per ejus actionem effectum producit. Et ſic iſtam ſententiam videtur quoque explicare doctiſſimus Twiſſus Vindic. Grat. lib. I. p. mihi 348. b. *Dico probabile eſſe, nullam actionem à Deo recipi in voluntatem, ſed hoc ipſo, quod velit Deus, voluntatem creaturæ velle aliquid, neceſſe eſſe, ut velit, idque congruenter naturæ ſuæ.* Et pag. 400. *Quæritur in præfenti, inquit, an omnis actus volendi auctor ſit Deus, etiam inſuendo in voluntatem. Et ſane mihi longe difficilius videtur, clarâ aliquâ ratione demonſtrare, quod Deus producat omnem actum volendi, quàm poſito, quod Deus inſuat in actum, ex hinc concludere, quod neceſſe ſit, dum inſuit in actum, inſuere etiam in ipſam voluntatem, eamque ad agendum determinare.* Atque ita poſtea ſemper hoc Concluſionis loco ponit, *Deum producendo hunc actum actuare potentiam.* Item p. 418. a. *Concuſum iſtum dicimus complicare motionem præviam in ipſam voluntatem, præviam, inquam, non tempore, ſed natura.* Neque enim dicimus, *Deum movere hoc modo voluntatem ante ipſum inſtans, in quo agit, quam etiam ſententiam Dominicanorum eſſe oſtendit p. 408. b.* At dices : Non poſſet creatura à potentiâ ad actum deduci, niſi in eâ efficiatur aliquis mutatio & alteratio, quæ eſt iſta prævia motio. Verum enim verò non

quæritur : an in creatura, dum incipit agere, quæ antea non egit, efficiatur aliqua mutatio ? id enim in dubium revocari nequit ab eo, qui terminos intellexerit, ſed an iſta mutatio aliud ſit, quàm actio creaturæ, qua effectum producit ? quod id ipſum eſt quod nego.

LXXVIII. Sic igitur Operatio Dei, quâ producit Actionem creaturæ, & per eam effectum quemcunque, rectè appellatur Præcurſus & Prædeterminatio, quia iſta Operatio Dei prior eſt naturâ actione creaturæ. Et fortè hæc lucem aliquam ſcenerari poſſunt controverſiæ illi, quæ jam à multis annis inter Thomiſtas & Jeſuitas ſuit agitata, quæ obſcuris & ambiguis terminis à quibuſdam ſuit propoſita. Aliqui ſic conſtituunt controverſiæ ſtatum : Utrum concuſus Dei ſe teneat ex parte cauſæ, an ex parte effectus ? Id eſt, An Deus concurrendo cum creaturâ inſuat in ipſam creaturam, an verò tantum cum creaturâ in ipſius actionem & effectum ? Ubi ſupponitur id, quod præced. articulo ſuit reſutatum, Deum nempe aliter inſuere in creaturam agentem, quàm producendo ipſius actionem, atque adeò peccari videtur hîc ab utrinque contendentibus. Qui enim negant, Deum inſuere in ipſam creaturam, actionem creaturæ quaſi ſeparatam ab eâ concipiunt, cùm tamen ſit actio ipſius creaturæ, atque, ſive ſit motus ſive volitio, in ipſa creaturâ agente debeat neceſſariò concipi. Qui verò idem affirmant; illi, quod Deus uni-eâ operatione producit, concipiunt fieri per plures, quod reverâ eſt entia multiplicare ſine neceſſitate. Alii ſic formant controverſiæ ſtatum : Utrum Concūſus Dei ſit Universalis, indeterminatus, inefficax, qui à creaturâ determinetur ad hanc illamve oppoſitionis partem; An verò ſit Particularis, determinatus, abſolutus, determinans creaturam ? Jeſuitæ & Remonſtrantes dicunt, Concūſum Dei eſſe Universalem, Indifferentem, Conditionalem, Inefficacem, Determinabilem à creaturâ : Thomiſtæ verò & Dominicani, quæ etiam eſt communis Reformatorum ſententia, ſtatuunt, Concūſum Dei eſſe Particularem, determinatum & efficacem, atque ipſam creaturam determinare ad certam oppoſitionis partem. Atque hæc ſententia ex antecedentibus adeò eſt manifeſta, ut non opus ſit eam multis probari argumentis : Si enim Deus efficiat actionem in quacunque creaturâ agente, & per iſtam ſuam operationem, quâ illam actionem efficit, inſuat in ipſam creaturam, ſive ejus potentiam, quæ ab eſſentiâ creaturæ non differt, cùm actionem creaturæ non producat niſi per illam ipſam creaturam, à quâ etiam ipſa creatura determinatur, utique Dei operatio, quæ ſub vocabulo Concūſus ſolet comprehendî, determinat creaturam ad certam oppoſitionis partem, adeoque

Concursus est Particularis, Determinatus & Efficax: Positâ enim istâ operatione divinâ ponitur actio creaturæ, non quævis, sed hæc, illa, certa & determinata.

LXXIX. Absurditas verò istius Concursus Universalis & Indifferentis facile ab iis, qui accuratius attendunt, & adæuerunt distinctis conceptibus formandis, perspicui potest. Potest quidem à nobis formari Conceptus Universalis de Dei Concursu, quatenus Concursum divinum consideramus, ut communem omnibus creaturis, h. e. quatenus concipimus, & Deum omnem actionem creaturæ producere, & omnem effectum creaturæ, quem per istam actionem efficit; sed prout in re ipsâ est actu, non potest spectari ut Indifferens vel Universalis, nisi velimus Universalitatem extra nostros conceptus alicubi collocare, quod utique contradictorium est, & repugnat communi notioni, cum omne quod est si-ve existit, eo ipso quo est, singulare sit. Conantur tamen contrariæ sententiæ patroni istum suum Concursum Indifferentem explicare exemplo Solis, qui indifferenter concurrat cum inferioribus juxta eorum capacitatem, ita ut ab actione inferiorum operatio Solis indifferens & communis determinetur. At si hæc nîc similitudine velint, multæ erunt res, quæ à Dei operatione non debeant, sicque præter Deum multa erunt independentia, imò Deus ipse non erit Deus, si ab ipso non omnia & singula debeant. Actio Solis uno eodemque tempore alia indurat, alia liquefacit, quædam dealbat, alia denigrat &c. Verum Sol non est causa solida & plenaria omnis istius realitatis, quæ est in istis effectis, sed unâ cum Sole cooperantur, tanquam causæ sociæ, illæ ipsæ res & substantiæ, quæ indurantur aut liquefiunt: at Deus omnis realitatis solus & unicus est auctor, juxta ea, quæ jam aliquoties fuerunt observata. Nec ullæ res creatæ sunt spectandæ, ut causæ sociæ ipsius Dei, cum omnia ab ipso debeant, nihilque ei sit coordinatum, sed omnia subordinata. Dein, etiam supposito, quòd res creatæ cum Deo ita concurrant, ac cum Sole, tanquam causæ sociæ & coordinatæ, non tamen poterit adhuc concipi, quis sit ille Dei Concursus si-ve Influxus indifferens & communis. Quicunque enim sit, debet esse quid singulare, à quavis aliâ re distinctum, sicut calefactio Solis est actio quædam singularis à quavis aliâ differens. Quid autem illud erit & quomodo concipietur? si iste Influxus Universalis sit Indifferens ad actionem si-ve bonam si-ve malam, subiectum ali-quod ut habeat oportet, in quod recipiatur. Quodnam verò illud erit quàm Voluntas? Quid verò aliud erit effectus, quàm vel aptitudo ad agendum, vel actus ipse? At aptitudinem ad agendum Voluntas jam

habet suâ naturâ, eo ipso quo est voluntas, quamvis aptitudinem ad bene agendum debeat recipere divinitus, (quod non est hujus loci, cum hic agatur de Providentiâ Dei in communi, & contrariatur quoque eorum sententiæ, cum quibus hîc nobis est controversia.) Sed posito quoque, quòd hic Influxus conferat aptitudinem ad agendum, non erit Indifferens. Non enim supponitur conferre aptitudinem ad quidvis agendum, sed ad hoc certum & determinatum. Si verò Actus ipse per istum Influxum efficiatur, multo minus adhuc erit Indifferens dicendus. Volitio enim actu existens est rei certæ volitio, adeoque non Indifferens.

LXXX. Porro, si Concursus Dei sit Indifferens & Universalis, sequetur, Causam secundam particulari suo influxu Universalem Dei influxum determinare, adeoque Deum non immediate attingere quemvis effectum, quod tamen demonstravimus art. LXXI. Sed nec concipi potest, quomodo Causa Secunda determinet istum Universalem Dei Influxum. Id enim si fiat, fieri oportet vel passivè, ad eum modum, quo Solis Influxus dicitur determinari à particularibus naturis ad liquefactionem, aut indurationem, ad dealbationem aut denigrationem; vel fieri oporteret activè, quod utrumque manifestas absurditates & contradictiones involvit. Si enim passivè id fiat: Ergo saltem Deus statuendus erit agere in creaturam, adeoque in voluntatem, sicut Sol agit in ceram vel in lutum: at hoc negant auctores istius sententiæ, qui tantummodo volunt, Deum & creaturam, adeoque voluntatem, concurrere ad unum aliquem effectum, sicque Deum quidem agere in effectum, non verò in voluntatem. Quòd si Deus dicatur agere in voluntatem creatam, potius determinaret illam, quàm ut ab ipsâ determinaretur, quia agendo in voluntatem, non posset dici aliud quid efficere in eâ, quàm volitionem; neque tamen posset dici eam determinare tantum ad volendum in genere, ita ut voluntas à se ipsâ accipiat, quòd hoc velit, non illud; influxus enim Dei est aliquid singulare, & supponitur esse influxus in voluntatem; non ergo potest concipi determinare tantum ad volendum in genere, quia hoc in re ipsâ nihil est, sed tantum in conceptu nostro consistit, sicque Dei Influxus verò Causa Secunda dicatur Dei influxum determinare activè, totus ordo rerum inverteretur, atque ita Causa Secunda mutaretur in Primam & veritate se refellunt.

LXXXI. Hujus sententiæ de Concursu Dei Indifferente ramus quidam est, quando statuitur, Deum concurrere cum creaturâ rationali, mo-

dò velit; quæ similiter à Jesuitis defenditur, omnibusque aliis, qui eorum hanc in parte doctrinam adoptant, quæ planè absurditate tanquam mole ruit suâ. Etsi enim quoad actus à voluntate imperatos, h. e. quoad effectus à voluntate productos, majorem habeat speciem, nullo modo quoad actus ipsius voluntatis, quos vocant elicitos, potest consistere, sed meram infert *λεπτολογία*. Quid enim, an Deus faciet nos velle, modò velimus? Si enim concurrat ad actum nostrum volendi, utique istum actum efficit, sicque efficit nos velle, & per consequens, si ad istum concurrat modò velimus, utique censendus erit efficere nos velle, modò velimus. E contrario, si jam volumus, quid opus est Dei concursu ut velimus? An idem poterit esse conditio sui ipsius, & per consequens se ipso prius & posterius? Quid est nugari si hoc non sit? Sed & hoc posito, pari ratione dici poterit, Deum velle, ut agamus aliquid, modò agamus. Deum voluisse, ut Judæi Christum crucifigerent, modo crucifigerent. Atqui posito, quòd jam fiat actio, sive sit volitio, sive alia operatio, ne voluntate quidem Dei opus est ut fiat; cum implicet contradictionem, ut, quòd jam factum est factum non sit. Quod verò attinet ad actus voluntatis imperatos, sententia ista hactenus aberrat, quatenus, dum dicit Deum concurrere v. gr. ad ambulandum, ad loquendum, &c. modò nos velimus, negat, Deum efficere ipsam actionem volendi, quod jam in superioribus falsitatis est convictum. Certum quoque est, Deum consiliis humanis frequentè illudere, & conatus nostros irritos reddere. Quomodo ergo dici poterit, quòd velit Deus, ut quidvis à nobis fiat, modò nos velimus? Sed, sive ista sententia intelligatur de actibus voluntatis elicitis, qui sunt volitiones, sive de actibus, uti loquuntur, imperatis, alia adhuc absurditas in eâ latet, quòd nempe per eam invertatur ordo causalitatis, qui est inter Causam Primam & Secundam, atque adeo Causa Prima in ordinem Causæ Secundæ redigatur, Causa verò Secunda elevetur in ordinem Primæ, quicquid in contrarium sententiæ istius patroni nitantur. Nam & consilium Dei & ejus influxus suspendetur à nostra voluntate, atque tunc demum Deus hoc vel illud dicendus erit decrevisse, si præviderit, nos velle, & tunc dicendus erit operari, quando nos voluerimus. Saltem his ipsis consentientibus, egressus actionis à Deo & creaturâ erit simultaneus, ex quo solo jam evertitur Ordo inter Causam Primam & Secundam, cum eorum quæ simul sunt, neutrum sit altero prius vel posterius.

LXXXII. Sic visum, quomodo res subjiciantur divinæ Providentiæ, prout sunt aut sunt, nunc consideremus quoque, quomodo ab eadem dependen-

dependeant, quatenus ad se invicem illæ res variis modis referuntur, atque adeo tanquam causæ & effecta, vel tanquam media & fines aliisve sub relationibus spectantur. Hic verò se exhibet conspiciendam præ aliis divinis perfectionibus ejus summa Sapientia, quæ omnia fecit pulchrè tempore suo Eccl. III. 11. Operatio verò divina, quæ hinc spectanda venit, nomine *Gubernationis* & *Directionis* Dei appellatur, neque ea differt à Creatione, vel à Conservatione, vel à Concursu, nisi quodam respectu. Dum enim Deus vel res creat, vel conservat, vel etiam ad earum effecta concurrat, certum quendam ordinem per istam sive Creationem sive Conservationem sive Concursum in iis constituit. Talis est Ordo sive Lex naturæ, ut dies & nox sibi invicem certis succedant vicibus, & tempestates anni certâ quâdam serie se mutuo insequantur. Ita creavit Deus luminaria in expanso cæli, ut sint in signa cum tempestatibus tum diebus & annis Gen. I. 14. quem ordinem perpetuo conservat Job. xxxv 11. 12. Numquid per dies tuos jussisti mane se sistere? Fecisti, ut sciret aurora locum suum? Jer. xxx 11. 12. Sic ait Jehovah, si non sedus meum interdum & noctu, si statuta cæli & terræ non disponam, etiam semen Jacobi & Davidis servi mei spernam. Huc facit illud Hoseæ cap. II. 23, 24. Et fiet die illo, respondebo, dictum Jehovah, cælo, & illud respondebit terræ, Et terra respondebit frumento & musto & oleo, & illa respondebunt iis cæli.

LXXXIII. Ab hac ordinatione divina Creaturæ omnes habent suam sive Necessitatem sive Libertatem sive Contingentiam; cujus rei quoque in superioribus quædam facta fuit mentio. Neque id difficultatem ullam habere potest, si attendatur tantum ad indigentiam creaturarum, quæ propterea omne id, quod habent, Deo acceptum referre debent. Ita hinc oritur nexus ille naturalis Causarum Necessariarum, Deo subiectus & subordinatus, qui Fatum Physicum appellari solet. Providentia verò, respondens illi naturæ ordini, Ordinaria vocatur à Theologis, distincta ab ea quæ Extraordinaria solet dici. Hanc Deus utitur in miraculis patrands, quæ non contra, sed præter ordinem naturæ nobis cognitum possunt administrari. Neque enim putare debemus, nos totum naturæ ordinem mentis nostræ finita mensura exhaustire posse. Quod si Deus etiam quædam contra naturæ ordinem faciat, nulla tamen inde oriatur in Dei voluntate mutatio, cum ista mutatio in ordine naturæ ex Dei decreto æterno habeat ortum, quo voluntariè pro eo tempore leges naturæ mutare decrevit.

LXXXIV. Sic nexus causarum Contingentium tantum quoque respectu nostri Contingens potest appellari, non respectu Dei, à cujus volun-

voluntate necessariò & infallibilitèr dependent Contingentia æquè à Necessaria, qui sicut ab æterno ordinavit, ut ea certò fierent, ita in tempore omnia disponit, quæ inserviunt ad ea certò efficienda, ut ita, dum animum convertimus ad Deum, statuendum sit, ab eo etiam causas secundas, per quas fiunt effecta contingentia, ab æterno ita fuisse dispositas, ut certò effectum producant. Nisi enim hoc concedamus, asserendum erit, vel ista effecta non infallibilitèr futura juxta Dei decretum, vel Deum immediatè illa omnia citra interventum causarum secundarum producere. At posterius est contra hypothèsin, quoniam eo ipso, quo Causæ istæ contingentes dicuntur, supponitur, Deum ista effecta non citra intervenientes Causas secundas producere. Prius quoque pugnat cum efficacità Decreti divini & ejus Infallibilitate. Dein, vel Deus æterno suo decreto causas secundas, quarum interventu res producuntur, nexuit necessario nexu cum illarum effectis, vel non nexuit. Si non nexuit vel non fiunt ista effecta, vel fiunt sine Dei consilio & decreto, quorum utrumque est absurdum: Si nexuit: Ergo fiunt necessariò, adeoque per consequens nihil est in rebus reverà contingens. Cum his concinit Cl. Maresius Hydr. Socin. I. p. 218. *Attendendo ad causarum concatenationem & nexum, quem nonnulli fatum dixerunt, cum illa resolvatur tandem in Dei effectum sive decretum, quicquid ex illâ serie & longâ concatenatione sequitur, habet necessitatem infallibilitatis & futuritionis: nam rumpetur ille nexus causarum inter se & illa series abruptetur, nisi id eveniret, quod Deus per illam eveniturum ordinavit & constituit: hæc est illa aurea Jovis catena apud Homerum, ex qua omnes dii deaque pendere dicebantur.* Contingentia igitur ista tota est respectu nostræ cognitionis, quâtenus nempe, quia nos non cognoscimus concursum causarum secundarum, sociatâ operâ aliquem effectum producentium, dicimus, illum contingentèr fieri, dum animum tantùm advertimus ad causas quasdam, quæ hîc cum aliis sociantur, à quibus solis nunquam tamen is producitur; unde, quia nunc ab his producitur, sociatis nempe cum aliis, quas nos non attendimus, is contingentèr fieri dicitur. Sic v. gr. Causa occulta nobis est, quæ efficit; & ut certò quodam tempore ex tecto tegula decadat, sive illa sit ventus vehemens, sive vetustas coagulationis tegulæ per calcem, sive hæc ambo concurrant; & ut eodem tempore homo aliquis proprio motu arbitrio ita sit collocatus, ut tegula decidens transverberare possit caput vulnerare lethali, quæ sanè causæ quodocunque omnes eodem modo concurrunt, necessariò homo occiditur: at quia sæpe tegula decedit, dum homo aliquis vel non præterit, vel non istiusmodi situ præterit, judicatur contin-

gentèr

gentèr fieri, ut homo iste occidatur. Atque ita de aliis. Contingentia igitur ista tantùm est à parte nostri, non à parte Dei, omnia hæc ita juxta suum Decretum disponentis, ut necessariò fiant. Quæ autem ita fiunt contingentèr respectu nostri, vel casu vel fortunâ contingere dicuntur, quæ quidem ita inter se invicem differunt, ut *Casus* consideretur in iis, ubi nulla hominum intercedit industria vel intentio ad hunc ipsum effectum, qui oritur, obtinendum, qui propterea præter ejus intentionem fieri dicitur; sicut quando agrum arans invenit thesaurum: *Fortuna* verò, quando finis intentus casu quodam intervertitur, sicut agricola vomere fracto à labore cæpto cogitur desistere.

LXXXV. Dependent igitur & Casus & Fortuna æquè à Dei regimine, quod & sacræ docent literæ. Ita Deus Abrahamo objecit arietem, quem immolaret loco Isaaci Gen. xxii. 8, 13. Sic Exod. xxi. 13. *ei, qui non quasivit occidere eum*, quem interemit, Deus ipse dicitur *objecisse illum*. Sors verò res maximè contingens eidem divinæ Gubernationi subicitur Prov. xvi. 13. *In gremium conjicitur sors, à Jehovah autem est tota ratio ejus.* Referenda illa est inter effecta, quæ à causis contingentibus oriuntur, nec nostræ potestati aut arbitrio sunt subjecta: quæ appellationem Sortis suscipiunt, quodocunque ex quodam pacto & conventione adhibentur ad aliud quid designandum. Ita solent adhiberi ad decidendas lites, quæ aliâ ratione non poterant definiri, ut & ad animi quandam recreationem & lusum. Atque in his intervenire Providentiam divinam, quæ in omnibus rebus conspicitur, nemo dubitare potest, qui superius à nobis dicta consideraverit; quæ etiam singularis dici potest eo sensu, quo omnis Actio divina, quâ Individuum aliquod ab alio quovis distinctum producitur, singularis est. Actio enim divina duplici sensu potest appellari singularis; vel prout est à Deo, sicque nihil aliud est, quàm æterna Dei volitio, quâ omnia quæ vult facit Psalm. cxv. 4, quæque à Deo ipso, qui res est quàm maximè singularis, à quâvis aliâ resummo intervallo distincta, non differt; vel prout terminatur in creaturâ, sicque iterum singularis est, quâtenus quælibet res, eo ipso quo est, singularis est. Alio sensu singularis dici nequit, nisi per singularem Dei Providentiam intelligas Extraordinariam, de qua art. LXXXIII. fuit actum, qualem obtinere in sortium quarumvis usu verisimile nullo potest esse modo. Sic enim dicendum foret, sortium à Deo determinationem esse miraculosam, atque Deum quotidie, dum cum sortibus concurrat, miracula patrare; quod nescio an facile quis dixerit. Ita etiam paritèr dicendum esset, in omni eventu fortuito patrari miraculum, adeo, ut contingentes effectus

effectus & miraculosi eventus pro iisdem habendi essent, quæ omnia sua absurditate concidunt. Locus verò Prov. xv. 13. nihil aliud dicit, quàm, hunc eventum fortuitum, qualis est sortis, à divina Providentia ordinaria dirigi, à qua etiam quivis alii fortuiti eventus dependent. Ex quibus patet, non esse in usu sortium, qua tali, provocationem ad Dei Providentiam aut explorationem divinæ voluntatis, nisi sit res à modum magni momenti, cum de cætero sortium usus tantum dicat susceptionem talis rei, cujus eventus casui est obnoxius. Si tamen quis sit persuasus, id fieri à ludicris sortibus, abstinere iis debet, ne profanet nomen Dei ad illud provocando in rebus levissimis; quamvis & vitari debeant, si ab abusu non possint separari, vel aliis infirmioribus videamus earum usu scandalum exhiberi.

LXXXVI. Ita porro & Vitæ hominis directio & gubernatio, variis casibus obnoxia, divinæ providentiæ subtrahi nullatenus potest. Quod illi citius, hi tardius moriantur; quod illi ante ortum, hi in ortu, alii pueri, alii senes extinguantur, à Dei Gubernatione pendere, nescio, an quis ejus Providentiam agnoscens serio negare ausit. Secundas causas quod attinet, illas vel necessarias esse vel contingentes eo sensu, quo contingentiæ rebus inferioribus assignavimus, certum est. At illæ omnes, ut vel necessariæ sint vel contingentes, habent à divino regimine & operatione. Deum verò quicquam agere citra æternum suum decretum quis dixerit, qui voluntatem Dei efficacem, per quam omnia, quæ sunt in mundo, operatur, ab isto decreto non nisi quodam tantum respectu differre, agnoverit? Terminum ergo vitæ eum quilibet consequitur, quem æternum Dei decretum assignaverit. Vel enim dicendum, Deum summum rerum arbitrum ab æterno nihil decrevisse de cujuslibet hominis Vitæ termino; vel id quod decrevit non executioni mandare, adeoque novâ voluntate priorem suam voluntatem evertere atque mutare; vel tandem, nec Deum ab æterno vitæ cujuslibet hominis certam metam terminumque fixisse, nec in tempore vitæ finem cujuslibet hominis à Dei voluntate efficaci pendere; vel, si nihil horum cum rationis ullâ specie dici queat, statuendum erit omnino, unumquemlibet hominum eum terminum vitæ suæ consequi, quem æternum Dei decretum illi assignaverit. At qui ad Dei naturam ritè attenderit, cum ei volitionem adeoque consilium sive decretum attribuat summa Perfectio, eademque non permittat, ut in tempore accedat quædam perfectio, quæ ab æterno non adfuerit, agnoscat oportet, & Decretum Dei de omnibus, quæ in mundo fiunt, æternum esse, & omnia Deum juxta illud agere & executioni man-

mandare. Pone enim sodes Deum non decernentem de omnibus & singulis, pones procul dubio minus perfectum eo, qui de omnibus & singulis decernat, sicque, quem Deum appellas, non tanquam Deum tibi representabis. Pone Deum non efficientem omnia efficaci voluntate, pones carentem efficaci istiusmodi voluntate, adeoque concipere poteris aliquem perfectiorem, à cujus nempe efficaci voluntate omnia dependent. Quod si dixeris, Deum quidem decrevisse terminum vitæ, sed istud decretum executioni non mandare, mutabilem statues divinam voluntatem, adeoque sapientissimam negabis.

LXXXVII. At est qui oggerat in contrarium: Si decretum Dei de vitæ termino est immutabile, corrumpit consequentium mediorum necessitas. Nam aut illud decretum dependet ab usu mediorum, ita ut ratum esse non possit, nisi mediis adhibitis: aut non dependet ab usu mediorum, ratumque esse potest etiam citra eorundem usum. Si prius, ergo definit esse absolutum, & sit conditionale. Si posterius: Ergo mediorum nulla necessitas. Quod fortè argumentum vim suam habet contra Stoicorum quorundam animum fatidicam, credentium, propter connexam inter se ab omni æternitate progredientem causarum seriem & completionem nihil non *ad id egeret*, & quantumlibet divinâ humanâque industria reluctantante necessario fieri: sed nostræ sententiæ nihil planè incommodabit. Etsi enim & nos statuamus, omnia necessario fieri; illa tamen necessitas tota ex divino decreto dependet, neque vim infert libertati, neque eâ reluctantante agit. Illud divinum decretum, quod est primum in catenâ angulus, à quo omnes reliqui dependent, omnes causas secundas, omnia media ordinavit & disposuit. Usus igitur mediorum ab ipso dependet, non verò è contrario decretum tanquam dependens ab usu mediorum est concipiendum. Decretum istud, dum spectavit finem, connexit cum eo media tanquam ad eum consequendum necessaria. Non usus mediorum causa fuit decreti, sed decretum est causa usus mediorum. Ita autem illud est de fine, ut etiam sit de mediis, quæ omnia unum idemque decretum simul complectitur. Absolutum igitur illud est, cum nulla ejus sit causa, quæ Deum ad id formandum impulerit, nec ab ullâ conditione sit suspensum. Media verò sunt conditio rei decretæ, quæ executioni est mandanda, non ipsius decreti. Sine usu mediorum non obtinebitur res decreta, sed ipsum decretum ab usu mediorum non dependet. Decretum verò ipsum æquè media ac finem spectat, & utraque æquè ex illo sunt certa. Sicut igitur necessario posito decreto de fine iste finis obtinebitur, ita etiam, posito decreto de mediis, necessario ista media adhibebuntur.

LXXXVIII. Iſte verò uſus neceſſarius mediorum non tollit libertatem, quod ſatis art. LXXI. LXXII. LXXIII. demonſtratum fuit, & facile huc poteſt applicari. Ita ex decreto, de hominis vitâ producendâ ad certum terminum, ſequitur, ut in morbo conſtitutus medicum adhibeat iſte, non neceſſitate purè Phyiſcâ, quod perperam inferunt *οἱ ἀν-ἀλγυρες*, quaſi intrinſecus conſtringeretur, ut non poſſit non adhibere medicum, cujuſmodi neceſſitas eſt eorum, quæ per ſuam naturam ad unum ſunt determinata. Quòd enim cum adhibeat, facit liberè & ſpontè, facit animo lubenti, poſſet non adhibere ſi nolle; imò poteſt id facere, & ſæpè facit, quia officii ſui intereſſe exiſtimat, & virtutem eſſe credit, vitæ ſuæ nec incurioſum eſſe nec prodigum. Utrumque enim Deus decrevit, & ut iſte homo vitam uſque ad iſtum terminum producat, & eam producat adhibito Medico, motus ſtudio virtutis. Sic quoque ex eodem decreto Dei non ſequitur, quòd Medicus curet ægrum, quia non poteſt non curare, & quia ut curare velit eâdem lege fati conſtringitur; ſed curat liberè, vel ſolo lucro tractus, vel ideo etiam quia novit, virtutem Deo gratam eſſe artis beneficio aliis prodeſſe velle. Facit enim id medicus lubens, & poſſet non curare, ſi nolle; poteſt id etiam facere, & ſæpè facit, quia virtutis eſſe iudicat, ſibi non obeſſe & aliis prodeſſe artis ſuæ beneficio. Hoc enim ipſum etiam Deus decrevit, idque ex illo Dei decreto fit, non neceſſitate intrinſecâ, ſed extrinſecâ tantum, quæ nullam planè vim Libertati inferit. Voluntas enim Dei ex illo decreto agens efficit illam actionem ipſam Liberam, tum ægri, quâ adhibere vult medicum, tum medici, quâ ægrum vult curare; tantumque abeſt, ut iſta Dei voluntas repugnet alterius liberæ actioni, ut totum id, quod habet, omnis iſta realitas, quæ in libertate eſt, ab ipſo Deo ſit effecta, & citra Dei actionem nec eſſet nec libera eſſet. Luditur verò tantum in phraſi ambigua, *non poſſe non adhibere medicum, non poſſe non curare ægrum*, quæ ſanum ſenſum admittere poteſt, ſi intelligatur de *neceſſitate conſequentia*, uti loquuntur in ſcholis, non verò de *neceſſitate antecedente* aut *phyſicâ*. Omnino enim poſito Dei decreto non poteſt non adhiberi medicus ægro, non medicus ægrum curare, quia non poteſt non fieri, quod Deus decrevit, propter ſummam ejus potentiam & efficaciam. Non tamen per Decretum Dei conſtringitur æger, ut etiam nolens adhibeat medicum, vel medicus, ut nolens ægrum curet, ſed æger volens adhibet, medicus volens curat, atque ita in ſenſu diſiſo non repugnat utriusque, ut nollet adhibere medicum, ut nollet curare.

LXXXIX. Nec magis per illud ſtabile Decretum, & conſtantem

atque efficacem operationem divinæ voluntatis juxta illud, *tollitur uſus contingentium cauſarum*, quæ ſæpe intercedunt, & homini vivendi finem inferunt. Quid magis fortuitum eſt, quàm ut ſecuris è manu ligna cadentis in prætereuntem prolatur? quàm jaſtus teli latus hominis inter commiſſuras & lorice partes lethali vulnere aperientis? Scriptura tamen teſtatur, hæc à nutu Dei dirigi, ut certa voluntatis ſuæ inſtrumenta, in eos, quos longiori vita non dignatur. Prius docetur Exodi xxv. 13. poſterius I Regum xxv. 34. in hiſtoriâ Achabi occurrit. Sic per contingentes cauſas Deus ſuum exſequitur decretum, quod de termino vitæ iſtorum hominum fecit.

XC. Ita igitur Rationis lumen non ſinit nos dubitare, quin terminus vitæ à Deo cuilibet homini certus ſit conſtitutus, Deusque omnia ita dirigat, & gubernet, ut certò eum quilibet hominum aſſequatur. Idem quoque Scriptura manifeſtè ediſerit, idque quilibet ſine præjudiciis eam legens atque attendens facile poteſt intelligere. Cum autem non tantum iſti ad Scripturam provocent, qui hoc nobiſcum aſſerunt, ſed etiam illi, qui in contraria omnia abeunt, nihil videtur hîc conſultius, quàm collatione Scripturarum inſtitutâ de earum ſenſu diſquirere. Atque hîc Scriptura primùm generatim dicit, *Deo nota eſſe omnia opera ejus à ſeculo* Act. xv. 18. adeoque de iis in æterno ſuo conſilio ſciſſe & decreviſſe; cum autem mors tanquam ſtipendium peccati Rom. vi. 23. unicuique homini inſtigatur, non poteſt ea non ut pœna inter opera Dei referri, adeoque cenſendum erit, eam cuique homini inferri divinâ providentia & directione juxta æternum ipſius decretum, & cum alii citius alii tardius ingruat, certò tamen tempore, id omne in divino decreto ab æterno ita fuiſſe conſtitutum.

XCI. Sed & decretum eſſe unicuique homini certum terminum vitæ, quem nec transcendere queat, nec anticipare, manifeſtum ſit ex Joh. xiv. 5. ubi de homine quovis dicit Jobus, *quòd deciſi ſint dies ejus, quòd numerus menſium ejus ſit penes Deum, quòd limites ejus fecerit Deus, quos non ſit tranſiturus*, idque adducit tanquam rationem antecedentium, in quibus dictum: *non poſſe ullum hominem purum ex impuro naſci*. Cum autem Concluſio probanda ſit univerſalis, antecedens quoque univerſale eſſe oportet, unde iſta concluſio educitur, ut ſit ſenſus verborum Jobi: Fieri non poteſt, ut ullus homo ex impuris parentibus genitus naſcatur purus, cum unicuique hominum certa ſit conſtituta meta & vivendi terminus, morſque certâ lege unicuique hominum ſuo tempore incumbat. Vis argumenti in eo conſiſtit, mortem, quæ neceſſariò & inſallibiliter uni-

unicuique hominum est obeunda, satis indicare, unumquemque hominum esse impurum, adeoque hanc suam impuritatem mortem commeritum fuisse. Sic quidem fatemur, scopum obtineri posse, etsi his verbis tantum indicaretur *brevitas vitæ humanæ, quæ certo dierum & mensium circulo inclusa & spatio exigui temporis circumscripta est, ita ut durare nec semper nec diu admodum possit vitæ ex naturâ & vi temperamenti, sine quo vitam Deus constare noluit*, quomodo istum locum enervat Episcopus in epist. ad Beverovicium; sed cum ista circumscriptio vitæ humanæ spectet omnes & singulos homines, & nemo sit, cujus vita sic non sit circumscripta, existimandum erit, vel Deum tantum indefinitè istam fecisse circumscriptionem, non determinando singulis hominibus certum annorum & dierum numerum; vel certum annorum & dierum numerum circumscripsisse & delineasse. At prius pugnat cum Dei naturâ & Omnipotenti operatione. Diutius enim homo utique non vivit, quam Deo hominem conservare placet, uti ex superioribus palam est. A Dei igitur conservatione oritur, ut hucusque vivat. Ista verò conservatio fit solâ Dei voluntate efficaci, neque à parte Dei ullæ aliæ machinæ adhibentur. At Voluntas ista æterna est, neque nova voluntas cum Dei summâ perfectione conciliari potest, cum omnia, quæ in Deo sunt, sint æterna, neque una perfectio alteri succedat, prout fieri oporteret, si alia volitio aliam consequeretur. Si igitur Deus ab æterno voluit hominem hunc, illum, conservare ad certum usque terminum, non diutius, non brevius, utique divino decreto cuilibet hominum certus vitæ terminus est descriptus. Confusa istiusmodi cognitio & indefinita cadit in hominem, hæc sufficere debet, juxta Ps. xxxi. 5, 6. *Fac me nosse Jehovah finem meum. Et mensura dierum meorum quantillum ea est? Novi quam caducus ego sum. Ecce palmares fecisti dies meos, & vitale avum meum est quasi non esset coram te*; sed cum imperfectionem involvat, in Deum utique cadere non potest, sed ei distincta notitia est adscribenda. Dein verborum emphasis non patitur istiusmodi terminum indefinitum: *Dies hominis dicuntur כַּיּוֹן הָרוּץ* decisi, definiti, ut sint inevitabiles. Ita *כַּיּוֹן הָרוּץ* hominis consumptio præcisa Esa. cap. x. 22. Præterea numerus mensium hominis dicitur esse penes Deum, quod alio non potest intelligi sensu, quàm, quod in consilio divino certus numerus mensium cuilibet homini fuerit assignatus, id quod Synecdochicè intelligendum per synecdochen totius pro parte, non excludendo numerum dierum sed comprehendendo, per se videtur esse manifestum. Quæ enim ratio dari posset, ut numerus mensium à Deo sit determinatus, non numerus dierum? Etiam additur Deum

Deum limites ejus sive statuta ejus קָקַר fecisse, quos non sit transgressurus. Sic enim vocem קָקַר esse legendam, & Masora parva observat, & res ipsa loquitur. Sed quavis in singulari legeremus קָקַר statutum ejus, res eodem rediret. קָקַר cum sit à קָקַק, quod delineare significat, denotat propriè delineationem, adeoque dicitur hinc, Deum fecisse certas homini delineationes, ultra quas non sit progressurus, & cum agatur de vitâ hominis, sensus erit, Deum terminum & lineam certam homini posuisse, quam non sit transgressurus. Hæc indefinitè tantum intelligere velle, quæ accuratam definitionem inferunt, est sanè vim facere verbis Scripturæ, & potestatem eorum tollere atque valorem planè abolere.

XCII. Horam Christi mortis definitam fuisse non dubitare nos finit Scriptura, dum docet, ipsum evalisse manus adversariorum suorum, quando nondum advenerat hora mortis ejus Joh. vii. 30. *Nemo iniecit in ipsum manum, quia non venerat ejus hora*; quibus similia leguntur Joh. vii. 20. At quando advenit hora ejus captus est ab illis & crucifixus. *Sciens Jesus, quod advenerit sua hora, ut abiret ex hoc mundo ad Patrem* Joh. xiii. 1. Neque hinc diversa ratio est Christi, quàm fidelium. Certam eorum dierum esse mensuram ex Ps. xxxi. 5, 6. præced. art. citato constat, quæ quamvis ipsis nonnisi indefinitè nota; Deo tamen accuratissimè est perspecta. Nullum etiam aliud privilegium hinc habent pii præ impiis, præterquam, quod illi attendant ad brevitem vitæ suæ, quam confusè habent cognitam, cum impii inde cogitationes suas avertant. Eadem Scriptura docet, temporum opportunitates in manu Dei esse positas, Deumque statuta tempora fixisse quibusvis rebus. Act. i. 7. *Χρόνος & ἡμερὰς ὁ πατὴρ ἐθέλει ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξαστῆσαι*, & Act. xviii. 26. *Ὁ θεὸς ἐπεταγμένους καὶ ἐξῆς καὶ τὰς ἐποθεσίας ἀνθρώπων*; in quibus locis cum generales locutiones occurrant, sub quibus comprehendi possunt etiam tempora vitæ & mortis, censemus, etiam sub illis esse intelligenda.

XCIII. Neque, si his Scripturæ locis asseratur terminus vitæ cujuslibet hominis certus & fixus, censendum est, alia Scripturæ loca incertum & mobilem dicere, qui possit prolongari aut abbreviari. Non enim Spiritus Sanctus in Scripturâ loquens sibi contradicere est statuendus. Quid ergo? vel à sensu, quem verborum Scripturæ emphasis, quem Dei natura requirit in illis, quæ consideravimus, locis recedendum; vel, si id fieri non possit, accuratè ista Scripturæ loca sunt examinanda, quæ pro

pro termino vitæ mobili adducuntur, ut intelligatur, num reverâ doceant, vel nullum certum terminum à Deo irrevocabili aliquo decreto esse stabilitum, vel eum, qui à Deo est fixus, abbreviari vel prolongari à causis secundis posse. Ps. LV. 24. de supplicio impiorum, qui persecuti fuerint pios, dicitur: *Et tu Deus dejicies illos in foveam perditionis. Viri sanguinarii & fraudulentis: non dimidiabuntur dies illorum.* Supplicium indicatur verbis prioribus, atque per foveam perditionis intelliguntur quævis supplicia, tum calamitates hujus vitæ, tum mors corporis, cum quâ conjuncta est in impiis mors æterna. Adjicitur ratio sive causa istius supplicii, quod nimirum homines illi sint viri sanguinarii & fraudulentis, quibus subjungitur istius supplicii acceleratio verbis istis, *non dimidiabuntur dies illorum* לא יחצו ימיהם. Ubi quinam sint dies illorum, de quibus dicitur, quod non sint dimidiandi, considerandum. Si per istos dies intelligantur dies vitæ in æterno decreto ipsis assignati, vel censendum erit, de hoc ipsorum supplicio Deum ab æterno in suo decreto non cogitasse, sed demùm postea, ubi viderit ipsorum peccata, hujusmodi supplicium illis infligere; adeoque, cum hoc ipsum supplicium, ubi à Deo infligitur, sit opus Dei, dicendum erit, non omnia opera Dei ipsi nota fuisse, quod repugnat Actor. xv. 18. uti vidimus art. xc. & per naturæ lumen quoque facile falsitatis convincitur, uti factum art. LXXXVI. Vel, si Deus ab æterno hoc ipsis supplicium assignaverit, ut eorum dies non dimidientur, & tamen ab æterno quoque certos vitæ dies iis delineavit, qui terminum vitæ eorum constituent, necessariò decretum illud, (quo v. gr. huic homini, qui ad dimidium dies vitæ suæ non producit, assignavit dies annorum 60. sive annos 60.) erit mutandum, quod vel impotentiam vel ignorantiam in Deo necessariò ponet. Horum verò utrumque absurdum esse, nemo non, qui ad naturam Dei summè perfectam attenderit, videt.

XCIV. Non igitur possunt hæc verba Prophetæ accipi de termino vitæ à Dei decreto, sed attendendum est, an non alio quodam sensu possit dici, *impiorum dies non dimidiari.* Numerantur hominis dies sive anni, quos potest assequi, antequam moriatur, non ex Dei decreto, quod hominibus latet, sed vel ex ordinario vitæ hominis termino, quem homines à temporibus Mosaicis solebant supremum attingere, qui est 70, aut ad summum 80 annorum, vel ex termino, quem videbatur promittere corporis valetudo & vires, vel etiam ex longævitate, quam voto animi homines isti præconceperant, vel alii eos putaverant assecuturos. Simplicitissimum autem est, hîc intelligere dies vitæ, quos ipsis promittere

tere videbatur corporis valetudo & vires, quosque ordinariè non attingunt homines illi; quamvis enim sæpe hominibus sint impuniti, à Deo tamen non rarò ita plectuntur, ut immaturâ morte, quæ dimidium dierum illorum, quos promittebat corporis firmitas & robur, non attingat, è medio tollantur. Quod si cum Cl. Coccejo p. m. putemus, in hoc Psalmo contineri vaticinium de supplicio, quod Antichristo & ejus assensum imminet, postquam sanguinolentis & fraudulentis consiliis Ecclesiam oppugnârunt, facilis erit sensus: Regnum istud impietatis citius, quàm quis putet, excisum iri, cum fideles, quos isti impugnarunt, non sint nutaturi, à Deo sustentati. Id quod satis convenit cum iis, quæ de interitu & excidio Babylonis fuerunt prædicta Apoc. xviii. 8, 10. Propterea in uno die venient plaga ejus, mors & luctus & fames, & igne comburetur: quia robustus Dominus Deus, qui judicat eam. Va, va, civitas illa magna, Babylon, urbs illa valida: quia in unâ horâ venit judicium tuum.

XCv. Sic vidimus Psalm. LV. 24. nihil doceri de abbreviato termino vitæ à Deo constituto, consideremus, an evinci possit, terminum vitæ Dei decreto fixum ulli hominum fuisse prolongatum? Atque hîc occurrit nobis Ezechiae Regis historia. Adit eum per morbum lecto affixum Propheta Esaias, triste hoc apportat nuncium: *Dispone, inquit, domui tuæ: quia morieris tu, & non vives.* Es. xxxviii. 1. quod utique non potest non de morte ipsi instante & planè imminente intelligi. Eidem tamen, postquam Deum precibus sollicitasset, nunciavit Propheta nomine Numinis: *Auditam esse orationem ejus, & visas lachrymas: additurum Deum diebus ejus quindecim annos.* v. 5. Certum est ex his, dies vitæ Ezechiae fuisse finitos circa id tempus, quo ipsum adiit Propheta; sed auctos extraordinariè fuisse à Deo, additis quindecim annis, istudque augmentum à Deo precibus suis impetrasse. At istud augmentum non ex æterno Dei decreto fuisse adjectum, nec hoc in loco, nec in parallelis 2 Reg. xx. 1. & 2 Chron. xxxii. 24. docetur. Quî enim posset, cum omnia opera sua ipsi ab ævo nota esse supra ex Act. xv. 18. cognoverimus? ut nunc non repetamus, quæ ex naturæ lumine de eadem didicimus veritate. Vixit Ezechias quinquaginta quatuor annos 2 Reg. xvi. 2. eos vixit ex decreto Dei æterno & immutabili, utpote sapientissimo optimoque. Annuntiata tamen ei sententia fuit mortis 15. annis prius, cum annos vitæ tantum absolvisset triginta novem. Quæ profecto divinum Dei decretum exprimere non potuit, nec absolute fuit necessariò intelligenda, aut tanquam immutabilis concipienda. Potuit sub eâ latere tacita con-